

Bibliothecaria

9

Alenka Šauperl

KLASIFIKACIJA
KNJIŽNIČNEGA
GRADIVA

1887

RECEIVED OF THE

STATE OF

NEW YORK

THE SUM OF

DOLLARS

PAID TO

BY

FOR

THE

REASON OF

THE

REASON OF

THE

REASON OF

THE

REASON OF

THE

REASON OF

THE

REASON OF

THE

REASON OF

THE

REASON OF

THE

REASON OF

THE

Alenka Šauperl

KLASIFIKACIJA KNJIŽNIČNEGA GRADIVA

Filozofska fakulteta
Oddelek za bibliotekarstvo

Alenka ŠAUPERL

KLASIFIKACIJA
KNJIŽNIČNEGA GRADIVA

Učbenik za asistente in študente bibliotekarstva

Ljubljana, 2003

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za bibliotekarstvo

Alenka ŠAUPERL

KLASIFIKACIJA KNJIŽNIČNEGA GRADIVA

Učbenik za študentke in študente bibliotekarstva

Ljubljana, 2003

+463275 - 9 (ponatis)

BiblioThecaria 9

Dr. Alenka Šauperl

KLASIFIKACIJA KNJIŽNIČNEGA GRADIVA

Izdala

Filozofska fakulteta

Oddelek za bibliotekarstvo

Ponatis - Ljubljana 2003

Odgovarja

Dr. Jože Urbanija

Uredil

Dr. Jože Urbanija

Opremil

Jurij Kocbek

Natisnila

Tiskarna BORI

Naklada

300 izvodov

05 -09- 2003

0 2003/13038

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

025.4(075.8)

ŠAUPERL, Alenka, 1960-

Klasifikacija knjižničnega gradiva : učbenik za študentke in študente bibliotekarstva / Alenka Šauperl. - Ponatis. - Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 2003. - (BiblioThecaria ; 9)

ISBN 961-227-070-8

125166592

a

VSEBINA

31	ODDELEK 8: JEZIK	27
31.9	ODDELEK 9: DOMOZNANSKI JEZIK	1
31	ANVOVNA	27
31	TABLE IN REGISTER	41
31	POMOŽNE TABELJE	42
31	DECIMALNA VRSILCA	43
31	ODELEK	44
31	SPLOŠNI PRISILCI	45
31	HIDROLOGIJA	46
31	VOJNE	47
31	ZVOKI	48
1	KNJIŽNIČNA KLASIFIKACIJA	10
1.1	STRUKTURA KNJIŽNIČNIH KLASIFIKACIJ	11
1.1.1	FASETNE KLASIFIKACIJE	11
1.1.2	HIERARHIČNE KLASIFIKACIJE	12
1.2	FASETNE KNJIŽNIČNE KLASIFIKACIJE	13
1.2.1	RANGANATHANOVA KLASIFIKACIJA (RK)	13
1.2.2	BLISSOVA BIBLIOGRAFSKA KLASIFIKACIJA (BBK)	16
1.3	HIERARHIČNE KNJIŽNIČNE KLASIFIKACIJE	17
1.3.1	KLASIFIKACIJA KONGRESNE KNJIŽNICE	17
1.3.2	DEWEYEVA DECIMALNA KLASIFIKACIJA (DDK)	19
2	VSEBINSKA ANALIZA	21
3	UNIVERZALNA DECIMALNA KLASIFIKACIJA	22
3.1	NASTANEK IN RAZVOJ UDK	22
3.2	LASTNOSTI UDK	23
3.2.1	UNIVERZALNOST	23
3.2.2	RAZDELITEV NA DISCIPLINE	25
3.2.3	KLASIFIKACIJA PO VIDIKU	25
3.3	OZNAČEVANJE POJMOV	26
3.3.1	ŠTEVILČNA OZNAKA POJMA	26
3.3.2	VRSTILCI	27
3.3.3	OPISI RAZREDOV	28

3.4	UPORABA KLASIFIKACIJE V RAZLIČNIH OKOLJIH.....	28
3.5	PRILAGODLJIVOST UDK.....	29
3.5.1	ANALITIČNO-SINTETIČNA KLASIFIKACIJA.....	29
3.5.2	FASETNA KLASIFIKACIJA.....	30
3.5.3	PREDHODNO IN NAKNADNO KOORDINIRANA KLASIFIKACIJA.....	31
4	UPORABA UDK.....	31
4.1	TABLICE IN REGISTER.....	31
4.2	POMOŽNE TABLICE.....	32
4.3	GLAVNE TABLICE.....	33
4.3.1	ODDELKI.....	33
4.3.2	SIMBOLI IN NAVODILA V TABLICAH.....	33
4.3.2.1	Vzporednost.....	33
4.3.2.2	Vodilke.....	34
4.3.2.3	Sorodne discipline.....	35
4.3.2.4	Zvezdica.....	35
4.4	NOVOSTI IN SPREMEMBE IZ LETA 1995.....	36
5	POMOŽNE TABLICE.....	36
5.1	OSNOVNA NAČELA.....	36
5.2	SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA JEZIK.....	36
5.3	SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA OBLIKO IN PRIKAZ DOKUMENTOV.....	37
5.4	SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA KRAJ.....	38
5.5	SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA RASE IN LJUDSTVA.....	39
5.6	SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA ČAS.....	40
5.7	SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA VIDIK.....	41
5.8	SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI S -0.....	41
5.9	VRSTNI RED PRI SESTAVLJANJU VRSTILCA Z VEČ SPLOŠNIMI PRIVESKI.....	42
6	GLAVNE TABLICE.....	42
6.1	ODDELEK 0: SPLOŠNO.....	42
6.2	ODDELEK 1: FILOZOFIJA IN PSIHOLOGIJA.....	45
6.2.1	PSIHOLOGIJA.....	46
6.2.2	ETIKA.....	47
6.3	ODDELEK 2: VERSTVO IN BOGOSLOVJE.....	48

6.4	ODDELEK 3: DRUŽBENE VEDE.....	49
6.5	ODDELEK 5: MATEMATIKA IN PRIRODOSLOVNE VEDE.....	58
6.6	ODDELEK 6: UPORABNE ZNANOSTI, MEDICINA IN TEHNIKA.....	62
6.7	ODDELEK 7: UMETNOST, ARHITEKTURA, FOTOGRAFIJA, GLASBA IN ŠPORT.....	69
6.8	ODDELEK 8: JEZIK, JEZIKOSLOVJE IN KNJIŽEVNOST.....	72
6.9	ODDELEK 9: DOMOZNANSTVO, ZEMLJEPIS, BIOGRAFIJE IN ZGODOVINA.....	74
7	VRSTNI RED POSAMEZNIH DELOV PRI SESTAVLJANJU DECIMALNIH VRSTILCEV.....	75
7.1	VRSTNI RED VRSTILCEV IN SIMBOLOV V SEZNAMIH IN KATALOGIH.....	75
8	UDK V VZAJEMNEM KATALOGU.....	78
8.1	GLAVNI VRSTILEC 675a.....	78
8.2	IZDAJA TABLIC UDK, 675v, IN JEZIK TE IZDAJE, 675z.....	79
8.3	SKUPINA ZA IZPISE BIBLIOGRAFIJ 675b.....	79
8.4	VRSTILEC ZA ISKANJE 675c.....	79
8.5	VRSTILEC ZA STATISTIČNE PREGLEDE 675s.....	80
8.6	VRSTILEC ZA LOKALNE KATALOGE 675u.....	80
8.7	KLASIFIKACIJA RAZLIČNIH VRST GRADIVA.....	80
8.8	POSTAVITVENI UDK VRSTILEC.....	80
8.9	ISKANJE PO UDK VRSTILCU.....	81
9	PREDMETNE OZNAKE.....	82
9.1	OBLIKOVANJE PREDMETNE OZNAKE.....	82
9.1.1	BESEDA ALI BESEDNA ZVEZA.....	82
9.1.2	BESEDNI RED.....	83
9.1.3	EDNINA IN MNOŽINA.....	84
9.1.3.1	Ednina.....	84
9.1.3.2	Množina.....	84
9.1.3.3	Ednina in množina.....	85
9.1.4	RAZLIKOVANJE SINONIMOV.....	86
9.1.5	RAZLIKOVANJE HOMONIMOV.....	87
9.1.6	KRATICE.....	87
9.2	VRSTE PREDMETNIH OZNAK V VZAJEMNEM KATALOGU.....	87

9.2.1	IME OSEBE KOT PO, POLJE 600	87
9.2.1.1	Oblikovanje.....	87
9.2.1.2	Struktura polja 600.....	88
9.2.2	IME KORPORATIVNEGA TELESA KOT PO, POLJE 601	89
9.2.2.1	Oblikovanje.....	89
9.2.2.2	Struktura polja 601.....	90
9.2.3	RODBINSKO IME KOT PO, POLJE 602	91
9.2.3.1	Oblikovanje.....	91
9.2.3.2	Struktura polja 602.....	91
9.2.4	NASLOV KOT PO, POLJE 605	91
9.2.4.1	Oblikovanje.....	91
9.2.4.2	Struktura polja 605.....	92
9.2.5	TEMA KOT PO, POLJE 606	92
9.2.5.1	Oblikovanje.....	92
9.2.5.2	Struktura polja 606.....	92
9.2.6	ZEMLJEPISNO IME KOT PO, POLJE 607	93
9.2.6.1	Oblikovanje.....	93
9.2.6.2	Prednost zemljepisnega pojma pred splošnim pojmom.....	94
9.2.6.3	Struktura polja 607.....	94
9.2.7	ČASOVNA PO, POLJE 608	95
9.2.7.1	Oblikovanje.....	95
9.2.7.2	Struktura polja 608.....	95
9.2.8	FORMALNA PO, POLJE 609	95
9.2.8.1	Oblikovanje.....	95
9.2.8.2	Struktura polja 609.....	96
9.2.9	POLJEM 600-609 SKUPNA PODPOLJA	96
9.2.9.1	Šifra sistema, podpolje 2.....	96
9.2.9.2	Številka normativnega zapisa, podpolje 3.....	97
9.2.9.3	Formalno predmetno določilo w.....	97
9.2.10	POLJA ZA NESPREJETE IZRAZE	97
9.3	OBLIKOVANJE PREDMETNIH OZNAK	98
9.3.1	NOTRANJE OBLIKOVANJE POSAMEZNE PO	98
9.3.2	OBLIKOVANJE NIZA PO V POSAMEZNEM BIBLIOGRAFSKEM OPISU	99
9.4	PROSTO OBLIKOVANE PREDMETNE OZNAKE	100
9.5	ISKANJE PO PREDMETNIH OZNAKAH	101
10	NORMATIVNA DATOTEKA ZA PREDMETNE OZNAKE	102
10.1	UVOD	102
10.2	STRUKTURA NORMATIVNEGA VPISA	102

10.2.1	NORMATIVNA ZNAČNICA.....	102
10.2.2	NAPOTILNI VPIS.....	103
10.3	NORMATIVNA DATOTEKA V VZAJEMNEM KATALOGU.....	104

11	VIRI.....	105
-----------	------------------	------------

Kazalo tabel

Tab.1:	Fasetna klasifikacija piva.....	12
Tab.2:	Hierarhična klasifikacija piva.....	13
Tab.3:	Razredi in njihove oznake v Ranganathanovi klasifikaciji.....	15
Tab.4:	Razredi in njihove oznake v Blisovi bibliografski klasifikaciji.....	17
Tab.5:	Osnovni razredi in njihove oznake v Klasifikaciji Kongresne knjižnice.....	18
Tab.6:	Osnovni razredi Deweyeve decimalne klasifikacije in njihove oznake.....	19
Tab.7:	Primer fasetnega oblikovanja skupin v podrazredu 504.....	30
Tab.8:	Splošni privesni vrstilci s simboli.....	32
Tab.9:	Vrstni red vrstilcev UDK v seznamih in katalogih.....	77
Tab.10:	Pregled uporabe ednine in množine v predmetnih oznakah.....	86
Tab.11:	Polja za sprejete predmetne oznake (PO) in ustrezna polja za nesprejete izraze.....	98
Tab.12:	Iskalne predpone in pripone za iskanje po strukturiranih predmetnih oznakah v poljih 600 do 609.....	101
Tab.13:	Iskalne predpone in pripone za iskanje po posameznih podpoljih strukturiranih predmetnih oznak v poljih 600 do 609.....	101
Tab.14:	Osnovna struktura predmetnega normativnega vpisa.....	103
Tab.15:	Primerjava primerov predmetnega normativnega in napotilnega vpisa.....	104

1 KNJIŽNIČNA KLASIFIKACIJA

Klasifikacija je izraz latinskega izvora, pomeni pa razdeljevanje in sistematično razvrščanje pojmov v razrede, skupine, vrste ipd. glede na določene skupne lastnosti. Vse naše življenje je preprejeno z različnimi klasifikacijami. Kot otroci razlikujemo domače in tuje osebe, nevarne predmete in igrače. Ljudi razvrščamo v skupine prijateljev ali znancev. Posodo navadno pospravimo v kuhinjo, knjige na knjižno polico in čistila na tretji prostor. Vajeni smo razlikovati juhe od zelenjavnih jedi, čeprav pridemo pri zelenjavni juhi lahko v dvom o pravilni razvrstitvi.

Človek klasificira vse, kar se pojavlja v njegovem okolju, glede na različne kriterije, ti pa so lahko osebni ali univerzalni. Od posameznika je odvisno, kako si bo uredil in organiziral zapiske predavanj, saj so namenjeni le njemu. Uspeh mestnega projekta recikliranja odpadkov pa je vsaj delno odvisen od tega, ali meščani enako razumejo delitev odpadkov na organske, steklo, papir in druge.

Knjižnična klasifikacija je podobno kot recikliranje odpadkov univerzalen projekt. Namenjena je urejanju knjižničnega gradiva po vsebini. Ker je knjižnica namenjena uporabnikom, je tudi klasifikacija načrtovana z namenom, da bi uporabniki knjižnice lahko našli gradivo, za katerega ne poznajo bibliografskih podatkov. Knjižnice pa so različne tako glede gradiva kot glede uporabnikov, zato je prišlo v zgodovini knjižnic do razvoja večjega števila različnih klasifikacijskih sistemov. Med najbolj znanimi pa so Deweyeva decimalna in Univerzalna decimalna klasifikacija, klasifikacija Kongresne knjižnice ter Ranganathanova klasifikacija. Vse so bile pripravljene za uporabo v splošnih knjižnicah in zajemajo celotno človeško znanje. Klasifikacije se delijo na univerzalne, če pokrivajo vse človeško znanje in gradivo, ter disciplinarne, če zajemajo le posamezno disciplino ali vrsto gradiva. Primer take posebne klasifikacije je patentna klasifikacija. S specialnimi klasifikacijami se pri našem predmetu ne bomo ukvarjali.

9.5	ISKANJE PO PREDMETNIH OZNAKAH	101
10	NORMATIVNA DATOTEKA ZA PREDMETNE OZNAKE	102
10.1	UVOD	102
10.2	STRUKTURA NORMATIVNEGA VPISA	102

1.1 STRUKTURA KNJIŽNIČNIH KLASIFIKACIJ

Knjižnične klasifikacije se po strukturi ali zgradbi delijo v dve glavni skupini: hierarhične in fasetne. Nekatere, zlasti modernejše klasifikacije pa imajo lahko mešane lastnosti.

1.1.1 FASETNE KLASIFIKACIJE

Fasetne so tiste vrste klasifikacij, ki vsak pojem razvrstijo po nekaj osnovnih lastnostih, fasetah. Te navadno predstavljajo določene enostavne pojme. Vsakega od drugih enostavnih ali sestavljenih pojmov pa opredelimo in razvrstimo s kombinacijo faset.

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika je faseta razložena kot brušena robna ploskev, navadno stekla in dragih kamnov (1). Predstavljamo si lahko, da ima dragulj več ploskev, na katere lahko usmerimo svoj pogled. Enako lahko ravnamo tudi s pojmi. Opazujemo jih lahko z različnega vidika, pa gre še vedno za isti pojem. Vsak vidik predstavlja eno faseto in s kombinacijo faset opišemo pojem v celoti.

Fasetnim klasifikacijam mnogi pravijo tudi analitično-sintetične. "Analitično" se nanaša na razgradnjo vsakega pojma na osnovne sestavine, torej fasete. "Sintetično" pa se nanaša na izražanje pojmov s tovrstno klasifikacijo, torej na izražanje vsakega pojma s kombinacijo faset. Z ustrežno kombinacijo osnovnih pojmov v fasetah lahko izrazimo vse druge, tudi kompleksne pojme.

Za lažje razumevanje lahko pripravimo preprosto fasetno klasifikacijo. Recimo, da bi v tovarni Morski volk radi uredili klasifikacijo svojega piva za računalniško evidenco prodaje. Ta projekt zaupajo nam. Najprej popišemo vse vrste izdelkov, ki jih tovarna izdeluje v svojih pivovarskih linijah (faza analize pojmov). Naštejemo jih: navadno pivo Kapitan v pollitrski in četrtlitrski steklenici pol ter četrtlitrski pločevinki, brezalkoholno pivo Krmar Jaka v pollitrski steklenici ter pol in četrtlitrski pločevinki, osvežilno pivo Palmova senca v 0,33 litrski steklenici, ležak Kuhar Bono v 0,33 litrski steklenici, temno pivo Stara sablja v 0,33 litrski steklenici in tako naprej. Vse vrste piva so lahko tudi v sodčkih za gostinske obrate. V naslednjem koraku grupiramo pojme po lastnostih. Ugotovimo, da gre vselej za vrsto in količino piva ter vrsto embalaže. Tako lahko naredimo naslednje osnovne skupine ali fasete v tabeli 1.

Tab.1: Fasetna klasifikacija piva

Vrsta piva	Količina v l	Embalaža
Kapitan	0,5	steklenica
Krmar Jaka	0,33	pločevinka
Palmova senca	0,25	sodček
Kuhar Bono	20,00	
Stara sablja	25,00	

V tretjem koraku se odločimo za označevanje faset in njihovih elementov. Tako se lahko za vsako faseto odločimo, da bo označena s črko, njen element pa z zaporedno številko, npr. vrsta piva bo označena z V in Kapitan bo označen z V1, Krmar Jaka z V2, 0,5 l količina bo označena s K1, pločevinka pa z E2. V zadnjem koraku se odločimo še za vrstni red faset: na prvo mesto lahko damo vrsto piva, na drugo količino in na tretjo embalažo. Tako nastane klasifikacija V1K4E3 za pivo Kapitan v 20 litrskih sodčkih. Če se v prihodnosti pojavijo nove vrste piva, embalaže in količine, jih lahko preprosto dodamo in sistem se nam ne podre.

1.1.2 HIERARHIČNE KLASIFIKACIJE

Hierarhične so tiste vrste klasifikacijskih sistemov, ki razvrščajo pojme v vrsto hierarhično povezanih skupin ali razredov. Nadrejeni in splošnejši razredi so razdeljeni v manjše in po vsebini ožje podrazrede. Taka delitev se lahko večkrat ponovi. Vsak od pojmov dejansko sodi v svoj najožji podrazred in v vrsto razredov, ki so temu nadrejeni. Za hierarhične klasifikacije je tudi značilno, da naštejejo vse ali čimveč pojmov ne glede na to, ali gre za enostavne pojme (npr. knjižničarstvo) ali za sestavljene (npr. knjižnična klasifikacija).

Našo prejšnjo klasifikacijo piva bi na hierarhični način sicer izdelali po enakem postopku, vendar z različnim izidom. V primeru, da bi bila najpomembnejša vrsta piva, bi namreč to bil najvišji nadrejeni razred. Drugi bi mu bili podrejeni. Seznam bi bil lahko tak, kot kaže tabela 2:

Tab. 2: Hierarhična klasifikacija piva

Vrsta piva	Količina in embalaža		
Kapitan	0,25	1	pločevinka
	0,25	1	steklenička
	0,5	1	pločevinka
	0,5	1	steklenička
Krmar Jaka	10,0	1	sodček
	0,25	1	pločevinka
	0,33	1	steklenička
Palmova senca	10,0	1	sodček
	0,25	1	pločevinka
	0,33	1	steklenička
Stara sablja	0,33	1	steklenička
	10,0	1	sodček

Takoj lahko opazimo dvoje: hierarhični seznam je precej daljši od fasetnega in pri hierarhičnem seznamu imamo veliko ponavljanja. Pri tem lahko klasificiramo le pojme, ki so v tabeli naštet. Ne moremo npr. uvrstiti pollitrške stekleničke Črnega barona. Vendar pa hierarhične tablice ravno zaradi naštevanja tudi neizurjeni ljudje lažje uporabijo. Pri fasetnih je treba namreč dobro poznati pravila za sestavljanje pojmov.

1.2 FASETNE KNJIŽNIČNE KLASIFIKACIJE

1.2.1 RANGANATHANOVA KLASIFIKACIJA (RK)

Indijski matematik in bibliotekar Shiyali Ramamrita RANGANATHAN je leta 1933 objavil prvo izdajo svoje *Collon Classification* (2,3). Nastala je na podlagi zbirke univerzitetne knjižnice v Madrasu, v njej je namreč delal. Namenjena je klasifikaciji celotnega človeškega znanja. Pri pregledu klasifikacije opazimo poudarek na indijskem znanju, saj so pogostejši za Indijo in Indijce pomembni pojmi, ti pa Evropejcem včasih ne pomenijo veliko.

Ranganathan je menil, da je vsaka ideja, vsaka tema, vsak predmet, odsev ene ali več osnovnih kategorij. Teh pa je po njegovem mnenju pet:

- Tvornik (**P**ersonality),
- Trpnik (**M**atter),
- Sila (**E**nergy),
- Prostor (**S**pace) in
- Čas (**T**ime).

Na kratico PMEST se različni avtorji pogosto sklicujejo. Vsaka od faset ima tudi svoj simbol. Zadnji dve faseti, čas in prostor, sta univerzalni. Faseta sile (Energy) predstavlja akcijo, reakcijo, nek problem ali rešitev. Primerjali bi jo lahko s povedkom v stavku. V bibliotekarstvu se sila pojavi kot obdelava gradiva, pri matematiki kot reševanje nekega problema, pri kemiji kot analiza ali sinteza, pri tehnologiji kot industrijski proces, pri lingvistiki kot slovnica. Trpnik (Matter) je stvar ali pojem, na katerega nekaj deluje, ali dobrina za potrošnjo. Je nekaj pasivnega, na katerega deluje faseta sile. V bibliotekarstvu je predmet dokument, pri glasbi glasbeni inštrument. Mikrofilm v knjižnici je npr. označen 2;1512. Pri tem 2 pomeni bibliotekarstvo, podpičje uvaja faseto predmeta in 1512 pomeni mikrofilm. Nazadnje predstavimo še najpomembnejšo faseto, tvornik (Personality). Ta izraža osebnosti, ustanove, snovi, živa bitja, organe telesa, jezike, verstva in drugo. V bibliotekarstvu to faseto oblikujejo različne vrste knjižnic, v kmetijstvu pridelek, v umetnosti slog.

Tudi klasifikaciji, kakršna je Ranganathanova, rečemo **analitično-sintetična klasifikacija** in to zaradi načina klasifikacije. Pojem moramo najprej analizirati na primerne osnovne elemente, nato pa moramo sintetizirati klasifikacijsko oznako. Z analizo določimo temo, ki jo obravnava dokument. Vrstni red kategorij je določen z natančnimi pravili, navadno pa si sledijo v vrstnem redu TSEMP, kar je obratni vrstni red od tistega za sestavljanje oznake. Sinteza je proces, ko sestavimo vse kategorije v fasetno formulo ali kodo. Zato ima RK obsežna pravila, vendar je glavno pravilo to, da si fasete sledijo v vrstnem redu PMEST.

Pri klasificiranju z RK uporabljamo tudi dodatke, ki se imenujejo "izolati". To so dokončni in najpopolnejši delci ali skupine znanja v RK. Vsak delec ali skupinica lahko pripada enemu samemu razredu ali faseti – to so posebni "izolati". Splošne izolate pa lahko uporabimo v vseh fasetah. Splošni izolati najpogosteje izražajo obliko kot so enciklopedija, bibliografija, zbornik, ipd. Glavni razredi v RK so naštet v tabeli 3.

Tab. 3: Razredi in njihove oznake v Ranganathanovi klasifikaciji

Oznaka	Opis	Oznaka	Opis
z	Splošno	L2	Farmakognozija
2	Bibliotekarstvo	M	Uporabne umetnosti
A	Znanost	Δ	Duhovnost in misticizem
B	Matematika	N	Lepe umetnosti
C	Fizika	O	Literatura
D	Strojništvo	P	Jezikoslovje
E	Kemija	Q	Verstvo
F	Tehnologija	R	Filozofija
G	Biologija	S	Psihologija
H	Geologija	T	Izobraževanje
H2	Rudarstvo	U	Geografija
I	Botanika	V	Zgodovina
J	Kmetijstvo	W	Politične vede
K	Zoologija	X	Ekonomija
K2	Živinoreja	Y	Sociologija
L	Medicina	Z	Pravo

Vsak glavni razred ima določene fasete. Npr.:

- 2 bibliotekarstvo: [P] vrste knjižnic
 [M] vrste dokumentov
 [E] operacije v knjižnici
- L medicina: [P] organi
 [M] prazno
 [E] problem, težava

[T] čas in[S] kraj sta univerzalna.

Nekaj primerov:

Katalogizacija serijskih publikacij v slovenskih šolskih knjižnicah:

Izposoja časopisov v jugoslovanskih šolskih knjižnicah l. 1975:

231;45:55.5923,N 75

Sinteza klasifikacijske oznake iz posameznih faset je v Ranganathanovi klasifikaciji zelo zahtevna. Veljajo posebna pravila o sestavljanju kompleksnih pojmov in vrstnem redu faset v različnih primerih. Vsaka od faset se namreč lahko razveji po istem PMEST načelu.

Ranganathanova klasifikacija je za teorijo klasifikacije pomembna, ker je prva fasetna klasifikacija v knjižničarstvu. Še vedno jo razvijajo in uporabljajo v Indiji, sicer pa se ni drugam razširila.

1.2.2 BLISSOVA BIBLIOGRAFSKA KLASIFIKACIJA (BBK)

Drugo fasetno klasifikacijo je l. 1940 izdelal ameriški bibliotekar Henry Evelyn BLISS (4). Namenjena je klasifikaciji celotnega človeškega znanja. Uporabljajo jo ponekod v Veliki Britaniji. Zaradi njene sistematičnosti jo je nekaj ustanov uporabilo pri gradnji tezavrov. Tudi UDK si jo je izposodila, ko so delali poskuse s spreminjanjem UDK v tezaver.

Posebnost BBK je ta, da poleg faset izraža tudi relacije med njimi. Poznajo 7 vrst relacij. Med njimi so:

- vpliv enega predmeta na drugega (npr: vpliv učiteljevih pričakovanj na razvoj učencev),
- medsebojni vpliv dveh predmetov (združena z veznikom "in") (kriminal in psihologija),
- primerjava enega predmeta z drugim (primerjava UDK z RK).

BBK zajema naslednje discipline ali oblike znanja, navedene v tabeli 4.

Tab. 4: Razredi in njihove oznake v Blisovi bibliografski klasifikaciji

Oznaka	Opis
A	Filozofija
AM	Matematika
AY	Znanost
B	fizikalne vede
E	biološke vede
H	vede o človeku in študij človeka, fizikalna antropologija, zdravje in medicina, psihologija
J/T	družbene in humanistične vede
U/V	tehnika in obrt
W/Y	umetnost (vključno z glasbo in jezikoslovjem)

Najpodrobneje je izdelan razred za vzgojo in izobraževanje. Doslej BBK še ni izšla v popolnosti in nekateri dvomijo, da se bo to kdaj zgodilo. Uredništvo ima namreč finančne težave.

Več informacij o BBK lahko najdete na njeni uradni spletni strani: <http://www.sid.cam.ac.uk/bca/bcahome.htm> (5).

1.3 HIERARHIČNE KNJIŽNIČNE KLASIFIKACIJE

1.3.1 KLASIFIKACIJA KONGRESNE KNJIŽNICE

Library of Congress Classification (LCC¹) je med temi, ki jih predstavljamo pri predavanju, edina popolnoma hierarhična klasifikacija. Je tudi najstarejša med njimi, saj ima korenine v letu 1814, ko je prvi ameriški predsednik, Thomas JEFFERSON, podaril svojo osebno knjižnico ameriškem kongresu. Jeffersonova knjižnica pa je v kongres prišla s svojo lastno, Jeffersonovo klasifikacijo. Knjižnica je rasla še zlasti hitro potem, ko je postala nacionalna. Zato so l. 1897 zgradili novo poslopje in vanj vselili knjižnico. Takrat se je tudi izkazalo, da je klasifikacija neustrezna in so jo začeli popravljati. Vsi ti popravki in vsa zgodovina razvoja pa je vendar odigrala pomembno zgodovinsko vlogo zavoljo ogromne količine klasificiranega gradiva. Vsa prizadevanja se zrcalijo

¹ Ker bi bila kratica za slovensko ime KKK enaka kratici za Ku Klux Klan (v ZDA še vedno delujočo rasistično organizacijo), sem se raje odločila za kratico izvirnega imena.

v sedanji LCC. Charles Ami CUTTER je bil med tistimi, ki so se prenove Jeffersonove klasifikacije temeljito lotili. Klasifikacijo uporabljajo v mnogih ameriških knjižnicah in je zlasti v zadnjih letih doživela že zelo veliko izdaj. Novih izdaj niti ne številčijo več, temveč jih označujejo kar z letnico izida.

LCC je nastala na podlagi gradiva v Kongresni knjižnici. To pomeni, da vsebuje le tiste pojme, ki so se v literaturi že pojavili, ne pa tistih, ki jih v literaturi še ni. Temu v angleščini rečemo "*literary warrant*."

Osnovne razrede navaja tabela 5, lahko pa si jih ogledamo tudi na spletni strani Kongresne knjižnice: <http://lcweb.loc.gov/catdir/cpsolcco/lcco.html> (6).

Tab. 5: Osnovni razredi in njihove oznake v Klasifikaciji Kongresne knjižnice.

Oznaka	Opis
A	Splošno
B	Filozofija, psihologija in verstvo
C	Pomožne zgodovinske vede
D	Zgodovina: splošna in zgodovina Evrope
E	Zgodovina Amerike
F	Zgodovina Amerike
G	Geografija, antropologija in rekreacija
H	Družbene vede
J	Politične vede
K	Pravo
L	Izobraževanje
M	Glasba in knjige o glasbi
N	Likovna umetnost
P	Jezikoslovje in književnost
Q	Inženirske vede (science)
R	Medicina
S	Kmetijstvo
T	Tehnologija
U	Vojne vede
V	Pomorske vede
Z	Bibliografija, bibliotekarstvo, informacijski viri

Na internetu pa je na voljo tudi zanimiv poskus klasifikacije spletnih strani z LCC, z imenom Cyberstacks: <http://www.public.iastate.edu/~CYBERSTACKS/> (7).

1.3.2 DEWEYEVA DECIMALNA KLASIFIKACIJA (DDK)

To klasifikacijo je leta 1876 izdelal Melvil DEWEY. Po 120 letih je v uporabi 21. izdaja in klasifikacija se razvija še naprej (8). Trenutno je v lasti založbe Forest Press, ki spada pod okrilje velikega ameriškega podjetja OCLC. OCLC je podoben slovenskemu IZUM-u po tem, da vzdržuje vzajemni katalog. Vendar ponuja OCLC še veliko več dejavnosti kot naš IZUM. Več o DDK si lahko preberemo na uradni spletni strani:

http://www.oclc.org/dewey/about/ddc_21_summaries.htm (9).

Osnovni razredi Deweyeve decimalne klasifikacije so navedeni v tabeli 6.

Tab. 6: Osnovni razredi Deweyeve decimalne klasifikacije in njihove oznake

Oznaka	Opis
000	Splošno
100	Filozofija in psihologija
200	Verstvo
300	Družbene vede
400	Jezikoslovje
500	Naravoslovje in matematika
600	Tehnika in uporabne vede
700	Umetnost in rekreacija
800	Književnost
900	Zgodovina in geografija

Značilnost decimalnih klasifikacij je, da delijo vse človeško znanje v deset razredov, vsak razred v deset podrazredov in vsak podrazred nadalje v deset skupin. Sledi primer delitve razreda DDK - 800 Literatura:

800	literatura, retorika in kriticizem
810	ameriška literatura v angleščini
811	ameriška poezija v angleščini
812	ameriška dramatika v angleščini
813	ameriška proza v angleščini
820	angleška književnost vključno s staro angl. književnostjo
821	angleška poezija
822	angleška dramatika
823	angleška proza
830	literatura v germanskih jezikih

831	nemška poezija
832	nemška dramatika
833	nemška proza
840	literatura v romanskih jezikih
841	francoska poezija
842	francoska dramatika
843	francoska proza

Vsak razred lahko razdelimo v 10 nadaljnjih podrazredov; npr.: 820 v 821, 822, 823,...do 829. Vsi so teoretično enakovredni in mogoči. V naravi pa se pojavi ne delijo vedno ravno v deset podrazredov, zato prihaja do razlik. Kljub temu pa je ta sistem precej razumljiv, lahko uporaben in dovoljuje tudi vključevanje novih pojmov.

DDK uporablja tri številčno osnovo, nadaljnjo delitev loči decimalna pika.

Primer:

822	angleška literatura
822.3	angleška dramatika v elizabetinski dobi 1558-1625 Peta številka lahko označi še avtorja:
822.33	Shakespeare Če imamo kritiko Shakespearovega Macbetha, jo klasificiramo po temi:
822.33 T6	(za kritiko) Če pa imamo samo besedilo Macbeth, ga klasificiramo po obliki – literarni obliki, drami:
822.33 T5	(za besedilo)

V primeru Literatura je hierarhična razdelitev tabel precej jasna. Najprej delimo po jeziku, potem po literarni zvrsti in nazadnje po časovnem obdobju. Številčne oznake Dewejeve klasifikacije so lahko zelo dolge. Za lažje branje je decimalna pika samo za tretjim znakom, npr.: 266.76092 biografija misijonarja Združene metodistične cerkve.

Dewejeva klasifikacija je zelo obsežna in podrobna. Vplivala je na več drugih klasifikacij (UDK, Ranganathanova). Razen tabel, ki so v 21. izdaji iz leta 1996 izšle v 3 knjigah, premore Dewejeva klasifikacija v četrti knjigi tudi obsežen indeks oz. abecedno kazalo gesel.

Tudi DDK uporabljajo za klasifikacijo spletnih strani na internetu. To si lahko ogledamo na spletni strani: <http://orc.rsch.oclc.org:6109/> (10).

2 VSEBINSKA ANALIZA

Vsebinska analiza je obširno teoretično, raziskovalno in praktično področje, s katerim pa se na tem mestu ne bomo podrobno ukvarjali. Za naš namen bo dovolj, da se naučimo analize za potrebe klasifikacije z UDK. Da bi lahko klasifikacijo sploh uporabili, moramo najprej analizirati dokument. Poznati moramo njegovo vsebino in obliko.

Najprej moramo ugotoviti, **kaj je vsebina informacije**, dokumenta ali predmeta. Ugotoviti moramo, o čem govori. To lahko naredimo v nekaj korakih:

1. Ugotovimo, za katero glavno disciplino gre.
2. Izberemo primerni glavni razred.
3. Izločimo posamezne pojme, ki jih dokument obravnava poleg glavne discipline ali v zvezi z njo. Pri tem si pomagamo s parametri standardnega vrstnega reda (podrobnosti pozneje).
4. Izrazimo pod točko 3 najdene pojme z vrstilci in priveski v standardnem (ali lokalnem) vrstnem redu.

Nato moramo ugotoviti, **v kakšni obliki** je informacija, dokument ali predmet. Oblika je lahko:

1. Način predstavitve informacij: bibliografije, enciklopedije, učbeniki, disertacije, pisma itd. Za opis oblik uporabljamo privesne vrstilce za obliko in prikaz dokumentov v tabeli Id (podrobneje pozneje).
2. Nosilec informacij: natisnjeno gradivo, zvočni posnetki, filmi, računalniške datoteke itd. Tudi za nekatere od teh oblik lahko uporabimo privesne vrstilce za obliko in prikaz dokumentov v tabeli Id. Za druge pa moramo uporabiti fasetno lastnost klasifikacije in sestaviti oznako iz različnih glavnih vrstilcev.

Ko smo ugotovili vsebino in obliko dokumenta, lahko nadaljujemo s presojanjem o tem, ali bomo upoštevali standardni ali lokalni vrstni red. Če je v naši knjižnici navada, da so vse revije postavljene skupaj v časopisni čitalnici in to glede na jezik, bomo vrstilec oblikovali tako, da bomo obliko postavili na prvo mesto, sledila pa mu bosta jezik, nato disciplina. Seveda moramo take lokalne odločitve dokumentirati. Najprimernejše mesto za tako dokumentacijo je normativna datoteka, le da v vzajemnem katalogu še ne deluje.

Če upoštevamo standardni vrstni red, bomo najprej ugotovili ustrezní glavni vrstílec in nato presojali, ali moramo dodati še kak drug glavni vrstílec. To prirejanje opravimo po posebnih pravilih, ki so predstavljena kasneje. Glavnemu vrstílcu pa lahko dodamo tudi privesne vrstílce.

3 UNIVERZALNA DECIMALNA KLASIFIKACIJA

3.1 NASTANEK IN RAZVOJ UDK

Proti koncu devetnajstega stoletja sta dva Belgijca, Paul Otlet in Henry La Fontaine, prišla na misel, da bi izdelala celovito bibliografijo vsega kar je bilo natisnjeno od Gutenbergovega izuma tiska dalje (11). To bibliografijo sta imenovala *Répertoire bibliographique universel*. Njun namen je bil podoben sodobnemu programu Univerzalne bibliografske kontrole, ki ga vodi IFLA. Otlet in La Fontaine sta začela z izdelovanjem listkovnega kataloga za to svetovno bibliografijo in ugotovila, da bi bilo koristno, če bi bibliografijo organizirala po temah, sistematsko. Zaradi tega sta začela iskati primeren klasifikacijski sistem in se odločila, da bosta priredila Deweyevo *Decimalno klasifikacijo*, to jima je Melvil Dewey tudi dovolil. Leta 1895 je imela peta izdaja Deweyeve klasifikacije le nekaj tisoč gesel. Toda način označevanja z arabskimi številkami je nudil večje možnosti za uporabo v različnih delih sveta kot drugi takrat znani klasifikacijski sistemi. Otlet in LaFontaine sta razširila in prilagodila Deweyevo klasifikacijo za potrebe svetovne bibliografije. Prva popolna izdaja UDK je izšla med letoma 1905 in 1907 kot *Manuel du Répertoire bibliographique universel*. Imel je sistematski del z okrog 33.000 gesli in abecedno kazalo s približno 38.000 gesli.

Ščasoma je klasifikacija postala pomembnejša od bibliografije, ki ji je bila namenjena. Ko je v letih 1927-1933 izšla druga izdaja klasifikacije, tokrat že pod imenom *Classification décimale universelle*, je bila *Répertoire bibliographique universel* že skoraj pozabljena. Avtorja je popolnoma prevzelo ustvarjanje vsestranske in mednarodno uporabne klasifikacije. Druga izdaja je bila že dvakrat obsežnejša od prve. Z vsemi dodatki in popravki je služila kot osnova za vse naslednje izdaje in prevode.

Otlet in LaFontaine sta ustanovila *Institut International de Bibliographie*, da bi izdeloval in izdal *Répertoire bibliographique universel*, svetovno

bibliografijo. Vendar se je namen te ustanove spremenil. Vzdrževala in izdajala je UDK. Inštitut so po njegovem sedežu večkrat imenovali kar Bruseljski inštitut. V 20. letih je zašel v hude težave. Leta 1931 so ga preselili v Haag. Leta 1937 je bil preimenovan v *Fédération Internationale de Documentation* (FID). Pravice za izdajanje UDK različnim nacionalnim ustanovam in založbam danes dodeljuje krovna organizacija, ki se od 1991 imenuje *UDC Consortium*. Ta združuje vse ustanove in knjižnice po svetu, ki jih razvoj UDK zanima in so ga pripravljene tudi finančno podpreti.

Zgodovinsko so bili uradni jeziki UDK francoščina, nemščina in angleščina. Uredniki so menili in še vedno zastopajo stališče, da mora biti resnično mednarodna klasifikacija večjezična. Zato izhaja UDK še danes v vsaj treh jezikih, z obvezno prisotnostjo angleščine.

Izdaje UDK so izšle v različnem obsegu. V kateremkoli jeziku ima UDK lahko skrajšano (*abridged*), srednjo (*medium*) in/ali popolno izdajo (*full*). Srednja in skrajšana izdaja sta najpogostejši. Popolna izdaja pa je izšla razen v izvorni francoščini še v drugih jezikih, med njimi angleškem, ruskem in nemškem. Te izdaje so izšle v različnih letih. Krajše izdaje zadoščajo za uporabo v manjših knjižnicah. Ker so preglednejše od daljših izdaj, jih je lažje uporabljati. Pomagajo pa nam tudi razumeti strukturo daljših izdaj. Daljše izdaje vključujejo več gesel, so torej popolnejše, vendar to obenem pomeni, da so manj pregledne in jih novinci težje uporabljajo.

V osemdesetih letih in začetku devetdesetih je prišlo do velikih sprememb v UDK. Komisija za revizijo (*Task Force for UDC System Development*), ki jo je imenoval Svet UDK (*UDC Management Board*), je poročala o rezultatu svojega dela spomladi 1990. Tako je nastala izhodiščna podatkovna zbirka, *Master Reference File*. To je seznam s približno 60.000 vrstilci in pomeni uradno verzijo klasifikacije. Kolektivni lastnik te zbirke je UDC Consortium.

Extensions and Corrections je serijska publikacija, v njej UDC Consortium tekoče objavlja spremembe in novosti v UDK. V Sloveniji to revijo prejema Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (NUK), ki tudi vodi širjenje novosti v slovenskem prostoru. Zadnje spremembe in novosti so bile objavljene leta 1995 v reviji Knjižnica (12).

3.2 LASTNOSTI UDK

3.2.1 UNIVERZALNOST

UDK pogosto označujejo kot **splošen knjižnični klasifikacijski sistem**. Za takega pa veljajo tudi Deweyeva Decimalna klasifikacija, Klasifikacija

Kongresne knjižnice in Blissova bibliografska klasifikacija. Prilagodljivost klasifikacije omogoča združevanje vsega gradiva o določeni temi. Če lahko specialisti po eni strani vmestijo svojo ožjo stroko v širši kontekst klasifikacije, lahko po drugi pridejo do potrebnih informacij za svoje ozko tematsko področje, lahko pa tudi do nekaterih mejnih disciplin. Klasifikacija je primerna za razne namene:

- za urejanje zbirk in seznamov,
- za urejanje informacij, dokumentov in predmetov,
- za podrobno in natančno ali pa za grobo urejanje,
- za urejanje velikih ali majhnih zbirk in seznamov,
- za iskanje in priklic informacij, dokumentov in predmetov v tako urejenih zbirkah in seznamih.

Značilnost **univerzalnosti** pa lahko razumemo še na dva načina. Pomeni lahko, da klasifikacija zajema vse znanje in je torej primerna za organizacijo zbirk, ki zajemajo vse znanje. Pomeni pa lahko tudi mednarodno uporabnost.

1. Univerzalnost v prvem smislu, da klasifikacija zajema vse človeško znanje, bi morala biti očitna tudi v enakomerni obsežnosti vseh oddelkov. Vendar pa to ni tako. Nekateri oddelki, zlasti jezikoslovje in književnost (oddelek 8) ter zgodovina (9), so manj obsežni kot npr. naravoslovje (5) ali uporabne vede (6). Neuravnoteženost ali neenakomernost je zgolj navidezna. Narava jezikoslovja je namreč taka, da omogoča označevanje pojmov s kombinacijami relativno majhnega števila osnovnih oznak. To se pri naravoslovju ne dogaja pogosto. Pojmi so tam med seboj bolj neodvisni in jih je potrebno razločevati in posebej označevati.
2. Univerzalnosti UDK lahko pripišemo še drug pomen in sicer, da jo lahko uporabljajo kjerkoli po svetu. Ponaša se z dolgoletnim mednarodnim sodelovanjem pri razvoju in vzdrževanju sistema ne samo s prevodi, temveč tudi z vključevanjem pojmov, ki so pomembni za določeno kulturo. Njeno mednarodno uporabnost potrjuje uporaba UDK v številnih deželah, zlasti tam, kjer angleščina ni uradni jezik. Uporaba arabskih številka za označevanje pojmov nudi velike možnosti za sodelovanje v svetovnem merilu, predvsem v Evropi. To pa je tudi razlog, zaradi katerega je UDK prvotno nastala. Posamezni pojmi oziroma oznaka pojma naj bi se namreč v vseh izdajah ujemali, kar omogoča avtomatsko prevajanje iz enega jezika v drugega.

Prvi slovenski prevod skrajšane izdaje je pripravila in objavila Centralna tehniška knjižnica v Ljubljani leta 1967 (13). Druga izdaja je prav tako pri CTK izšla l. 1982 (14). Zdaj uporabljamo tretjo izdajo iz l. 1991 (15) z dopolnili iz leta 1995 (16)².

3.2.2 RAZDELITEV NA DISCIPLINE

UDK je osnovana na delitvi znanja na discipline. **Disciplina** je osnovno raziskovalno področje, tako na primer filozofija, naravoslovje, družboslovje, zgodovina in verstvo. Discipline lahko naprej delimo v poddiscipline, ki sodijo v posamezno disciplino. Naravoslovje se npr. deli na matematiko, astronomijo, fiziko, kemijo, geologijo, paleontologijo in biologijo. Za bibliografsko ali knjižnično klasifikacijo je koristno in uporabno, če je razdeljena na posamezna področja znanja (discipline), za katera so značilni različni raziskovalni predmeti, raziskovalne metode, specializirano izobraževanje strokovnjakov, obstoj strokovnih društev, oddelkov na univerzah, specializiranih informacijskih služb in podobnega. Organiziranje znanja glede na izobraževanje za določeno stroko je precej pogosto in lahko razumljivo.

UDK se deli v **razrede**. Razred je skupina članov, ki imajo nekaj skupnega. Razred je lahko enostaven ali sestavljen. **Enostavni razred** je neposredni podrazred, npr. v razredu Botanika so posamezne rastline enostavni podrazred. **Sestavljeni razred** oblikuje presek dveh ali več različnih pojmov (*concepts*) - ali faset - znotraj enega razreda, npr. rastlinska fiziologija, rastlinska patologija, rastlinska ekologija. Ti pojmi združujejo dva osnovna pojma. Rastlinska fiziologija združuje fiziologijo in botaniko.

Najosnovnejši razred imenujemo **oddelek**. UDK jih ima devet. Označeni so z enoštevničnim simbolom, npr.: 3 Družbene vede.

Taka prva delitev je lahko praktična, lahko pa tudi zavaja, ker ne navaja najširših disciplin. Nekateri oddelki namreč vključujejo pomembne samostojne discipline. Tako oddelek 3 vključuje sociologijo, pravo in še nekaj drugih ved. Takim oddelkom včasih pravimo **obširni oddelki** (*complex classes*).

3.2.3 KLASIFIKACIJA PO VIDIKU

Pri UDK klasificiramo po **vidiku** (*aspect*), tako kot pri vseh drugih sodobnih splošnih knjižničnih klasifikacijah. To pomeni, da so pojavi podrejeni vidiku, s katerega so obravnavani. Če se pojav ponavlja v različnih razredih, moramo paziti s katerega vidika je obravnavan. Jajce lahko nastopa, npr., v ornitologiji, kulinariki in živinoreji. Če ga uporabljamo za kuho in gre za kuharsko knjigo,

² Deli sta temelj za vse razlage, zato ju ne bom več posebej navajala.

bo obravnavano v razredu gospodinjstva, 64. Če dokument govori o jajcih močvirskih ptic, sodi v razred zoologije, 59. Če pa dokument obravnava proizvodnjo jajc na kokošnjih farmah, sodi v razred živinoreje, 637.

UDK je tudi **hierarhična** klasifikacija. To pomeni, da je mogoče vsak razred dodatno deliti glede na njegove logične sestavne dele. Za to se zapovrstjo, ne hkrati, uporabljata dve načeli: generično načelo (*generic principle*) in načelo sestavnega razmerja (*whole/part principle*).

UDK je tudi **sintetična** klasifikacija. To pomeni, da lahko iz numeričnih oznak vseh razredov in podrazredov sestavimo nove kombinacije, ki označujejo nove pojme. Na ta način ni vedno potrebna revizija sistema za primere, ko uredniki niso predvideli določenega novega pojma. Pri sintezi ali sestavljanju numeričnih oznak uporabljamo tudi točno določene simbole. Zaradi te lastnosti pravimo, da ima UDK tudi lastnosti fasetne klasifikacije in da zato ni primer čiste hierarhične klasifikacije.

3.3 OZNAČEVANJE POJMOV

3.3.1 ŠTEVILČNA OZNAKA POJMA

Vrstilec je klasifikacijska oznaka, je oznaka nekega pojma v UDK z določenimi črkami, števki in/ali simboli. Označuje pomen, torej vsebino razreda in njegov položaj v hierarhiji sistema. Najširši pojmi so označeni z eno samo arabsko številko. Podrejeni pojmi pa so lahko označeni s krajšim ali daljšim nizom arabskih števil ali nizom arabskih števil in dovoljenih simbolov. Uporaba vrstilcev oziroma označevanje v UDK temelji na decimalni, desetinski razdelitvi. Vrstilci se širijo kot decimalna števila, pri čemer dolžina vrstilca praviloma nudi mero tega, kako globoko v klasifikacijskem sistemu nek pojem leži. Tako lahko praviloma že iz dolžine vrstilca razberemo, da je nek pojem podrejen drugemu, ker ima podrejeni pojem daljšo številko od nadrejenega. Hkrati pa je celotni vrstilec nadrejenega pojma vsebovan v vrstilcu podrejenega, zato lahko ugotovimo kateremu pojmu je nek pojem podrejen.

V našem spodnjem primeru Anatomije je videti, da so vsi vrstilci organskih skupin podrejeni razredu 611, saj se njihovi vrstilci začenjajo s 611, vrstilcem za anatomijo. Ker so vrstilci vseh organskih skupin daljši za eno samo številko, so razredi prirejani ali enakovredni.

- 611 Anatomija
- 611.1 Ožilje
- 611.2 Dihala
- 611.3 Prebavila
- 611.4 Krvotvorni organi, limfni sistem, endokrine žleze
- 611.6 Mokrila in spolovila
- 611.7 Skelet, okostje in koža
- 611.8 Živčevje in čutila

V vrstilcu vsako številko gledamo kot nekakšen decimalni del nadrejene celote. Tako se za vrstilec 5 najprej zvrstijo vsi vrstilci od 50 in 51 do 58 in 59, šele potem 6. Ravno tako se za vrstilec 591 najprej zvrstijo vsi vrstilci od 591.1 do 591.9, šele nato 592.

Decimalna pika je sestavni del vrstilca. Zaradi lažjega razumevanja vrstilca jo postavljamo za vsako tretjo številko in jo tudi preberemo. Vrstilca tudi ne beremo kot decimalno število, temveč preberemo vsako številko posebej. Vrstilec za zobe 611.314 pravilno preberemo tako: "šest ena ena pika tri ena štiri", ne pa "šeststo enajst celih tristo štirinajst" ali "šeststo enajst pika tristo štirinajst".

3.3.2 VRSTILCI

Vrstilce uporabljamo za izražanje izbranih pojmov. Označevanje ima dve nalogi:

- ureja vrstni red med pojmi ter
- odraža hierarhično raven pojmov; dodatek ene številke praviloma pomeni podrobnejšo delitev:

33	Gospodarstvo
330	Ekonomske znanosti nasploh
330.3	Dinamika narodnega gospodarstva
330.34	Gospodarski razvoj
330.342	Razvojne stopnje gospodarstva
330.342.12	Suženjstvo kot oblika gospodarstva

Žal hierarhična raven ni vedno jasno izražena. To kaže naslednji primer:

596	Vertebrata. Vretenčarji (nasploh)
597	Pisces. Ribe. Ihtiologija.
597.1	Acrania (Leptocardia). Brezglavci
597.2	Cyclostomata (Marsipobranchii). Obloustke

V zgornjem primeru označevanje daje vtis, da sta razreda Vretenčarjev in Rib prirejena, torej enakovredna. To kajpak ne drži. Ribe so vretenčarji, torej je razred Rib podrejen razredu Vretenčarjev. Uredniki so se za tako oznako odločili zato, da ne bi pustili praznih vrstilcev tam, kjer ni pričakovati, da se bodo pojavili novi pojmi. Ker so uporabili oznake nadrejenega razreda, so omogočili tudi uporabo krajših vrstilcev v vseh podrejenih razredih.

Vrstilci so lahko enostavni, kadar vsebujejo številčno oznako enega pojma, in sestavljeni, kadar s številčno oznako dveh ali več pojmov izrazimo sestavljeni pojem.

3.3.3 OPISI RAZREDOV

Opis razreda pojem definira in mu določi položaj v hierarhiji klasifikacije tako, da ga opiše v naravnem jeziku. Prvi in pogosto edini del opisa je pojem, ki nek pojav ali predmet označuje. Opis razreda 611.4 je naslednji:

Krvotvorni (hematopoetski) organi. Limfni (mozgovni) sistem. Endokrine žleze.

Opis je lahko beseda ali fraza. Lahko ji sledijo druge besede ali fraze, ki pojem označujejo ali so njegova soznačnica. Tako opis razreda kot dodane pojme moramo vključiti v stvarno kazalo za lažje abecedno iskanje ustreznih oznak.

V UDK so bili vključeni mnogi zelo tehnični in strokovni izrazi, ki so lahko marsikomu tuji. Težave nastanejo zlasti tedaj, ko se enak izraz z različnim pomenom pojavi na različnih mestih v klasifikacijskem sistemu. Tovrstno težavo deloma premaguje dodelitev različnih vrstilcev, saj se pojmi pojavljajo v različnih razredih. Okolje ali kontekst nekega razreda navaja k pravilnemu razumevanju pojma.

Razredi so opisani tudi z naštevanjem njihovih podrazredov. Vsak razred se v klasifikacijskem sistemu pojavi le enkrat.

3.4 UPORABA KLASIFIKACIJE V RAZLIČNIH OKOLJIH

Preden začnemo uporabljati klasifikacijo, moramo razmisliti o tem, za kaj jo bomo uporabljali. Klasifikacija omogoča podrobno delitev in označevanje. Dodatna prednost je možnost kombiniranja vrstilcev za izražanje kompleksnih pojmov. Tako prilagodljivo klasifikacijo lahko uporabimo v različne namene. Važno pa je, da jo uporabimo skladno z nameni naše zbirke ali seznama.

V knjižnicah uporabljamo UDK običajno za dva povsem različna namena, za signaturo in za vsebinski opis dokumentov.

1. Ko UDK vrstilce uporabljamo **za signaturo**, izberemo en sam vrstilec, ta pa sme biti poljubno kratek. Navadno ga imenujemo postavitveni UDK ali postavitveni vrstilec.
2. Ko vrstilec uporabljamo **za vsebinski opis** dokumentov, lahko izberemo enega ali več vrstilcev, pač glede na vsebino dokumenta. Oblikujemo lahko popolne vrstilce, da ohranimo njihovo izraznost v celoti. Lahko pa oblikujemo tudi skrajšane vrstilce, tako da izrazimo le glavni pojem, če zbirka in potrebe uporabnikov to narekujejo.

Naj bo naša odločitev o uporabi UDK taka ali drugačna, moramo vse odločitve ustrezno dokumentirati. Knjižnične zbirke so navadno dolgotrajne, zato moramo zagotoviti, da bodo vse naslednje generacije knjižničarjev, ki jih bodo vzdrževale, razumele odločitve svojih predhodnikov.

3.5 PRILAGODLJIVOST UDK

Prilagodljivost klasifikacije je ena od največjih prednosti UDK. Omogoča spreminjanje vrstnega reda v vrstilcu (*citation order*), veliko podrobnost in tudi opisovanje več pojmov ali vidikov vsebine dokumenta. Vse lahko prilagodimo lokalnim potrebam. Dve lastnosti, ki to prilagodljivost omogočata, pa sta:

- analitično-sintetično načelo (*analytico-synthetic principle*) in
- fasetno načelo (*facet principle*).

3.5.1 ANALITIČNO-SINTETIČNA KLASIFIKACIJA

UDK je analitično-sintetična klasifikacija, ker omogoča bodisi analizo kot sintezo pojmov. Omogoča razgradnjo sestavljenih pojmov na najosnovnejše sestavine in tudi obratno, sestavljanje kompleksnih pojmov iz najosnovnejših. To pa ne pomeni, da so v klasifikaciji naštetni samo osnovni pojmi, iz katerih gradimo sestavljene pojme. Naštetni so tudi mnogi sestavljeni pojmi. Pa tudi iz teh sestavljenih pojmov lahko sestavimo nove še bolj kompleksne pojme. Pri tem nas ne sme zavesti podobnost s fasetnim načelom. Niso vse analitično-sintetične klasifikacije tudi fasetne, pač pa so vse fasetne klasifikacije tudi analitično-sintetične. UDK vsebuje veliko sestavljenih pojmov, zato ni prava fasetna klasifikacija. Ker pa omogoča združevanje in kombiniranje kateregakoli vrstilca z drugimi, jo lahko uvrstimo med analitično-sintetične klasifikacije.

3.5.2 FASETNA KLASIFIKACIJA

Prava fasetna klasifikacija, kakršna je Ranganathanova, našteva v svojih tabelah samo enostavne pojme, iz katerih sestavljamo oznake za sestavljene pojme. To pomeni, da mnogi pojmi v tabelah niso naštet. Njihovo edinstveno oznako pa dobimo z doslednim upoštevanjem pravil za sestavljanje oznak kompleksnih pojmov. Zaradi tega je uporaba fasetnih klasifikacij precej zapletena in zahtevna.

UDK našteva mnoge sestavljene pojme, zato ni prava fasetna klasifikacija. Kljub temu pa ima nekatere značilnosti fasetne klasifikacije. Nekateri razredi so izrazito fasetni. Tak primer je razred 504 Znanost o okolju v Tabeli 7.

Tab. 7: Primer fasetnega oblikovanja skupin v podrazredu 504

Vrstilec	Opis	Faseta
504	Znanost o okolju Posebni privesni vrstilci (504.03 do 504.064)	
504.03	Socialni in socioekonomski vidiki človekovega vpliva na okolje	
504.05	Škodljivi vplivi človekove dejavnosti na okolje	Učinki
504.054	Posledice škodljivih materialov. Onesnaženje	
504.06 504.064	Zaščita okolja. Kontrola kvalitete okolja Kontrola kvalitete okolja. Kontrola onesnaženja	Zaščita in nadzor
504.3 504.4 504.5 504.7	Okolje atmosfere Okolje hidrosfere Okolje litosfere Okolje biosfere	Okolja

Kombinacija analitično-sintetičnih in fasetnih lastnosti klasifikacije omogoča izražanje kompleksnih pojmov, ki niso naštet v klasifikaciji, in hkrati enostavno uporabo in preglednost seznama.

3.5.3 PREDHODNO IN NAKNADNO KOORDINIRANA KLASIFIKACIJA

UDK omogoča bodisi predhodno kot naknadno koordinacijo vrstilcev. Glavne vrstilce lahko sestavimo v niz in s tem izrazimo nek sestavljen pojem. To naredimo s posebnimi simboli, ki jih bomo spoznali kasneje. Sestavljeni pojem pa lahko opišemo tudi tako, da navedemo enostavne vrstilce, ne da bi jih sestavili v en sam niz. Pri predhodni koordinaciji je kombinacija vrstilcev za vsebinski opis dokumentov v celoti pripravljena ob vnosu v zbirko ali seznam. Iskanje je mogoče po teh kombinacijah in včasih njihovih delih (če računalniški iskalni sistem omogoča iskanje po posameznih delih). Predhodna koordinacija v nasprotju z naknadno koordinacijo pomeni, da ob vnosu pripravimo opis iz enostavnih pojmov, ki jih kombiniramo v sestavljene šele ob iskanju. Opis vsebine dokumenta bi v takem primeru torej vseboval skupino nepovezanih enostavnih vrstilcev. Ob iskanju z iskalnim izrazom, ki bi vseboval dva ali več enostavnih vrstilcev, pa bi našli vse zapise, ki bi te vrstilce vsebovali.

4 UPORABA UDK

4.1 TABLICE IN REGISTER

Glavni vir vrstilcev so **tablice**, to je sistematični seznam vrstilcev z opisi in navodili. **Register** je abecedni seznam gesel v opisu, ki uporabnika vodijo k ustreznim vrstilec. Register je pripomoček za delo s tablicami.

Potem, ko smo z vsebinsko analizo ugotovili temo našega dokumenta jo opišemo z nekim pojmom. Ta pojem lahko poiščemo v abecednem registru, ki nas bo pripeljal do določenega vrstilca. Klasifikacija pa s tem še ni zaključena. Vrstilec moramo obvezno preveriti še v tablicah, da ugotovimo ali je pojem v tablicah obravnavan z enakega vidika kot v dokumentu, ki ga klasificiramo.

Primer: Želimo klasificirati delo o narodnih nošah. Zato v registru iščemo geslo "narodne noše". Izraza ne najdemo v seznamu, zato razmislimo kateri drugi izraz bi še ustrezal. Odločimo se za "obleke" in "oblačila". Začnemo z "oblačili", najdemo jih na str. 91 v registru. Ne najdemo sicer ničesar v zvezi z "narodnimi nošami", vendar nas geslo napoti k sorodnemu geslu "obleka". Zato pogledamo še to geslo. Takoj ob geslu "obleka" zagledamo geslo "obleka – etnografija 391". Zdaj si zapomnimo vrstilec 391 in si ga ogledamo v tablicah.

Tam je opis vrstilca naslednji: obleka, noše, moda, nakit. Zadovoljni smo z opisom, zato dokumentu dodelimo najdeni vrstilec.

4.2 POMOŽNE TABLICE

Nekateri pojmi se v klasifikaciji večkrat ponavljajo. Za take je smiselno, da dosledno ohranijo svojo obliko in pomen. UDK je za take ponavljajoče pojme oblikovala fasetno strukturo **pomožnih vrstilcev**, ki so naštetih v pomožnih tablicah. Ti določajo nekatere vidike, npr. kraj ali čas, s katerimi lahko omejimo katerikoli drugi pojem. Pojmi, izraženi s privesnimi vrstilci so - tako kot glavni vrstilci - izraženi s številkami. Da bi jih razlikovali od glavnih vrstilcev, pa imajo privesni vrstilci dodane simbole. Simboli so značilni za posamezne privesne vrstilce. Predstavljeni so v tabeli 8 .

Tab. 8: Splošni privesni vrstilci s simboli

Tabela	Vrsta privesnih vrstilcev	Simbol
Ic	Splošni privesek za jezik	=...
Id	Splošni privesek za obliko	(0...)
Ie	Splošni privesek za kraj	(...)
If	Splošni privesek za rase in ljudstva	(=...)
Ig	Splošni privesek za čas	"..."
Ii	Splošni privesek za vidik	.00...
Ik	Splošni privesek za materiale, osebe in značilnosti oseb	-0...

Primer splošnega privesnega vrstilca s svojim simbolom pa je vrstilec za slovensko knjižničarstvo:

02(497.4)

Pri tem 02 pomeni knjižničarstvo, (497.4) pa Slovenijo po letu 1991. Oklepaj je simbol, ki označuje splošni privesni vrstilec za kraj.

Splošne privesne vrstilce lahko uporabljamo pri vseh glavnih vrstilih. Drugo vrsto privesnih vrstilcev, **posebne privesne vrstilce**, pa lahko uporabljamo le s točno določenimi glavnimi vrstilci. Ti so navedeni na začetku tistega razreda, kjer je njihova uporaba dovoljena. Označeni so z navpično črto.

V tablicah pod razredom 006 lahko vidimo naslednje posebne privesne vrstilce:

006 Standardizacija in standardi

...

006.01 Teorija, osnove in cilji standardizacije

006.02 Posebni vidiki standardizacije in standardov ...

006.03 Standardizacija in standardi glede na pristojnost organizacije ...

Tako splošni kot posebni privesni vrstilci so v svojih tabelah urejeni hierarhično, na enak način kot tablice oziroma sezname glavnih vrstilcev.

4.3 GLAVNE TABLICE

4.3.1 ODDELKI

Oddelki so naslednji:

- 0 Splošno;
- 1 Filozofija in psihologija;
- 2 Verstvo in bogoslovje;
- 3 Družbene vede;
- 5 Matematika in naravoslovje;
- 6 Uporabne znanosti, medicina in tehnika;
- 7 Umetnost, arhitektura, fotografija, glasba in šport;
- 8 Jezikoslovje, filologija, leposlovje in literarna veda;
- 9 Domoznanstvo, zemljepis, biografije in zgodovina.

Oddelek 4 je trenutno prost. V najzgodnejših izdajah pa je vseboval jezikoslovje. Ni izključeno, da se razredi v prihodnosti ne bodo spremenili, če bodo tako narekovale potrebe.

4.3.2 SIMBOLI IN NAVODILA V TABLICAH

4.3.2.1 Vzporednost

Na mnogih delih v tablicah se pojavi simbol \cong (enačaj z nadpisano vijugo). Ta simbol pomeni, da gre pri obravnavanem razredu za enako podrobnejšo razdelitev kot pri drugem navedenem razredu. Primer sledi:

- 611 Anatomija
- 611.08 Anatomska tehnika, eksperimenti in opazovanja
- 611.08 \cong 57.08

Na tem mestu nam navodilo pove, da je nadaljnja delitev v razredu 611.08 taka kot v razredu 57.08, zato pogledamo tja.

- 57.08 Biološka tehnika. Eksperimentalne metode in oprema
- 57.081 Splošna organizacija bioloških laboratorijev
- 57.082 Laboratorijske in muzejske tehnike in oprema za rastlinske in živalske vrste in zbirke
- 57.083 Mikrobiološke, virološke in imunološke metode in tehnike
- itd.

Zdaj, ko poznamo podrobnejšo razdelitev v razredu 57.08, jo lahko prenesemo v razred 611.08. Podrobnejša razdelitev bi bila takšna:

- 611.08 Anatomska tehnika. Eksperimentalne metode in oprema
- 611.081 Splošna organizacija anatomskih laboratorijev
- 611.082 Laboratorijske in muzejske tehnike in oprema za anatomske zbirke
- 611.083 Mikrobiološke, virološke in imunološke metode tehnike
- itd.

4.3.2.2 Vodilke

Vodilka s simbolom \rightarrow nas napoti na sorodni vrstilec na drugem mestu v klasifikaciji. Je enakovreden napotku "glej tudi" ali "see also" v tezavrih in seznamih predmetnih oznak. V tablicah je imenovana "kazalka".

Vrstilec za volitve je v glavnih tablicah naveden tako:

- 324 Volitve
- \rightarrow 342.7

To pomeni, da moramo pogledati, kaj obravnava sorodni vrstilec 342.7, kajti slednji bi utegnil biti primernejši za opis izbranega dokumenta. Ko v tablicah najdemo še tega, preberemo:

- 342.8 Volilno pravo. Volilni sistemi.
- \rightarrow 324; 329; 342.53; 35.074

Po pregledu obeh vrstilcev moramo ugotoviti, ali naš dokument obravnava volitve s političnega stališča (razred 32 je namenjen politiki) ali s pravnega stališča (razred 34 obravnava pravo). Potem se lahko odločimo za dodelitev enega ali drugega vrstilca. Ker pa nas drugi vrstilec, 342.8, napoti razen na izhodiščni vrstilec 324 še na tri druge, lahko preverimo, ali bi se opisu našega dokumenta kateri od teh še boljše prilegal.

4.3.2.3 Sorodne discipline

Že obravnavanje vodilk nas je navedlo k razločevalnemu primerjanju sorodnih disciplin. Paziti moramo na pravilno razvrščanje dokumentov posebno takrat, ko so nekatere discipline že po naravi nekakšen presek med dvema samostojnima disciplinama. Tako lahko npr. mednarodni odnosi sodijo v razred 327 Mednarodni politični odnosi ali pa v razred 341 Meddržavno in mednarodno pravo. Opozorila o sorodnih disciplinah pa so zelo zaželjena tudi v računalniških katalogih, ne le v tablicah, saj povečujejo možnosti za priklic iskanega gradiva. UDK nudi možnost, da oba zgornja vrstilca sestavimo v enega s skupnim pomenom. Možnosti za sestavljanje vrstilcev bomo obravnavali kasneje. Zdaj naj opozorimo le na to, da se je treba v knjižnici načelno odločiti, ali bomo uporabljali predhodno ali naknadno koordinacijo. Če se odločimo za predhodno koordinacijo vrstilcev, to pomeni, da bomo sestavljali vrstilce ob klasifikaciji ter da mora iskalni sistem omogočati iskanje po sestavnih delih vrstilca. V kolikor se odločimo za naknadno koordinacijo, bomo ob vnosu kataložnega vpisa v računalniški katalog vnesli le osnovne vrstilce in jih ne bomo kombinirali v sestavljeni vrstilec. V takem primeru ni nujno, da računalniški iskalni sistem podpira razstavljanje sestavnih delov vrstilca kot v prejšnjem primeru.

4.3.2.4 Zvezdica

Zvezdica pred privesnim ali glavnim vrstilcem v tretji izdaji tablic iz leta 1991 pomeni, da je tako označeni vrstilec novost v primerjavi z drugo izdajo tablic iz leta 1983 in nima nobene klasifikacijske vrednosti ali pomena.

* (0.021) Dokumenti po velikosti, obsegu in namenu

V razredu 63 pa se bomo seznanili s posebnim primerom, ko ima zvezdica znotraj vrstilca poseben pomen.

4.4 NOVOSTI IN SPREMEMBE IZ LETA 1995

Leta 1995 so v reviji Knjižnica izšle pomembne novosti in spremembe vrstilcev UDK (17). Novosti in spremembe na področju oddelka 8 za jezikoslovje in književnost ter splošnih privesnih vrstilcev za kraj, jezik in ljudstva so zelo velike. Mnogi vrstilci za ta področja iz tretje izdaje tablic niso več veljavni in so nadomeščeni z vrstilci, ki so objavljeni v omenjenem članku. Čeprav članek ne našteva spremenjenih privesnih vrstilcev za jezik, jih lahko izluščimo iz vrstilcev za jezikoslovje in književnost.

5 POMOŽNE TABLICE

5.1 OSNOVNA NAČELA

Vsaka izdaja UDK tablic se začneja s pomožnimi tablicami (*auxiliary tables*). Te se začnejo z razlago o uporabi privesnih vrstilcev. Nato so navedeni splošni privesni vrstilci (*common, independent auxiliaries*). Sledi navodilo za uporabo posebnih privesnih vrstilcev (*special, dependent auxiliaries*), navajajo pa se v celoti šele pri razredu, kjer jih smemo uporabljati.

Tako kot glavni vrstilci imajo tudi splošni privesni vrstilci decimalno piko po vsaki tretji številki. Decimalne pike beremo. Izjema so privesni vrstilci za čas, ki navajajo določen datum in zato nimajo decimalne pike. Pika, ki nastopa na drugih mestih, je simbol privesnega vrstilca in jo tudi preberemo. Posebne privesne vrstilce bomo podrobneje spoznali v posameznih razredih, kjer jih lahko uporabljamo. Splošne priveske³ pa bomo obravnavali, preden spoznamo glavne vrstilce iz posameznih oddelkov, vendar bomo njihovo uporabo spoznali šele ob obravnavanju glavnih vrstilcev.

5.2 SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA JEZIK

Splošne privesne vrstilce za jezik najdemo v tabeli Ic in spremembah iz leta 1995. Označuje jih simbol = (enačaj). Uporabljamo jih za izražanje jezika, v katerem je pojem, izražen z glavnim vrstilcem. Izrazimo lahko jezik, v katerem je pojem ali dokument. Izrazimo lahko tudi večjezičnost ali število nastopajočih jezikov, zlasti ko gre za slovarje. Opišemo lahko tudi, ali gre za izvirnik, priredbo ali prevod in podobno.

³ Sinonima privesni vrstilec in privesek bosta v besedilu izmenično v uporabi.

Če imamo opravka z dokumentom v italijanščini, glavnemu vrstilcu dodamo privesek =131.1. Tako bi bilo delo o politiki, napisano v italijanščini, označeno z vrstilcem 32=131.1. V niz lahko naštejemo vse jezike, ki v dokumentu nastopajo, kot npr. angleško-nemško-ruski: =111=112.2=161.1.

Brez naštevanja jezikov izrazimo večjezičnost z oznako =00. Označevanje števila jezikov, kot je navedeno v tablicah iz leta 1991, ni več v uporabi.

Da gre za izvirno delo, nam pove privesek =02. Izvirnik bi bil označen z =021, prirejena izdaja v izvirnem jeziku pa z =025. Prevod označimo z =03. Tako bi bil prevod iz angleščine označen z =03.111.

Posebnost so še jeziki, ki jih govore na več koncih sveta, kot se dogaja angleščini. Tako označimo ameriško angleščino s kombinacijo splošnih privesnih vrstilcev za jezik in kraj: =111(73). Enako ravnamo z drugimi podobnimi primeri. Splošne privesne vrstilce za kraj bomo spoznali malo kasneje.

5.3 SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA OBLIKO IN PRIKAZ DOKUMENTOV

Splošni privesni vrstilci za obliko in prikaz dokumentov so naštet v tabeli Id in označeni s simbolom (0...) (izgovorimo oklepaj nič). Z njimi opredelimo obliko dokumenta oziroma glavnega pojma (glavnega vrstilca).

Velikost, barvo, material, ilustracije, vezavo, popolnost, izdelavo, reprografsko tehniko, obsežnost, namen in podobno obliko dokumentov, lahko izrazimo s priveskom (0.0...). Nekaj primerov sledi: dokument iz pergamenta označimo s priveskom (0.023.553), ilustrirani dokument nosi oznako (0.025.2), luksuzna izdaja pa (0.027.6). Rokopis je označen z (0.032), mikrofiš (0.035.23), ponatis (0.045) in spričevalo (0.085).

Bibliografijam je namenjen poseben privesek (01). Dokument iz filozofije z obsežnejšo bibliografijo bi tako lahko nosil oznako 1(01). Tu je treba razlikovati dokumente, ki so v osnovi bibliografije in sodijo v podrazrede 011/016. Če bi bil dokument v osnovi bibliografija filozofskih del, bi namreč sodil v razred 016. O razlikah bo več povedanega pri razlagi podrazreda samega.

Knjige nasploh so označene s priveskom (02.0...). Pri slednjih smemo sestavljati pojme s kombinacijo prejšnjih oblik dokumenta. Tako bi luksuzne knjige nosile oznako (02.027.6). Posebnost tega priveska je, da ga večkrat kombiniramo s splošnim privesnim vrstilcem za osebe in na ta način izrazimo dela za otroke, (02.053.2) (vendar ne za leposlovna dela). Splošne privesne vrstilce za osebe bomo spoznali malo kasneje.

Referenčna dela, enciklopedije, priročnike, vodnike in slovarje označuje

privesek (03). Tako npr. priročnik za nek računalniški program lahko dobi privesek (035).

Tudi posebne odtise, separate in neserijske ter posamične tiske lahko posebej označimo. Uporabimo privesek (04). Načrte in skice bi označili s priveskom (041), diplomsko delo s priveskom (043.2) in članke (046).

Serijske publikacije imajo svoj privesek (05). Tako bi poljudnoznanstveni časopis označili s priveskom (051), koledar pa z (059).

Publikacije društev, organizacij in inštitucij so označene s priveskom (06). Publikacije o organizaciji in delovanju društev označimo s priveski (061.1/.8). Navodilo nam pove, da lahko ta privesni vrstilec podrobneje razdelimo tako, kot so razdeljeni posebni privesni vrstilci 06.01/.08 za korporacije, društva, zborovanja, razstave, podjetja in muzeje. To pomeni, da po potrebi sestavimo privesni vrstilec tako, da (06) dodamo del vrstilca iz 06, ki sledi 06 piki, npr.: 06.013 za statute in pravila društva se spremeni v (060.13). Seveda moramo ustrezno premakniti decimalno piko, da bo spet za tretjim znakom.

Publikacije za pouk in študij označujemo s priveskom (07). Šolske knjige označimo z (075), natančneje so osnovnošolski učbeniki označeni s priveskom (075.2), za visoke in višje šole pa z (075.8).

Posebej lahko označujemo tudi zbrana dela, zbornike, obrazce, sezname, slikovni material, glasila podjetij in dokumente posebne vrste. Ti nosijo privesek (08). Zbrana dela enega avtorja označimo s priveskom (081), recepte z (083.1), standarde z (083.74), načrte z (083.9), filme oziroma gibljive slike (084.122), prodajne kataloge (085), magnetne trakove (086.74), potne liste (088.2) in patente (088.8).

Zadnji privesek, (09), velja za zgodovinske dokumente ter zgodovinske in pravne vire. Zgodovinske prikaze označimo s priveskom (091). Pri tem moramo paziti na razlikovanje med priveskom za zgodovinski prikaz, ta izraža obliko dokumenta, in med zgodovinskim prikazom kot glavno temo, saj sodi ta v razred zgodovine. Zgodovino posamezne discipline vedno označimo s tem priveskom, npr. zgodovino fizike bi označili z vrstilcem 53(091). Zgodovino neke dežele pa moramo postaviti v razred 93/99. O tem več pri samem razredu zgodovine. Pravni viri, označeni s priveskom (094), so posebej primerni za označevanje pravnih predpisov.

5.4 SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA KRAJ

Našteti so v tabeli 1e in v Novostih in spremembah v reviji Knjižnica. Oznaka zanje je (...) oklepaj. Splošne privesne vrstilce za kraj uporabimo zato, da pojem, ki je že označen z glavnim vrstilcem, še posebej geografsko opredelimo.

Izrazimo lahko krajevne omejitve različnih vrst, kot so meje, fronte, neraziskana ozemlja in podobno. Te so označene s priveskom (1-0/-9), torej (1-071) za fronto. Za orientacijo glede na strani neba uporabimo privesek (1-1). Jug ali južno orientacijo bi označili s priveskom (1-13), spredaj bi označili z (1-197), nagib z (0-198). Pri vseh naštetih privesnih vrstih za kraj v tej tabeli začetno številko 1 nadomestimo z ustreznim vrstilcem za kraj, npr. (4-13) pomeni južno Evropo.

Upravne enote lahko označujemo s priveski (1-2). Ta je v tesni zvezi zlasti z razredom 35 za javno upravo. Glavno mesto označimo s (1-25). Označimo lahko tudi različne skupnosti držav, kar je v tesni zvezi z razredom 327 za mednarodno politiko. Zvezo držav lahko označimo z (1-41), kolonizirane dežele z (1-52), nevtralne države z (1-652) in visoko razvite države z (1-775). Označimo lahko tudi kraje glede na izvor, npr. (1-87) za tujino (inozemstvo).

V tabeli Ie. je tudi regionalna razčlenitev Zemlje na naravne prostore, kot so Arktika (1-922) ali Balkanski polotok (1-924.64). Kraj lahko označimo tudi glede na narodnostna območja. Pri tem uporabimo povezavo med priveskom za kraj in jezik. Nemško govorečo Švico bi tako označili s sestavljenim priveskom (494=112.2).

Možna je tudi krajevna označitev glede na prostor kot so vesolje ali geografske koordinate. Kraj v vesolju označimo s priveskom (15), območje naše galaksije pa z (155.3). Kraji glede na višino ali globino so označeni s kombinacijo priveska in izmere višine oziroma globine v metrih: za višino 180 metrov uporabimo (23:180), za enako globino pa (24:180).

Označimo lahko geografska območja kot so zemeljske in biološke sfere. Hidrosfero bi tako označili s priveskom (204), živalsko sfero s (207.4). Obale lahko označimo s priveskom (210.5), tropski pas pa z (213.5). Označimo lahko gorovja, puščave, morja, prekope, reke, jezera in podobno. Nazadnje so v tabeli Ie našete tudi dežele starega in novega sveta, slednje po kontinentih.

Pri razčlenitvi na države je treba opozoriti na nedavne politične spremembe zlasti v srednji in vzhodni Evropi ter srednji Aziji, ker se je osamosvojilo veliko novih držav. Novosti in spremembe iz leta 1995 prinašajo nove in spremenjene vrstilce za te države in jih velja tudi uporabljati. Za Slovenijo do leta 1991 uporabljamo privesek (497.12), po letu 1991 pa (497.4).

5.5 SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA RASE IN LJUDSTVA

Z znakom (=...) , ki ga izgovarjamo oklepaj enačaj, označujemo splošne priveske za rase in ljudstva (narode). Izdelujemo jih s pomočjo drugih priveskov, predvsem priveskov za jezik. Iz splošnih priveskov za jezik v tabeli Ic

oblikujemo rase in ljudstva glede na jezik. Privesek za Fince sestavimo iz simbola za rase in ljudstva ter priveska za finščino v oznako (=945.41). Če opredeljujemo rase in ljudstva glede na geografsko območje, privesek sestavimo iz začetnega dela v tej tabeli (=...) in geografskega dela iz tabele za kraj Ie. Tako je oznaka za prebivalce Finske (=480).

Rase in ljudstva lahko izražamo na tri načine: kot ljudstva glede ali ne glede na kraj ter kot rase.

Ljudstva označujemo ne glede na kraj s privesnim vrstilcem, ki se začenja z ničlo, npr. (=081) za primitivne rase in ljudstva.

Glede na kraj označujemo ljudstva s privesnim vrstilcem, ki se začenja z oznako 1- (ena pomišljaj), tako da številko ena nadomestimo z vrstilcem za kraj. Tako uporabimo za domačine (=1-82), kar pretvorimo v (=662.6-82) za domačine v Nigerju.

Glede na kraj lahko ljudstva označimo tudi s privesnim vrstilcem, ki se začenja z oznako 1. (ena pika). Za otočane uporabimo (=1.22) ali pa glede na dežele starega in novega sveta, kot so prebivalci starega Rima (=1.37), kjer je (=1.) del priveska, ki pripada tabeli If. in 37 privesek za stari Rim v tabeli Ie. Priveske za ljudstva sodobnega sveta izdelamo tako, da znaku (=...) dodamo 1. (ena pika) in privesek za državo. Tako označimo ljudstva dežel, ne glede na jezik, s priveskom (=1.493) za Belgijce in (=1.73) za Američane.

Označujemo pa lahko tudi rase. Za to uporabimo vrstilce, naštete v tabeli If. Tudi te vsebujejo splošni privesni vrstilec za kraj. Kitajce označimo z (=951), pri čemer 9 označuje orientalske rase, 51 pa je krajevni privesek za Kitajsko. Priveski za rase in ljudstva so v tesni zvezi z razredom 31 za demografijo, sociologijo in statistiko ter 39 za etnologijo in etnografijo, pa tudi z antropologijo v podrazredu 572.

5.6 SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA ČAS

Navedeni so v tabeli Ig. Zanje je značilen simbol "... " (narekovaj). Čas lahko označujemo natančno z meseci, leti, stoletji in tisočletji, ali pa z izrazi kot so pomlad, delovni čas ali počitnice. Označujemo lahko obdobja, periodičnost ali geološke dobe.

Kronološko označimo čas z letom, stoletjem ali tisočletjem:

"1999" pomeni leto 1999

"19" pomeni 20. stoletje

"1" pomeni drugo tisočletje.

Opisno označimo čas s privesnimi vrstilci "3/7". Pomlad je označena s priveskom "321", prosti čas pa s priveskom "374".

Za trajanje je značilna začetna številka 4: "401" označuje življenjsko dobo. Periodičnost označuje začetna številka 5, npr. "53" tedensko. Geološko delitev časa opredeljuje začetna številka 6: "625" ledena doba. Pojavi v času pa začnejo s 7: čas razcveta (v botaniki) je označen s priveskom "7127".

5.7 SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI ZA VIDIK

Označeni so s simbolom .00 (pika nič nič) in navedeni v tabeli Ii. Nanašajo se na vidike, s katerih lahko obravnavamo predmet in so navedeni takoj za glavnim vrstilcem.

Avtorjev vidik, označen s priveskom .000.0/.9, sestavljamo s pomočjo glavnih tablic. Filozofski vidik je .000.1, kjer 1 izvira iz vrstilca za oddelek. Analogno je pravni vidik označen s priveskom .000.34.

Vidik priprave označuje začetek priveska .001. Tako so raziskave in poskusi označeni s priveskom .001.4. Vidik izvedbe nadaljuje z oznakami .002, npr. orodja, stroji in naprave za proizvodnjo so označeni s priveskom .002.5. Gospodarski in finančni vidik se začne s .003, vidik lastništva se npr. glasi .003.5. Vidik uporabe in obratovanja se začne s .004, tako je skladiščenje označeno s priveskom .004.4. Vidik ureditve in opreme je označen s priveskom .005 in v 3. skrajšani izdaji slovenskih tablic ni podrobneje razčlenjen. Vidik prostora, lege in stavb označuje .006, npr. .006.3 so prostori za proizvodnjo. Vidik osebjaja je označen s .007, vidik organizacije s .008 in vidik odnosov s .009.

5.8 SPLOŠNI PRIVESNI VRSTILCI S –0

To je skupina privesnih vrstilcev, s katerimi označujemo snovi in osebe. Snovi so označene s priveskom –03. Zrak je npr. –032.1 in tekstil –037. Osebe pa so označene s –05. Osebe lahko označujemo kot aktivne -051 ali pasivne -052, glede na starost -053.3 dojenčki, po narodnosti: -054.6 za tujce, po spolu in sorodstvu -055, po telesnih in duševnih lastnostih -056, po poklicni dejavnosti -057 ter po socialnem statusu –058.

5.9 VRSTNI RED PRI SESTAVLJANJU VRSTILCA Z VEČ SPLOŠNIMI PRIVESKI

Simboli ločujejo privesne od glavnih vrstilcev in omogočajo izbiro vrstnega reda med glavnim in privesnim vrstilcem. Glede na potrebe lahko izberemo tak ali drugačen vrstni red, kot kaže primer:

(410)	Britansko otočje
(410)620.33	Britansko otočje – (rudarstvo) pridobivanje premoga
622(410).33	Rudarstvo – Britansko otočje – pridobivanje premoga
622.33(410)	Pridobivanje premoga – Britansko otočje

Izjema pri izbiri vrstnega reda je splošni privesni vrstilec za jezik. Tega ne moremo postaviti na začetek ali v sredino glavnega vrstilca. Smemo ga postaviti samo na konec.

Če privesamo več splošnih privesnih vrstilcev, jih dodajamo po standardnem vrstnem redu: **vidik, kraj, čas, oblika in jezik**. To je tudi vrstni red, ki se ga držijo tablice privesnih vrstilcev.

6 GLAVNE TABLICE

Čeprav se vsaka izdaja UDK tablic začneja s pomožnimi tablicami, kjer so navedeni pomožni privesni vrstilci, se bomo z uporabo privesnih vrstilcev seznanili ob uporabi glavnih tablic. Po zgornjem pregledu razredov se bomo v tem poglavju seznanili z uporabo tablic in gradnjo glavnih UDK vrstilcev.

6.1 ODDELEK 0: SPLOŠNO

Ta oddelek navaja tablice z obravnavo znanja nasplošno, z oblikami komuniciranja, še posebej s pisanjem in standardizacijo. Razred 02 je namenjen knjižničarstvu, razredi od 03 do 08 so namenjeni različnim oblikam publikacij, kot so enciklopedije, časniki in podobno. Glavni podrazredi v razredu Splošno so:

0	Splošno
00	Prolegomena. Splošne osnove znanosti in kulture
001	Znanost in znanje nasplošno
002	Dokumentacija
003	Pisave, znaki in simboli
005	Študij organizacije
006	Standardizacija in standardi
007	Informacijska in komunikacijska teorija
008	Civilizacija in kultura
009	Duhovne vede nasploh
01	Bibliografije in katalogi
02	Knjižničarstvo
030	Enciklopedije, leksikoni, slovarji
050	Revije
06	Ustanove, društva, muzeji
070	Novinarstvo
08	Zbrani spisi
09	Rokopisi, redke knjige

Pri podrazredu 003 Pisave, znaki in simboli, kodi, grafični prikazi se prvič srečamo z daljšim seznamom posebnih privesnih vrstilcev. Njihova uporaba je dovoljena samo v tem podrazredu. Uporabljamo pa jih tako, da začetni del, to je glavni vrstilec 003, nadomestimo z izbranim glavnim vrstilcem, npr.

- posebni privesni vrstilec **003.055** pomeni tiskanje,
- glavni vrstilec **003.32** pa pomeni ideografske in logografske pisave, hieroglif in klinopis,
- tiskanje klinopisa bi tako izrazili z vrstilcem **003.32.055**.

Vrstilec pa bi prebrali nič nič tri pika tri dva pika nič pet pet. Tako piko, ki označuje posebni privesni vrstilec kot decimalno piko izgovorimo.

V podrazredu 006 se srečamo z navodilom, ki tudi potrebuje pojasnilo. Gre za oznako 006(1/9)A/Ž. Navodilo pove, da organizacije za standardiziranje in standarde lahko označujemo s splošnimi privesnimi vrstilci za kraj in kraticami imen. Primer v tablicah omenja 006(100)ISO, kjer 006 pomeni organizacije za standardiziranje in standarde, (100) je splošni privesni vrstilec za izražanje univerzalnega ali svetovnega glede na kraj, ISO pa pomeni International Organization for Standardization. Po tem načelu bi slovenske standarde in Urad za standardizacijo označili z vrstilcem 006(497.4)SIST. Vrstilec in kratico praviloma napišemo brez presledka.

Za nas je zelo pomemben razred 01 Bibliografije, katalogi, sezname knjig. Bibliografije označujemo z vrstilci od 011 do 016 (kar označimo 011/016), kataloge pa z vrstilci 017/019. Splošne bibliografije označujemo z vrstilcem 011. Bibliografije posameznih avtorjev označimo z 012 in temu dodamo ime avtorja, npr.: 012 Moravec D. (Bibliografija Dušana Moravca). Nacionalne bibliografije pa sodijo v podrazred 015, tako je Slovenska bibliografija označena z vrstilcem 015(497.4). Knjižnični katalogi so označeni z 017.1/2 in 018/019, založniški katalogi pa 017.4. K vrstilcem založniških katalogov smemo dodati ime založbe. Tako bi bil prodajni katalog Mladinske knjige označen z 017.4Mladinska knjiga.

Podrazred 030 je namenjen splošnim enciklopedijam, konverzacijskim leksikonom, znanstvenim priročnikom in slovarjem. Navodilo v tablicah pravi, da sem uvrščamo dela o enciklopedijah in drugih splošnih priročnikih, medtem ko same enciklopedije označujemo s splošnim privesnim vrstilcem za obliko publikacije, ki je za enciklopedije (03). Tako bi bilo delo o nastanku Enciklopedije Slovenije uvrščeno v 030, medtem ko bi bila sama enciklopedija označena z 0/9(03). Slovenski vzajemni katalog še vedno kaže sledove starejšega načina uvrščanja splošnih enciklopedij in priročnikov v ta razred. Vsevednik je npr. označen z vrstilcem 030.2=853 in Leksikon Cankarjeve založbe z 030.3=863. Oba glavna vrstilca sta iz obsežnejše izdaje UDK, s katero razpolaga NUK, splošni privesni vrstilec za jezik =863 pa pomeni slovenščino in je veljal do leta 1995. Zdaj bi enciklopedijo označili z vrstilcem 0(031)=163.6, kar pomeni 0 Splošno, (031) splošni privesni vrstilec za obliko – enciklopedijo in =163.6 splošni privesni vrstilec za jezik (veljaven od leta 1995). Vsevednik pa bi bil označen 0(035)=163.6, kjer (035) pomeni splošni privesni vrstilec za obliko – priročnik.

Podrazred 050 uporabljamo za serijske publikacije, periodiko in revije. Serijske publikacije imajo zaradi svojega značaja navadno širše vrstilce. Pri serijskih publikacijah s splošno vsebino se navadno odločamo za uporabo glavnega podrazreda 050, njemu pa dodamo splošni privesni vrstilec za kraj in/ali jezik. Tako je na primer revija Gea označena z vrstilcem 050(497.4), kar pomeni slovensko serijsko publikacijo. Isto revijo bi lahko označili tudi z vrstilcem 5(05), kar bi pomenilo naravoslovno serijsko publikacijo ali še širše 5/6(05) za naravoslovno tehnično serijsko publikacijo.

Letopise označujemo z 050.8, koledarje in almanaha pa z 050.9. Slovenski almanah bi bil označen z vrstilcem 050.9(497.4). Če klasificiramo posamezni zvezek, lahko vključimo še leto kot splošni privesni vrstilec za čas. Navadno pa klasificiramo celotni naslov in tako letnica ne postane del vrstilca.

V podrazredu 061 zbiramo korporacije, društva in združenja, podrazred 069 pa je namenjen muzejem in njihovi dejavnosti. 070 označuje novinarstvo.

Razred 08 je namenjen poligrafijam in zbranim spisom. Pri slednjem je treba opozoriti na razlikovanje med glavnim vrstilcem 08 in splošnim privesnim vrstilcem (08) za zbrana dela, zbornike in podobno. Razred 09 je namenjen rokopisom, redkim in dragocenim knjigam, kakršni so npr. Stiški rokopisi.

6.2 ODDELEK 1: FILOZOFIJA IN PSIHOLOGIJA

Večji podrazredi v razredu filozofije in psihologije so:

- 1 Filozofija in psihologija
- 11 Metafizika
- 111 Metafizika, ontologija
- 13 Filozofija duha, metafizika duhovnega življenja
- 133 Okultne vede
- 14 Filozofski sistemi in stališča ter svetovni nazori
- 159.9 Psihologija**
- 159.92 Duševni razvoj in duševne zmožnosti
- 159.93 Čutno zaznavanje
- 159.94 Izvrševalne funkcije
- 159.95 Višji duhovni procesi
- 159.96 Posetna duševna stanja in dogajanja
- 159.97 Psihopatologija
- 159.98 Psihotehnika
- 16 Logika
- 162 Dokazovanje, sklepanje
- 164 Logična kalkulacija
- 165 Spoznavna teorija
- 167 Znanstveno raziskovanje
- 168 Znanstvena sistematika
- 17 Morala
- 171 Individualna morala, dolžnosti človeka do samega sebe
- 172 Socialna etika
- 173 Družinska morala
- 174 Poklicna etika
- 176 Spolna etika in morala
- 177 Morala in družba

Zgodovino filozofije lahko uvrstimo na začetek razreda 1 tako, da uporabimo splošni privesek za obliko 1(091). Posamezne zgodovinske filozofe pa lahko označimo na tri načine:

- abecedno po imenih: 1(091)MONTAIGNE
- glede na kraj in čas z uporabo splošnih priveskov:
1(091)(44)"15"
kar pomeni filozofija – zgodovinski pregled – Francija – 16. stoletje;
- ali natančneje 1(091)(44)"1533/92"
s pomenom filozofija – zg. pregled – Francija – od leta 1533 do 1592;
- s kombinacijo zgornjih dveh možnosti:
1(091)(44)MONTAIGNE ali
1(091)"15"

Imamo tudi možnost uvrščanja posameznih filozofov v razred 14, ker je namenjen posameznim filozofskim sistemom in stališčem.

Splošno pravilo je, da uvrščamo posamezne filozofske šole v razred 14. Zbrana dela posameznega filozofa in dela o njegovi filozofiji in delu pa sodijo v razred za zgodovino filozofije 1(091).

Do težav pride, kadar delo nekega filozofa spodbudi celo gibanje ali šolo, ker zbuja podobnost z razredoma 32 in 33, kamor uvrščamo politična in ekonomska filozofska dela. Dela Karla Marxa bi lahko uvrstili v kateregakoli od teh razredov. V primeru marksizma se moramo tako odločiti, ali ga bomo v celoti uvrščali v razred 141.82 ali pa bomo za to uporabljali kaj drugega, tako npr. 329.15 (komunistično stališče) ali 330.85 (marksistično-leninistični gospodarski nauk).

Prav je, da odločitev o uvrščanju Marxovih in podobnih del sprejmemo enkrat za vselej in potem vsa dela uvrščamo na isto mesto. Lokalna normativna datoteka mora to odločitev vsebovati in navajati kazalke iz drugih dveh razredov na uporabljenega. Če kadarkoli v prihodnosti katalogizator ali uporabnik knjižnice iščeta Marxova dela pod politiko ali ekonomijo, ju vodilka napoti k filozofiji, ali drugače, pač glede na odločitev.

6.2.1 PSIHOLOGIJA

Psihologija je podrejena filozofiji iz zgodovinskih razlogov. Razvila se je namreč iz filozofije duha.

Razred vsebuje skupnico posebnih privesnih vrstilcev, ki jih uporabljamo samo pri psihologiji. Označeni so s simbolom .0 (pika nič). Priveski označujejo

teorijo, sisteme, raziskovanje in aparate, ki se pojavljajo ob vseh drugih pojmih v razredu. Poleg tega je treba večkrat uporabiti tudi splošne privesne vrstilce za osebe iz tabele Ik s simbolom -05 (črtica nič pet). Kombinacija glavnih in privesnih vrstilcev lahko v tem razredu privede do precej dolgih vrstilcev. To pa nas ne sme odvrniti od izražanja celotnega sestavljenega pojma. Razred psihologije namreč zaradi podrejenosti in relativno majhnega obsega nima drugačnih možnosti natančnega izražanja.

Le nekateri sestavljeni pojmi so navedeni kot podrejeni razred z glavnim vrstilcem brez privesnega vrstilca. Kadar so na voljo jih ne sestavljamo nalašč. Tak je npr. 159.922.7 Psihologija otroka. Nepravilno bi bilo oblikovati vrstilec 159.9-053.2, čeprav združuje glavni vrstilec za psihologijo in privesek za otroke nasplošno. Toda v primerih, kot je 159.922.7 Psihologija otroka, lahko otroka podrobneje opredelimo s privesnim vrstilcem, npr.: 159.922.7-053.4 Psihologija predšolskih otrok.

Priveske za osebe lahko dodajamo tudi vrstilcem, ki vsebujejo posebne privesne vrstilce. Primer je raziskovanje mišljenja pri ženskah:

159.955-055.2.07

(glavni vrstilec 159.955 za mišljenje; splošni privesek -055.2 za ženske in posebni privesek .07 za raziskovanje).

Vrstni red obeh priveskov je lahko tudi obrnjen: 159.955.07-055.2 (psihologija mišljenja – raziskovanje – ženske). Odločitev o tem vrstnem redu pa moramo sprejeti enkrat za vselej, se je dosledno držati in jo zabeležiti v normativno datoteko, tako da bodo knjižničarji in uporabniki knjižnice v prihodnosti usmerjeni k pravilnemu iskanju gradiva. V Sloveniji velja običaj, da splošni privesni vrstilci sledijo posebnim in ti glavnemu.

6.2.2 ETIKA

Etika, v razredu 17, je precej sorodna z razredom 2 za religijo, še posebej podrazredom 241 Moralna teologija. Razred se začneja s skupinico posebnih priveskov z oznako .0 (pika nič), uporabljamo pa jih za osnovne pojme in metode, zakone etike in različna etična stališča. Dodajamo jih kateremukoli glavnemu vrstilcu iz tega razreda. Primer so etične smeri v odnosih med delodajalci in delavci:

174.8.03

(odnosi med delodajalci in delavci – etične smeri in stališča).

6.3 ODDELEK 2: VERSTVO IN BOGOSLOVJE

Razred 2 obsega verstvo (religijo) in bogoslovje (teologijo). Razred se začne z naravno teologijo v podrazredu 21. Sledi Sveto pismo v podrazredu 22. Ta podrazred je opremljen z vrsto posebnih priveskov, ki izražajo v celotnem podrazredu ponavljajoče se pojme, kot so kanon, inspiracija, kritika, kazala, besedila, prevodi, zgodbe itd.

Velik poudarek je na krščanstvu, saj zajema podrazrede od 23 do 28. Poseben vrstilec, 252, je namenjen pridigam. Ta vrstilec lahko priredimo drugim glavnim vrstilem, če želimo izraziti sestavljen pojem, kot so npr. pridige o Sveti Družini:

232.93:252

(Sveta Družina – pridige).

Podrazred 264 za liturgijo je opremljen z vrsto posebnih priveskov –0 (črtica nič), ki opredeljujejo oblike bogoslužja, vire, liturgične kraje, osebe in pripomočke ter liturgične čase in podobno.

Podrazred 27 je namenjen zgodovini krščanske cerkve. Podrazred 28 pa je namenjen razlikovanju posameznih krščanskih cerkva in ločin. Med obema je treba razlikovati. Tako npr. zgodovina celotnega krščanstva sodi v 27, zgodovina določene cerkve ali ločine pa v 28:

Zgodovina krščanstva v Afriki

27(6)(091)

zgodovina krščanske cerkve – Afrika – zgodovinski prikaz

Zgodovina metodizma v Afriki

287(6)(091)

metodizem – Afrika – zgodovinski prikaz.

Podrazred 27 za splošno zgodovino krščanske cerkve je razdeljen na več podrejenih razredov.

Podrazred 28 obsega posamezne krščanske cerkve in njihovo zgodovino. Dela o cerkvenih dostojanstvenikih in posameznih razkolih pa sodijo v 27. Posamezne krščanske ločine so našteje v razredih 283/289. Episkopalne cerkve so uvrščene v 283 z dodatkom splošnega priveska za kraj:

283(410) angleška episkopalna cerkev

283(410:94) angleška episkopalna cerkev v Avstraliji.

Podobno lahko s splošnim priveskom za kraj podrobneje opredelimo protestantska gibanja pred dobo reformacije:

284.1(437) husiti (prva cerkev do razkola l. 1054 – Čehoslovaška).

Za sekte, ki so se združile, je treba uporabiti širši vrstilec ali posamezne vrstilce prirediti z znakom + (in). Novejše sekte pa uvrščamo v 289 Druge sekte. Temu vrstilcu lahko dodamo ime sekte, kar pomeni, da so sekte znotraj razreda razvrščene po abecednem redu.

Zadnji podrazred, 29, pa zajema nekrščanska verstva. Podrazred 291 je namenjen primerjalni teologiji. Sledita starogrška in starorimska vera z ustreznima mitologijama v podrazredu 292 in druge starodavne vere germanskih, skandinavskih in slovanskih ljudstev v podrazredu 293. Nato so našete druge, neevropske vere. Podrazred 294 je namenjen budizmu in podobnim indijskim veram. Perzijska verstva so v podrazredu 295, židovska pa v 296. Islam zaseda podrazred 297. Mlajšim verstvom je namenjen podrazred 298. Druga verstva so našeta še v podrazredu 299.

6.4 ODDELEK 3: DRUŽBENE VEDE

Družbene vede sodijo v obsežen oddelek 3. Spremlja ga vrsta težav, ki izvirajo iz ved samih. Ni dokončnega mednarodnega soglasja o tem, katere so družbene vede, zato je izbira ved za razred 3 nekakšen zahodnjaško obarvan kompromis, saj med uporabniki prevladujejo zahodnoevropske dežele. Za nekatere družbene vede je tudi značilna neuskklajena terminologija. Nekateri strokovnjaki v ožjih disciplinah še niso dosegli soglasja o poimenovanju posameznih pojmov. To se odraža tudi v klasifikaciji. Zlasti tisti, ki imajo manj izkušenj s takimi disciplinami, bodo imeli večje težave v iskanju ustreznega poimenovanja v UDK. Tretja težava izhaja iz sestavljanja vrstilcev za izražanje sestavljenih pojmov, kar neizogibno pomeni kropitev tematike v širše področje katalogov in seznamov. Pri tem lahko pomagata le doslednost pri sestavljanju vrstilcev in opozorila v normativni datoteki.

Oddelek 3 je sestavljen iz naslednjih razredov in podrazredov:

3	DRUŽBENE VEDE
30	Teorija in metodologija družbenih ved
31	Demografija, statistika in SOCIOLOGIJA
32	POLITIKA in mednarodni odnosi
33	GOSPODARSTVO, ekonomija, finance, trgovina

- 34 PRAVO
- 35 JAVNA UPRAVA in vojna večšina
- 36 Socialno delo in pomoč
- 37 Vzgoja in izobraževanje
- 389 Metrologija
- 39 Etnologija, etnografija, folklor, ljudsko življenje

Zelo sorodni so razredi 572 Antropologija, 91 Zemljepis, raziskovanje Zemlje in posameznih držav, potovanja ter 93/999 zgodovina sveta in posameznih dežel. V razredu 3 so zlasti v pomoč splošni priveski za rase in ljudstva ter osebe v tabelah If in Ik. Zlasti na slednje nas posebej opozarja navodilo o uporabi: 3-05. Seveda lahko uporabljamo prav vse splošne priveske. Celotnemu razredu pa sta namenjena še posebna priveska .07 in .08. Oba sta podrobno podana v skupini 35, uporabna pa v celotnem razredu 3. Podajata pojme v zvezi z upravnimi organi, vlado in odgovornimi uradi, osebjem, uradniki in zaposlenimi ter podobno, kot kaže primer:

Obveznosti predsednika vlade

328.13.076

(Kabineti. Sestava kabineta. Ministrski predsedniki – obveznosti in pooblastila upravnih organov)

Oddelek 3 se začinja s splošnim razredom **30 Teorije, metodologije in metode družbenih ved ter sociografija**. Pod 303 je navedena metodologija družbenih ved: meritve, izvedba raziskav, raziskovalne metode in analiza. V skupini 304 so zbrane teme o socialni politiki, v skupini 308 pa sociografija.

Podrazred **31 Demografija, statistika in sociologija** se začinja s statistiko kot znanostjo, to je s teorijo in metodologijo statistike v skupini 311. Ta skupina se zaključuje s podskupinama 311.3/4 o uradni in zasebni statistiki (statističnih podatkih). Opozoriti je treba, da sodijo v ta razred le splošne zbirke statističnih podatkov. Statistični podatki na določeno temo sodijo k določeni temi s svojim glavnim vrstilcem, ki jim je privešen splošni privesek za obliko (083.4) za tabele, razpredelnice iz tabele Id. To ilustrira naslednji primer:

311.3(492):331.56 Organizacija statistike o brezposelnosti na Nizozemskem

331.56(492)(083.41) Statistični podatki o brezposelnosti na Nizozemskem.

Prvo je delo o statistični metodologiji, drugo pa je zbirka podatkov.

Znak odnosa, enojno dvopičje : je namenjen sestavljanju kompleksnih pojmov iz enostavnih. V zgornjem primeru ne moremo z enostavnim vrstilcem izraziti statistike in brezposelnih, ker tak pojem ni naveden med vrstilci. Najdemo pa lahko oba enostavna vrstilca. Z znakom odnosa ju sestavimo in povemo, da gre za interakcijo med pojmom. Enojno dvopičje ima to značilnost, da je vseeno kateri od pojmov je prvi in kateri drugi. Zelo običajno je, da v katalog vpišemo dva vrstilca z obrnjenim vrstnim redom:

311.3(492):331.56

331.56:311.3(492)

Dvojno dvopičje :: pa ima enako vlogo, vendar je vrstni red med pojmom oziroma vrstilcema pomemben in ni dovoljeno njegovo spreminjanje (obračanje).

Ob razpravi glede odnosa in sestavljanja vrstilcev se je treba spomniti tudi predhodne in naknadne koordiniranosti klasifikacijskih sistemov. UDK z dvopičjem omogoča predhodno koordinacijo. Imamo pa tudi možnost naknadne koordinacije, tako da odnosa ne izrazimo, temveč le naštejemo enostavne vrstilce. Ponekod s tem izgubimo manj, drugod več pomena.

Statistični podatki o prebivalstvu sodijo v podrazred 312.

Skupina **314 Demografija in populacijske študije** vsebuje vrstilce o temah statističnega študija prebivalstva.

Primer:

Naravno gibanje prebivalstva SR Slovenije 1983-1987: Sklenjene in razvezane zakonske zveze

314.5(497.12)"1983/1987"

Sledi zelo obsežen razred **316 Sociologija**. Začenja se s splošnimi temami te discipline, kot so stališča in smeri. Sledi opis družbe in družbene strukture v skupini 316.3. Za strukture in skupine, ki niso naštete, lahko uporabljamo splošne priveske za osebe in priredja z drugimi glavnimi vrstilci.

Primer:

316.323.8(675)"18" kolonialna družba Zaira v 19. stol.

Družbeni procesi, kot je npr. družbeni razvoj, sodijo v skupino 316.4. Naslednja skupina, 316.6, pa obravnava družbeno vedenje, kot je npr. javno mnenje. Razred sociologije se zaključuje s skupino 316.7, obravnava pa kulturo v družbi. 316.77 obravnava sociologijo komunikacij, npr. vpliv medijev ali knjige.

Razred 32 Politika se deli na politično teorijo v skupini 321 in praktično politiko v vseh drugih skupinah (od 322 do 329). Na začetku razreda je tudi opozorilo o dveh sorodnih temah, in sicer o politični etiki in morali (32:17) ter o političnem obnašanju in navadah (32:394). Te vrstilce lahko prirejamo skozi ves razred politike.

Na začetku je tudi navedena skupinica posebnih priveskov, katerih uporaba je omejena na razred 32.

Primer:

razširjanje idej za osamosvojitve severne Italije po televiziji

323.13.019.51(450.2/.4):654.17

gibanje za osamosvojitve – vpliv na javno mnenje – severna Italija – televizijske oddaje

Volitve so v skupini 324 in politične stranke v skupini 329.

Bolj zgodovinske teme so porazdeljene med obema razredoma. Selitve in kolonizacija so v skupini 325, suženjstvo pa v skupini 326. Skupina 327 za mednarodne odnose je zelo sorodna mednarodnemu pravu v razredu 341. Razlika je odvisna od dokumenta. Če gre za dokument s pravno težo, sodi v podrazred 341, če pa gre za mednarodne dogovore, ki niso tudi pravne pogodbe, je primernejši podrazred 327.

Posebne območne organizacije, kot je Evropska unija, sodijo v razred 061.1 Uradne korporacije. Zato so lahko dela o Evropski uniji kot celoti označena s prirejenima vrstilcema: 339.923:061.1EU.

UDK nam omogoča različno sestavljanje vrstilcev. Imamo več možnosti

328(497.4).12

politika – parlamenti – Slovenija – parlamentarne skupine (npr. opozicija) ali

328.12(497.4)

politika – parlamenti – parlamentarne skupine – Slovenija ali (497.4)328.12

Slovenija – politika – parlamenti – parlamentarne skupine.

S prvim zberemo skupaj vso politiko, ta je podrobneje razdeljena na države in šele nato na druge vidike. Z drugim zberemo skupaj vse parlamentarne skupine in jih ločimo po državah. S tretjim zberemo skupaj vse teme o določeni državi, med njimi politiko in parlamentarne skupine. V Sloveniji je običajen le drugi način, tako da vsi privesni vrstilci sledijo glavnemu.

Politične stranke v razredu 329 so lahko razvrščene glede na kraj in abecedno po imenu:

329(410)CON British Conservative Party
 329(497.4)SKD Slovenski krščanski demokrati

V tem razredu uporabljamo tudi ' (apostrof) kot simbol za združevanje oziroma izražanje političnih strank z več političnimi stališči:

329.11'21 konservativno – monarhistično stališče
 (sestavljeno iz 329.11 konservativno stališče in 329.21 monarhistično stališče).

Razred 33 – Gospodarstvo in ekonomija obravnava socialne probleme v zvezi s proizvodnjo in delitvijo družbenega bogastva. Razred se začneja s skupino 330 za splošno ekonomsko znanost in politično ekonomijo. Strogo teoretičnim temam sledi njihova praktična uporaba v istem razredu. Podoben vzorec smo že zasledili v prejšnjih razredih oddelka 3 za družboslovje. Nacionalno pomembne teme, kot so družbeni proizvod, narodni dohodek in potrošnja, so v podrazredu 330.5. Zgodovina gospodarskih teorij pa zavzema podrazred 330.8. Ta podrazred je v tesni zvezi s filozofijo, zlasti razredom 14 in politiko v razredu 32. Npr.:

330.85 marksistično-leninistični gospodarski nauk
 141.86 marksistično-leninistična filozofija
 329.87 politične stranke s komunističnim stališčem

Če je neka ekonomska teorija uporabljena v zvezi z neko določeno ekonomsko vejo, uporabimo znak odnosa : (dvopičje), kot kaže primer:

330.85MARX:332.01 marksistična zemljiška teorija
 (marksistično-leninistični gospodarski nauk – Marx – zemljiške teorije).

Podrazred 331 obravnava delo in odnose med delavci in delodajalci. Vključuje zaposlovanje, plače, delovne razmere. To je pravi prostor za dokumente, ki izražajo stališče delavcev ali delodajalcev. Ločiti jih je treba od sorodnih vidikov v drugih razredih. Med takimi je 331.36 za pospeševanje izobraževanja ob delu, medtem ko izobraževanje kot tako sodi v razred 37. 331.46 so nesreče pri delu, vendar zaščitni ukrepi sodijo v 614.8 in poklicne nevarnosti v 613.6. Mnogi pojmi v podrazredu 331 so sorodni pojmom v skupini 658.3 za osebje, kadrovanje in človeške odnose. Skupina 658.3 je primernejša, kadar gre za stališče vodstva in uprave, medtem ko je podrazred 331 primernejši za delavsko stališče. Podrazred 331 se zaključuje s trgom delovne sile in zaposlovanjem v skupini 331.5.

Podrazred 332 za gospodarjenje z zemljo in stanovanji vključuje zemljiško politiko, zemljiško lastnino, izrabo zemlje, promet z zemljišči in stanovanjsko gospodarstvo. Podrazred 334 pa zajema oblike organizacij in sodelovanje v gospodarstvu. Poleg oblik gospodarstva (tovarne, obrtne delavnice) zajema še njihova združenja in sindikate. Sledijo finance z denarništvom in bančništvom v podrazredu 336. Ta razred zajema poleg javnih financ in davkov tudi zadolževanje, carinsko upravo, bančništvo in borzništvo. Opozoriti pa je treba, da ta razred ne vključuje zavarovalništva, ker sodi to v razred 368. Podrazred 338 za gospodarski položaj in gospodarsko politiko in podrazred 339 za trgovino zajemata veliko večino osrednjih pojmov za ekonomijo.

Čeprav je mnogo pojmov v ekonomiji naštetih v tablicah, je mnogokaterega treba sestaviti iz dveh ali več glavnih vrstilcev. Uporabljati pa smemo tudi splošne in privesne vrstilce. Tudi v tem primeru je treba dosledno upoštevati splošna ali lokalna načela za sestavljanje vrstilcev ter za pravilno razvrščanje priveskov v vrstilcu. Nekaj primerov ilustrira, kako sestavljeni vrstilci izražajo ekonomske pojme:

331.2:677	Plače v tekstilni industriji
331.312:69	Delovni čas v gradbeništvu
332.021.8:63	Agrarna reforma
334.734:7.071	Umetniške zadruge
339.188:314.745.23	Organizirana razdelitev živil brezdomcem

Splošni privesni vrstilci za vidik v tabeli Ii, posebno tisti za gospodarski vidik .003 in vidik orzanizacije .008, so uporabni v razredu za ekonomijo. Ali bomo za izražanje uporabili sestavljeni vrstilec iz dveh glavnih vrstilcev ali le en vrstilec s priveskom za vidik, je odvisno od lokalnih potreb. Odločitev pa mora biti ustrezno zabeležena v normativni datoteki.

Pravo v razredu 34 se začinja s skupino posebnih privesnih vrstilcev, ki izražajo splošno uporabne pojme v tem razredu. Oblike prava, primerjalno pravo in sodne pomožne vede, kot so sodna medicina, kemija in psihologija, so uvrščeni v podrazred 340. Vrstilec 340.5 je namenjen primerjalnemu pravu in je pravzaprav sestavljen iz 34 za pravo in posebnega priveska za primerjalno pravo .05, ki je naveden na začetku razreda. Ta privesek lahko spremlja katerikoli vrstilec v razredu za pravo, kot tudi kaže primer:

342.3.05 primerjava oblik vladavin

Mednarodno pravo v podrazredu 341 je, kot smo že omenili, v tesni povezavi

z mednarodno politiko v razredu 327, kar smo že omenili. Podrazred 341 podrobno obravnava Organizacijo združenih narodov in druge skupnosti držav, sledijo subjekti in objekti mednarodnega prava, vojno pravo, diplomatsko in zasebno mednarodno pravo.

Podrazred 342 zajema javno, državno in ustavno pravo. Ljudstvu in državnemu ozemlju sledijo oblike države in oblike vladavine. Ustave sodijo v skupino 342.4, sledi državna oblast v skupinah 342.5 in 342.6. Človekove pravice v 342.7 in volilno pravo v 342.8 zaključujejo podrazred.

Kazensko pravo je uvrščeno v podrazred 343, v njem pa so splošna vprašanja kazenskega prava in vrste kaznivih dejanj v 343.2/.7 ločena od izvrševanja kazni in preprečevanja kaznivih dejanj v 343.8 in kriminologije v 343.9.

Poseben podrazred 344 je namenjen vojaškemu kazenskemu pravu, v njem pa je v 344.6 vključeno tudi pomorsko pravo civilne mornarice. Civilno pravo v podrazredu 347 zajema večino gradiva v kakšni splošni pravniški knjižnici. Sem sodijo pogodbe, družinsko in dedno pravo, gospodarsko in trgovinsko pravo, finančno pravo in intelektualna lastnina, civilno pomorsko in letalsko pravo, sodišča in pravdni postopek. Cerkvenemu pravu je namenjen poseben podrazred 348, sledijo še posebne pravne panoge z delovnim in agrarnim pravom, pravom o okolju in jedrski energiji v podrazredu 349.

Poleg posebnih privesnih vrstilcev .0 – uporabljamo jih lahko povsod v razredu 34 za pravo - so zelo uporabni tudi splošni priveski za obliko, ker s priveskom (09) opredeljujejo pravne vire. Uporabo ilustrira naslednji primer:

656.13.053(497.4LJUBLJANA)(094.7)

Predpisi mestnega sveta o parkiranju v Ljubljani.

Pravu sledi razred **35 za javno upravo in vojne znanosti**. Tu se razred 32 razširja z raznimi organi in aktivnostmi izvršilne oblasti. Zelo verjetno je, da bodo uporabnike zbirk in seznamov zanimali različni organi in ukrepi glede na kraj ali državo, in ne vsi organi ne glede na državo. Zato je najpogostejša odločitev za vrstni red glavnega in privesnih vrstilcev tak, kot ga prikazuje primer:

351.72(450) javne finance v Italiji.

Razred 35 se začneja z vrsto posebnih priveskov .07 za upravne organe in .08 za upravno osebje, razen v tem razredu pa jih lahko uporabljamo tudi drugod v oddelku 3. Preostanek razreda 35 od 355 do 359 je namenjen vojni veščini in vojni vedi in omogoča podrobno klasifikacijo del o oboroženih silah.

Sledi razred 36 o zagotavljanju delovnih in materialnih življenjskih potreb, socialnem delu, socialni pomoči, stanovanju in zavarovalstvu. Tu gre pravzaprav za uporabno sociologijo v smislu reševanja socialnih problemov v družbi. Razred se začneja s podrazredom 364 o socialnih problemih in vrstah socialne pomoči. Podrazred vsebuje vrsto posebnih priveskov z oznako .0 za izražanje splošno uporabnih pojmov, kot so teorija, cilji, metode, organizacija dela in podobno. Vrste pomoči v skupini 364.4 pa so še posebej opremljene z večjim številom priveskov. Mnogi pojmi v tem razredu so sorodni pojmom v podrazredu 316 sociologija, 343 kriminologija in 61 medicina. Za krajšima podrazredoma 365 za stanovanjske potrebe in 366 potrošništvo sledi podrazred 368 zavarovalstvo. Ta je soroden finančnim zadevam v podrazredu 336 finance in 369 socialno zavarovanje. Slednji podrazred tudi zaključuje razred 36.

Za izražanje nenaštetih pojmov v zvezi s socialnimi zadevami lahko sestavljamo vrstilce in splošne priveske, zlasti priveske za osebe v tabeli Ik, kot kaže primer:

369.23:622.35-051 nezgodno zavarovanje delavcev v kamnolomih

Sledi razred 37 za vzgojo in izobraževanje. Na začetku razreda je našeta dolga vrsta posebnih priveskov z oznako .0, ki obravnavajo razne splošno uporabne teme, kot so teoretske osnove vzgoje, izobraževalna politika, financiranje vzgoje, oblike šole in podobno. Prvi je podrazred 371 Organizacija vzgoje in izobraževanja, šolstvo, osebje in vodstvo. To je zelo obsežen in heterogen podrazred, obsega pa naslednje skupine:

- 371.1 Osebje in vodstvo
- 371.2 Organizacija šol in pouka
- 371.3 Učni postopki in metodika pouka
- 371.4 Vzgojni sistemi
- 371.5 Šolski red, disciplina in kazni
- 371.6 Šolsko poslopje, oprema in učila
- 371.7 Zdravstveno stanje in zdravstvena nega učencev in študentov
- 371.8 Življenje učencev in študentov

Kljub obsežnemu naštevanju je treba uporabo posebnega učnega pripomočka izraziti s sestavljenim vrstilcem, kot kaže primer:

371.333:59:371.68:654.19 metodika pouka zoologije z uporabo radijskih programov (avdiovizualne metode poučevanja – zoologija – avdiovizualna učna sredstva – radio)

Vsebina in oblike dejavnosti na predšolski stopnji ter učni predmeti vseh šolskih stopenj in tipov so opredeljeni v podrazredu 372. Posebnost tega podrazreda je delitev predmetov na enak način, kot so opredeljene teme v tablicah. Vrstilec za posamezen predmet sestavimo tako, da začnemo s skupno osnovo 372.8 - drugi učni predmeti. Temu dodamo razred ali podrobnejšo opredelitev za posamezne discipline v UDK, npr. za matematiko 51. Tako nastane sestavljeni vrstilec 372.851. Naslednji izvleček še boljše ilustrira vzorec:

372.853	Fizika
372.854	Kemija
372.857	Biologija
372.862	Tehnični pouk
372.863	Kmetijski pouk
372.878	Glasbeni pouk
372.881.1	Jezikovni pouk
372.881.111.1	Angleščina
372.881.116.36	Slovenščina

Sledi podrazred 373 Splošnoizobraževalne vrste šol, v njem so našteje vse oblike predšolske vzgoje, osnovnih in srednjih šol. V podrazredu 374 sledi izvenšolsko izobraževanje, kot so razni tečajji. V podrazred 376 sodi izobraževanje posebnih skupin oseb, kot so prizadeti, brezposelni ali begunci. V podrazredu 377 pa najdemo strokovno in poklicno izobraževanje, kot so trgovske, tehnične ali ekonomske šole. Tudi v tem razredu delimo nenaštete discipline s sestavljanjem kot v podrazredu 372.8. Velika sorodnost tega podrazreda s podrazredom za splošno izobraževanje 373 je očitna, zato je lokalno odločitev o uporabi enega ali drugega podrazreda treba dosledno upoštevati.

Zadnji zadevni podrazred sicer ne zaključuje razreda 37, obsega pa visoko šolstvo v podrazredu 378. Razred 37 zaključuje namreč podrazred 379 za prosti čas in rekreacijo, vanj pa uvrščamo razne klubske dejavnosti, kulturne izlete in obiske, zbirateljstvo, ljubiteljsko ukvarjanje z znanostjo kot npr. opazovanje ptic in amatersko izdelovanje raznih izdelkov kot npr. radiotehniko, rekreacijo zunaj doma in turistiko.

Razredu 37 sledi **38 Metrika, mere in uteži**. Ta skoraj neopazni razred obravnava merske sisteme in enote ter čas. Zadnji v oddelku družbenih ved je **39 Etnografija, navade, ljudsko življenje in folklor**. Etnografija obsega podrazrede 391/397. Podrazred 391 je soroden osebnih higieni v 613.4, oblačilom v okviru gospodinjstva pod 646 in tekstilni industriji v podrazredu 687.

Razširimo pa ga lahko z uporabo splošnih privesnih vrstilcev in sestavljanjem vrstilcev, kot kažejo primeri:

391:63	kmečka noša (obleka, noše – kmetijstvo)
391"342.7"	nedeljska obleka (obleka, noše – nedelja iz tabele Ig)
391(=497.12)	slovenska narodna noša

Podrazred 392 obravnava šege in navade v zasebnem življenju tako v preteklosti kot danes. Podrazred 393 vsebuje teme o smrti in ravnanju z umrlimi. Podrazred 394 pa obravnava javno življenje, kot so prazniki, igre, slovesnosti, sejmi in podobno, ter tudi organizacijo odnosov med državami, vendar na nevladni stopnji. Sledi podrazred 395 za bonton, ta pa je zelo soroden etiki v razredu 17. Položaj ženske in feminizem je opredeljen v podrazredu 396, sledi podrazred 397 za primitivna ljudstva. Oddelek zaključuje podrazred 398 za folkloro v ožjem smislu, obravnava pa ljudske pripovedi, pesmi, šale in reke, ljudske šege in praznike.

6.5 ODDELEK 5: MATEMATIKA IN PRIRODOSLOVNE VEDE

To je poleg oddelka 6 za uporabne znanosti, medicino in tehniko najobsežnejši oddelek v UDK. Oddelka 5 in 6 sta ostanek tradicionalne delitve na fiziko nežive in žive narave. Vendar zdaj oddelek 5 vsebuje tudi biologijo in ekologijo. Razvoj v matematiki in prirodoslovju v preteklem stoletju je pustil močan pečat v tem oddelku. Skokovit razvoj je razviden v številu hierarhičnih ravni in dolžini vrstilcev. Možnosti za izražanje sestavljenih pojmov s kombinacijo enostavnih vrstilcev je malo, medtem ko je posebnih privesnih vrstilcev precej.

Oddelek se začneja s podrazredom 501 za dokumente, ki obravnavajo naravoslovje nasplošno. Sledi **podrazred 502 Priroda, študij in varstvo prirode ter zaščita prirode in divjine** (narava, študij in varstvo narave, zaščita narave in divjine). Ta je namenjen ekologiji kot študiju narave z vidika njenega varstva (podoben je podrazred 594 Splošna ekologija, le da je namenjen študiju vrst, njihovega okolja in njihovih združb), medtem ko je **504 Znanost o okolju** namenjen študiju onesnaženja in drugih vplivov človekove dejavnosti na okolje in naravo.

Razred **51 Matematika** se začneja s skupinico posebnih privesnih vrstilcev, ki se začneja s črtico -. Nato sledijo podrazredi 510 Osnove matematike in matematična logika, 511 Teorija števil, 512 Algebra, 514 Geometrija, 517

Analiza ter nekaj skupin od 519.1 Kombinatorika do 519.8 Operacijsko raziskovanje. V skupini 519.6 najdemo numerično analizo, programiranje in matematične vidike programiranja.

Razred **52 za astronomijo, astrofiziko, raziskovanje vesolja in geodezijo** se začneja s skupinico posebnih privesnih vrstilcev. Med njimi sta dve izjemi. Prvi, 52-1/-8 za lastnosti, postopke in sestavne dele je uporaben samo pri podrazredih 520/524. Drugi, 52.08 za merjenje in merilne instrumente, pa izvira iz razreda 53 za fiziko in obravnava različne merilne metode in tehnike. Nekateri podrejeni razredi v okviru razreda 52 imajo še svoje posebne privesne vrstilce. Ta vzorčno organizirani razred (primer fasetne organiziranosti) se začneja s teoretičnimi vidiki v podrazredu 520 Astronomski instrumenti in tehnika, ter 521 Teoretična astronomija, nebesna mehanika, temelji astronomije, teorija dinamične in pozicijske astronomije. Nato sledi faseta opisa nebesnih teles s podrazredoma 523 Sončni sistem in 524 Zvezde in zvezdni sistemi, vesolje. Nazadnje najdemo še faseto uporabne astronomije s podrazredi za navigacijo, geodezijo in kronologijo. V podrazredu 527 sta pomorska (navtična) in zrakoplovna (aeronavtična) astronomija in navigacija. V podrazredu 528 so opisani geodezija, topografska izmera, fotogrametrija, daljinsko zaznavanje in kartografija. Opozoriti je treba, da ima vojaška topografija posebno mesto v skupini 623.6. V zadnjem podrazredu 529 razreda 52 pa najdemo nauk o času, koledarje in določanje časa.

Fizika v razredu 53 obsega naslednje podrazrede: 530 Osnove, 531/534 Mehanika, 535 Optika, 536 Termodinamika, 537 Električna in 539 Fizikalna zgradba snovi. V zadnjem podrazredu najdemo tudi jedrsko fiziko. Ves razred in nekateri podrazredi imajo veliko posebnih privesnih vrstilcev, to pa omogoča veliko sintetiziranje. Če je potrebno, lahko uporabimo oboje, v celotnem razredu veljavne posebne privesne vrstilce in tiste za posebno skupino, npr. umerjanje aparatov za opazovanje sledi elektronov

539.124.073.089

(539.124 elektroni – .073 aparati za opazovanje sledi delcev – .089 umerjanje, preverjanje).

V razredu **54 za kemijo** moramo biti najprej pozorni na razloček med čisto kemijo, ta sodi sem, in kemijsko tehnologijo, ker sodi ta med uporabne vede v razred 66. Razred ima naslednje podrazrede:

- 541 Teoretična kemija
- 542 Praktična laboratorijska kemija, eksperimentalna kemija, preparativna kemija
- 543 Analitska kemija
- 546 Anorganska kemija
- 547 Organska kemija
- 548 Kristalografija
- 549 Mineralogija

V okviru podrazreda 546 za anorgansko kemijo so naštetni tudi vsi elementi v skupini nekovin in kovin v vrstnem redu rastočega atomskega števila. Za izražanje spojin navodilo priporoča uporabo ' **apostrofa**. Vendar pa slovenska skrajšana izdaja ne našteva vrstilcev za elemente z različno valenco, ki je potrebna pri izražanju spojin. Primer v tablicah navaja 546.561'131 za bakrov klorid, ki je sestavljen iz 546.56 za baker, 546.561 za enovalentni baker in 546.131 za klorovo kislino HCl⁴. Bakrov klorid torej sestavljata enovalentni baker in '131 klorova kislina. Apostrof ima vlogo združevanja dveh ali več zelo podobnih vrstilcev. Pri sestavljanju pojmov z njim tisti del vrstilca, ki je enak pri vseh pojmi, zapišemo samo prvič, potem za apostrofom zapišemo samo različni del.

Tudi v podrazredu organske kemije 547 je dovoljena uporaba apostrofa za izražanje spojin. Opozoriti pa je treba, da je v slovenskih razmerah tako podrobno označevanje z vrstilci UDK zelo redko. Knjižnice se običajno odločajo za splošnejše vrstilce in podrobnejše predmetne oznake. To je tudi razumljivo, saj je sestavljanje vrstilca za posamezno skupino že za same sestavljalce zapleteno, saj morajo dobro obvladati kemijo. Vprašljiva pa bi bila uporabnost sestavljenega vrstilca za spojine za uporabnike, ki ne poznajo zakonitosti gradnje UDK vrstilcev.

Razred za kemijo se zaključí s kristalografijo v podrazredu 548 in mineralogijo v podrazredu 549.

V razredu **55 so geologija s sorodnimi vedami ter meteorologija**. Razred se začneja z navodilom, da se geološki rezervati označujejo s sestavljenim vrstilcem 55:502.4, pri čemer je 502.4 vrstilec za rezervate in zaščitena ozemlja. Navodilo nas tudi pouči, da regionalno geologijo klasificiramo z vrstilcem 55(1/9), torej z ustreznim glavnim vrstilcem za geologijo in splošnim privesnim vrstilcem za kraj. Razred se začneja s teoretičnimi vidiki, kot so geofizika, geokemija, geobiologija in geološko raziskovanje v 550.

Sledi splošna geologija v skupinah 551.1/.4. Sem sodijo zgradba Zemlje,

⁴ Za to razlago se zahvaljujem Dariji Rozman, vodji stvarnega kataloga v NUK.

vulkani in drugi geodinamični pojavi, erozija in podobni zunanji pojavi geodinamike in geomorfologija, ta pa obsega tudi kraške pojave, kot so jame in razpoke. Tako bi slovenske kraške jame označili z vrstilcem 551.44(497.4). Skupino 551.5 zavzema meteorologija, skupino 551.7 pa historična geologija z geološkimi obdobji. V skupini 551.8 najdemo paleogeografijo.

Nauk o kamninah ali petrografija obsega podrazred 552. V ta razred sodi tudi proučevanje meteoritov kot kamnin, ne pa kot nebesnih teles ali pojavov. Nauk o rudah in njihovih nahajališčih pa sodi v podrazred 553. Razred se zaključuje s podrazredom 556 za hidrosfero oziroma vode nasploh. Podrazredi 557/559 še niso zasedeni.

Razred **56 za paleontologijo** se povezuje z razredom 57 za biologijo pri opisu življenja in sicer s podrazredom 581 za paleobotaniko, ne pa pri sistematiki, ker jo uvrščamo v podrazred 561, in s podrazredom 591 pri paleozoologiji, razen pri sistematični paleozoologiji, ker sodi v podrazrede 562/569. Oba podrazreda se podrobneje delita tako po vzorcu botanike oziroma zoologije. Proučevanje fosilov ali izumrlih vrst sodi v razred 56, proučevanje sodobnih in neizumrlih vrst pa v zoologijo ali botaniko.

Biologija zajema razred 57. Začenja se z vrsto posebnih privesnih vrstilcev, ki označujejo raziskovalne metode in tehnike in jih smemo uporabljati tudi v razredih botanike, 58 in zoologije, 59. Prvi je podrazred 572 za antropologijo. Sem uvrščamo proučevanje nastanka človeka in človeških ras. Sledi podrazred 573 za splošno in teoretično biologijo. 574 zajema splošno ekologijo v smislu opisa rastlinskih in živalskih vrst, njihovega okolja in združb. (V podoben podrazred 502 navadno uvrščamo študij podobnih okolij z vidika njihovega varstva.) Sledijo dednost v 575, citologija v 576, biokemija v 577, virologija v 578 in mikrobiologija v 579.

Botanika v razredu 58 se začenja s splošno botaniko v podrazredu 581, vanj sodijo rastlinska fiziologija in morfologija, rastlinske bolezni in podobno. S podrazredom 582 se začenja sistematika rastlin, v njem so naštetih rodovi z latinskimi in slovenskimi imeni. Ime posamezne vrste ali podvrste v slovenskem ali latinskem jeziku lahko dodamo glavnemu vrstilcu. Enako strukturo ima **zoologija v razredu 59**. S tem je oddelek za naravoslovje zaključen. Biologija človeka je uvrščena v razred 61 za medicino.

6.6 ODDELEK 6: UPORABNE ZNANOSTI, MEDICINA IN TEHNIKA

Zoologija v razredu 59 se zaključuje s skupino 599.9 za človeka. Vendar je obravnava človekove anatomije uvrščena v **razred medicine 61**, natančneje v podrazred 611 za anatomijo človeka. Razred medicine obravnava fiziologijo v 612, higieno v 613, javno zdravstvo v 614 in farmacijo v 615, preden preide na medicino kot tako. To obravnava v več podrazredih: v podrazredu 616 za patologijo in klinično medicino, 617 za kirurgijo, 618 za ginekologijo. Razred se zaključi z veterino v 619.

Anatomija v 611 in fiziologija v 612 sta opremljeni z nizom posebnih privesnih vrstilcev. Podrazred 613 za higieno, osebno higieno in skrb za zdravje obravnava tematiko higiene prehrane, zdravilnih pijač, zdravih stanovanj in poklicnih nevarnosti. Podrazred 614 pa navaja pojme v zvezi z javnim zdravstvom in varstvo pred nezgodami, kot so sanitarna inšpekcija, gasilstvo, veterinarska higiena v klavnica in podobno. Sledi podrazred 615 za farmacijo, navaja pa zdravila, njihovo pridobivanje ter fizioterapijo.

Medicina v ožjem pomenu besede obsega podrazrede 616/618. Patologija in klinična medicina v podrazredu 616 se začneta z dolgim seznamom posebnih privesnih vrstilcev, ki naštevajo različne bolezni, vzroke bolezni, bolnike, preiskave in zdravljenje. Če je kje potrebno razlikovati posamezne osebe ali zdravnike in paciente, lahko uporabimo splošne privesne vrstilce za osebe, npr. 616.24-052 za pljučnega bolnika in 616.24-051 za zdravnika pulmologa (oba sta splošna privesna vrstilca za osebe). S splošnimi privesnimi vrstilci za osebe po poklicni dejavnosti lahko izrazimo tudi medicino dela, npr. 616-057. Posebnim privesnim vrstilcem sledijo po organskih sistemih predstavljene bolezni od bolezni krvnega obtoka do bolezni živčevja. Posebna skupina so infekcijske bolezni. S posebnimi privesnimi vrstilci lahko izrazimo več vidikov in sicer tako, kot kažejo primeri:

616.12-053.9	starostne bolezni srca
616.4-056.7	dedne endokrine bolezni
616.28-089	kirurško zdravljenje ušesnih bolezni.

Zobozdravstvo je zajeto v skupini 616.31 v okviru bolezni prebavil. Psihijatrija v skupini 616.89 sodi v okvir živčnih bolezni.

V okviru podrazreda 617 za kirurgijo sta posebej našteti ortopedija in otorinolaringologija, medtem ko kirurgijo drugih delov telesa navajamo tako, kot so deli telesa predstavljeni v skupini za anatomijo. Porodništvo in ginekologija sodita v podrazred 618.

Razred zaključuje podrazred 619 za primerjalno medicino in veterino, v njem

pa navajamo vse v zvezi z boleznimi in zdravjem domačih živali. Posamezne bolezni domačih živali izražamo z vrstilci, sestavljenimi iz 619 in ustrezne bolezni iz podrazreda 616, npr. 619:616.63 za artritis pri domačih živalih. Veterinarsko medicino posameznih vrst domačih živali pa izražamo z odnosom 619 s primernim vrstilcem iz živinoreje 636, npr. veterina ali živinozdravstvo goveda 619:636.2. Bolezni divjih živali uvrščamo k zoologiji in sicer 591.2 tako, da ta vrstilec priredimo vrstilcu za vrsto, npr. 591.2:599.32 za bolezni glodalcev. Medtem ko specifične bolezni, ki se prenašajo z živali na človeka, označimo s 591.2:616. Sem bi sodila steklina, vendar skrajšana slovenska izdaja nima primerne vrstilca in se zato temu ne bomo podrobneje posvetili.

Razred **62** je namenjen **inženirskim vedam in tehniki nasploh**. To je najboljšežnjiši razred v vsem klasifikacijskem sistemu. Tesno je povezan s fiziko, s kemijo, z geologijo v oddelku za naravoslovje pa tudi z različnimi tehnologijami v razredih 67 za kemične in sorodne industrije ter 68/ 69 za razne industrijske panoge in obrti. Ta razred se tudi ponaša z najdaljšim seznamom posebnih privesnih vrstilcev, delijo pa se v več skupin:

- 62-1 Splošne značilnosti strojev
- 62-2 Sestavni deli strojev
- 62-3 Elementi za krmiljenje tekočinskih tokov, pogonov, zapirala itd.
- 62-4 Stanje in oblika snovi, površin in predmetov
- 62-5 Obratovanje in regulacija strojev in procesov
- 62-6 Značilnosti strojev glede na gorivo in druge vire toplote
- 62-7 Oskrbovanje, vzdrževanje in nadziranje strojev in naprav
- 62-8 Značilnosti strojev glede na pogon
- 62-9 Pogonske karakteristike in okoliščine

Vseh teh posebnih privesnih vrstilcev pa ne smemo uporabljati povsod v razredu 62. Pri vsakem je posebej navedeno, kje uporaba ni dovoljena. Poleg teh posebnih privesnih vrstilcev so v posameznih skupinah navedeni še lokalni posebni privesni vrstilci.

Za lažjo predstavbo je primeren kratek pregled tega obsežnega razreda:

- 620.1 Preiskava materiala
- 620.2 Blagoznanstvo
- 620.4+620.9 Električne centrale in energetika
- 621 Strojništvo nasploh
- 621.039 Jedrska tehnologija in energija
- 621.1 Proizvajanje pare in parni pogonski stroji

621.3	Elektrotehnika
621.38	Elektronika
621.39	Telekomunikacije
621.4	Toplotni pogonski stroji (razen parnih)
621.5	Pnevmatična energija in hladilna tehnika
621.6	Stroji in naprave za transport in skladiščenje plinov, kapljev in sipkih materialov
621.7	Oblikovanje brez odrezavanja
621.8	Strojni elementi, prenos sile, prenašala in dvigala ter vezi in mazanje
621.9	Obdelava z odrezavanjem, obdelava pločevine
622	Rudarska tehnika
623	Vojna tehnika
624	Gradbeno inženirstvo (gradnja tunelov in mostov)
625	Tehnika prometnih poti, gradnja železnic, cest in potov
626	Hidrotehnika – gradnja kanalov
627	Hidrotehnika – pristaniška in pomorska gradnja, vodne poti in hidroelektrarne
628	Zdravstvena tehnika, voda, sanitarna, ogrevalna, hladilna in svetlobna tehnika
629	Tehnika vozil

V podrazredu 620 najdemo preiskavo materiala, blagoznanstvo, energetske centrale in energetiko. Preiskava materiala v skupini 620.1 vsebuje navodilo za podrobnejšo delitev merilnih postopkov in aparatov kot pri 53.08. Preiskovanje materialov pa lahko postavimo v odnos s preiskovanim materialom ali stvarjo, kot npr. 620.193:629.783 korozijska odpornost umetnih satelitov. Podrazred 621 je namenjen strojništvu, tja so uvrščene jedrska tehnika, elektrotehnika z elektroniko in mehanska tehnologija. Pozorni moramo biti posebej pri jedrski tehniki, 621.039. Čeprav se začanja s .0, ne gre za privesni vrstilec.

Elektrotehnika v 621.3 je zelo kompleksna skupina. Začenja se z vrsto posebnih privesnih vrstilcev in z navodilom, da lahko poleg teh uporabimo tudi posebne privesne vrstilce iz razreda 62. Oboje pa lahko uporabimo tudi pri skupini za elektroniko, 621.38. Možno pa je tudi sestavljanje vrstilcev tako, da povemo za način uporabe električne energije, npr. daljinsko upravljanje prometne signalizacije 621.398:656.1.05

Skupina za telekomunikacije 621.39 v okviru elektrotehnike obsega telegrafijo, telefonijo, radijske in video komunikacije ter tehniko daljinskega vodenja. V skupini 621.4 so toplotni pogonski stroji, kot so motorji z notranjim

izgorevanjem, ne pa parni stroji, ker imajo svoj podrazred 621.1. Sem sodita tudi pnevmatična in hladilna tehnika. Stroji in naprave za transport plinov, tekočin in sipkih materialov so v skupini 621.6. Take naprave so črpalke, ventilatorji in podobno. Oblikovanje brez odrezavanja v skupini 621.7 obsega vlivanje, kovanje in podobno. Strojni elementi pa so naštetih v skupini 621.8. Obdelava z odrezavanjem v skupini 621.9 zaključuje ta podrazred.

Rudarska tehnika obsega celoten podrazred 622, vojna tehnika pa 623. Podrazred 624 za gradbeno inženirstvo tvori spet drugo obsežno poglavje. Z dolgo vrsto posebnih privesnih vrstilcev izražamo:

- 624.01 Zgradbe po gradivu in načinu gradnje
- 624.03 Velikost, življenjsko dobo, lego in obliko zgradb
- 624.04 Grafično in analitično statiko za raziskave in izračun zgradb
- 624.05 Situacije, organizacijo in ureditev gradbišča ter gradbene postopke
- 624.07 Gradbene elemente

Gradnje se začenjajo s skupino 624.1 za inženirske nizke gradnje, zemeljske in temeljne gradnje ter gradnje tunelov. Sledijo mostovi v skupinah 624.2/.8. Te lahko podrobneje opredelimo z vzpostavljanjem odnosa z vrstilcem, ki označuje namembnost mostu, npr. 624.21:625.1 za železniške mostove, saj vrstilec 625.1 pomeni železniške proge. Podrazred 625 je namenjen tehniki prometnih poti, železnicam in cestam. Podrazred 626 je namenjen hidrotehniki, urejanjem kanalov za urejanje vodnega režima, vodotokov, plovbe in urejanje kmetijskih zemljišč. Podrazred 627 pa obravnava regulacijska dela ob rekah za plovbo, urejanje pristanišč in morskih plovnih poti ter dolinske pregrade in hidroelektrarne. Podrazred 628 obravnava oskrbo z vodo, kanalizacijo in druge odplake, zbiranje in odstranjevanje smeti in drugih odpadkov, klimatizacijo in svetlobno tehniko.

Razred 62 se zaključuje s podrazredom 629 za tehniko vozil. Posebni privesni vrstilci navajajo vrste vozil in njihove dele ter opremo. V skupinah 629.1/.7 so obravnavana kopenska, vodna, železniška, zračna in vesoljska vozila.

Razred 63 je namenjen **kmetijstvu ter sorodnim vedam in tehnologijam**. Začenja se s podrazredom 630 za gozdarstvo. Zvezdica (*) in navodilo povesta, da v Sloveniji uporabljajo za podrobnejšo klasifikacijo gozdarstva Oxfordsko gozdarsko klasifikacijo.

Sledi kmetijstvo v ožjem smislu v podrazredih 631/635. Podrazred 631 vsebuje splošna vprašanja, kot so organizacija kmetijskih skupnosti in dela, obratovalna poslopja, orodja in stroji ter proizvodjanje pogonske sile in transport v kmetijstvu. Kmetijskim strojem je namenjenih nekaj posebnih privesnih

vrstilcev, ki opredeljujejo vrsto orodja glede na dela, kombinacije strojev in pogon. Tako bi tradicionalni plug za konjsko ali volovsko vprego označili s sestavljenim vrstilcem 631.312.071.4, kjer 631.312 pomeni pluge, .071.4 pa je posebni privesni vrstilec za vprežno orodje.

Pedologiji (raziskovanju prsti, tal) je namenjena skupina 631.4, medtem ko sodi gnojenje v skupino 631.8. Posamezna kmetijska dela (npr. cepljenje, sajenje ali mlatev) pa so naštetá v skupini 631.5. Poljedelske tehnike, kot sta krčenje in namakanje, pa sta v skupini 631.6. Poškodbam in boleznim rastlin je namenjen podrazred 632. V podrazredu 633 pa so naštete posamezne poljščine. Podrazred 634 je namenjen sadjarstvu, 635 pa vrtnarstvu. Oba podrazreda sta razdeljena glede na gojene rastline.

Podrazred 636 je namenjen živinoreji. Obravnava skupine domačih živali od goveda prek kokoši do mačk in kožuhovinarjev. Gojenje živali, ki niso naštete v podrazredu, lahko izrazimo z odnosom z vrstilcem iz biologije ali zoologije, npr. 636:598.14 za gojenje krokodilov. Če ne potrebujemo tako podrobne opredelitve, je lahko dovolj skupina 636.98 za plazilce in druge vretenčarje, ki jih gojijo ljudje, pa niso izrecno naštetí v okviru živinoreje.

637 je podrazred za proizvode iz domačih živali in divjadi, torej mlekarstvo, sirarstvo, jajca, meso in podobno. V podrazredu, ki je namenjen gojenju žuželk in drugih členonožcev, je za nas pomembno čebelarstvo v skupini 638.1.

Podrazred 639 obsega lov, ribištvo, ribogojstvo, gojenje drugih vodnih organizmov. Ribištvo kot gospodarsko dejavnost v skupini 639.2 je treba razlikovati od športnega ribolova v 799.

Po proizvodnji hrane nekako logično sledi razred **64 za gospodinjstvo**, kjer najdemo poleg vrst gospodinjestev (sem sodijo npr. gostišča) tudi živila in njihovo pripravo ter obede in posodo. Razred se začena z navodilom, da lahko pri obravnavanju posameznih naprav in strojev v gospodinjstvu uporabimo delitev iz 62-1/-9. Sledi vrsta posebnih privesnih vrstilcev, ki izražajo način dela, stanje gospodinjstva, planiranje, vodenje, velikost in podobno.

Vrste gospodinjestev so naštete v podrazredu 640, priprava živil pa v 641. Obedi in namizna posoda sodijo v podrazred 642. V podrazredih 643/645 so stanovanje, njegova oprema in naprave za zdravje in udobnost v stanovanju. V pododdelku 646 je mesto za oblačila, njihovo vzdrževanje ter nego telesa. Pranje in čiščenje je še posebej obravnavano v podrazredu 648. Kemično čiščenje v podrazredu 646 je namenjeno samo oblačilom, medtem ko je kemično čiščenje v 648 lahko namenjeno tudi drugim predmetom, kot so odeje in podobno. Razred zaključuje podrazred 649 za domačo nego otrok in bolnikov ter skrb za goste. Ta razred ne obravnava dietetike, ker sodi ta v okvir medicine pod 613. Proizvodnja hrane pa sodi h kmetijstvu in živinoreji v razredu 63 ali pa v živilsko tehnologijo v podrazredu 664.

Razred **65** združuje pojme iz **vodenja in organizacije poslovanja v industriji, trgovini in prometu**. Razred se začinja z dolgo vrsto posebnih privesnih vrstilcev, ki obravnavajo metodologijo in teorijo organizacije in začenjajo s .0. Prvi podrazred, 651, je namenjen pisarniškem delu, tehniki in organizaciji pisarniškega dela. Vključuje poslovne spise, korespondenco, kartoteke, pisanje in razmnoževanje ter drugo.

Podrazred 654 uvaja službo obveščanja in telekomunikacije, vanj sodijo telefonija, radio in televizija. V ta podrazred uvrščamo sporočila, oddaje ter njihovo pripravljanje in organizacijo. Oprema, ki telekomunikacije omogoča, pa sodi v podrazred 621. V podrazredu 654 je dovoljena uporaba posebnih privesnih vrstilcev 62-1/-8.

V podrazredu 655 najdemo grafično industrijo, tiskarstvo, založništvo in knjigotrštvo. 656 je namenjen transportnim storitvam ter organizaciji in kontroli prometa, ob kopenskem, vodnem in zračnem prometu sodi semkaj tudi poštna služba. V tem podrazredu lahko razen vrste posebnih privesnih vrstilcev koristno uporabimo tudi splošne privesne vrstilce za kraj in čas. Računovodstvu in knjigovodstvu je namenjen podrazred 657.

V podrazredu 658 za ekonomiko in organizacijo podjetja ter trgovinsko tehniko lahko uporabljamo posebne privesne vrstilce 65.0. Koristni so tudi splošni privesni vrstilci za vidik in osebe. Ta podrazred moramo ločiti od razreda 33 za gospodarstvo in ekonomijo. V podrazred 658 uvrščamo tematiko organizacije in vodenja podjetja, ne pa drugih ekonomskih vidikov. Skupine 658.6/-9 krijejo trgovino. Podrazred 659 pa je namenjen reklami in stikom z javnostjo.

Tudi razred **66 za kemijsko tehniko, kemične in sorodne industrije** se začinja z zelo obsežnim seznamom posebnih privesnih vrstilcev za različne vidike. Uporabljamo lahko priveske 62-2, 62-4/-6, 62-8/-9 ter:

- 66.01 Kemijsko inženirstvo in postopki
- 66.02 Kemični postopki in oprema
- 66.04 Toplotni obdelovalni postopki
- 66.06 Kemijska tehnologija tekočin
- 66.07 Kemijska tehnologija plinov
- 66.08 Fizikalni in fizikalno-kemični postopki in oprema
- 66.09 Kemičnotehnične reakcije

Ta razred je soroden s kemijo v razredu 54. V razred 54 sodi bazična kemija, medtem ko sodijo v razred 66 uporabni, industrijski postopki in proizvodi. V podrazredu 661 so kemični izdelki v ožjem pomenu, kot so gnojila in pesticidi,

mila in drugi organski in anorganski kemični proizvodi. Posebej in sicer v podrazredu 662 so obravnavani eksplozivni in goriva s kurilno tehniko. Tehnična mikrobiologija pa sodi v podrazred 663. Sem sodijo vinarstvo, pivovarstvo in žganjarstvo pa tudi proizvodnja brezalkoholnih pijač, tobaka, kave in mamil.

Proizvodnja in konzerviranje živil sta združeni v podrazredu 664. Olja in druge maščobe, ki niso za hrano, so uvrščeni posebej v 665. Sem sodijo tudi izdelki iz naftnih derivatov, lepila in guma. Za steklo, keramiko, cement, umetni kamen in podobno je namenjen podrazred 666. Barvilska industrija pa je uvrščena v podrazred 667.

Zadnji od podrazredov je 669 za metalurgijo, kovine in zlitine. Ta ima vrsto posebnih privesnih vrstilcev, od katerih so nekateri podobni tistim iz 62-1/-9, ostali pa so drugačne narave, čeprav začenjajo s črtico in enako številko. Kovine so tudi našteje in očitna je podobnost z razredom 54. Zavedati se je treba, da gre v razredu 54 za kovine kot dele spojin ali dejavnike pri reakcijah, v podrazredu za metalurgijo pa za uporabo kovin za izdelavo različnih uporabnih predmetov. Pri neželeznih kovinah lahko uporabljamo apostrof ' za izražanje zlitin.

Razreda **67/68** sta namenjena **raznim industrijskim in obrtniškim panogam ter mehanski tehnologiji**. V kratkem pregledu teh dejavnosti najdemo:

- 671 Zlatarstvo, predmeti iz plemenitih kovin in dragih kamnov
- 672 Predmeti iz železa in jekla
- 673 Predmeti iz neželeznih kovin razen plemenitih
- 674 Lesna industrija
- 675 Usnjarska industrija
- 676 Industrija papirja
- 677 Tekstilna industrija
- 678 Industrija gume in plastike
- 679.8 Industrija kamnov
- 679.9 Različne naravne snovi za obdelavo (npr. korale, školjke)
- 681 Fina mehanika
- 682 Kovaštvo
- 683 Ključavničarstvo, svetila in pečarstvo
- 684 Industrija pohištva
- 685 Sedlarstvo, čevljarstvo, rokavičarstvo, predmeti za igro (žoge)
- 686 Knjigoveštvo, izdelovanje ogledal in pisalnega pribora
- 687 Oblačilna in kozmetična industrija
- 688 Umetno strugarstvo, igrače in okrasni predmeti
- 689 Tehnično in ročno ljubiteljsko delo

Razred v celoti pa tudi posamezni podrazredi imajo posebne privesne vrstilce za izražanje različnih prodrobnejših sestavljenih pojmov. Predmete in materiale pa lahko izražamo tudi z izražanjem odnosa, tako npr. 685.51:677.545 za kovčke iz bambusa. Razred 68 našteva v glavnem izdelke iz materialov, pridobljenih v razredih 66 in 67.

Razred **69 za gradbeništvo** zaključuje oddelek 6. Našteva gradbene materiale, obrniške panoge in dela. Industrijska priprava gradbenega materiala sodi v 66/67. Gradnja mostov, cest, železnic, tunelov in pristanišč pa sodi v razred 62. Sorodna je tudi arhitektura, kamor pa sodijo vprašanja oblikovanja zgradb in sodi v razred 72 (več o tem pozneje). Razred se začinja z vrsto posebnih privesnih vrstilcev. Za zgradbe po gradivu in načinu gradnje uporabljamo posebne privesne vrstilce 69.01, ki izhajajo iz 642.01. Sledijo še posebni priveski za velikost, lego in obliko zgradbe (npr. stolpnice) ter za gradbišča in njihovo ureditev (npr. gradbeni odri). Prvi podrazred velja gradivom in gradbenim delom, 691. Med gradivi srečujemo umetni kamen, njegova proizvodnja pa sodi v razred 67. Gradbeni elementi so naštet v podrazredu 692. Sledi faseta za različne gradbene obrti. Zidarstvo in sorodne obrti so v podrazredu 693, tesarstvo in gradbeno mizarstvo pa v 694. Sanitarne, plinske in druge napeljave so skupaj z ustreznimi obrtmi uvrščene v 696, ogrevanje, zračenje in hlajenje pa v 697. Druge gradbene obrti, kot so slikarstvo in stavbno steklarstvo, sodijo v podrazred 698. Zadnja je skupina 699.8 za zaščito (varstvo) objektov pred ognjem, tresljaji in za različne izolacije.

6.7 ODDELEK 7: UMETNOST, ARHITEKTURA, FOTOGRAFIJA, GLASBA IN ŠPORT

Oddelek se začinja z dvema navodiloma. Dela določenih umetnikov lahko uvrščamo pod določeno umetnost in umetnikovo ime, kot kaže primer v tablicah: 75Rubens za Rubensove slike. Za osebe v zvezi z umetnostjo pa lahko uporabljamo splošne privesne vrstilce -05. Sledi dolg seznam posebnih privesnih vrstilcev, za katere pa navodilo že v začetku navaja, da ne veljajo v razredu 77, medtem ko lahko imajo v razredih 78 in 79 drugačen pomen.

Posebni privesni vrstilci so razdeljeni v naslednje skupine:

- 7.01 Teorija in filozofija umetnosti, estetika
- 7.02 Umetniška tehnika
- 7.03 Umetnostni slogi in stilna obdobja
- 7.04 Snov in vsebina umetniške upodobitve

- 7.05 Uporaba umetnosti
- 7.07 Poklici in dejavnosti v zvezi z umetnostjo in razvedrilom
- 7.08 Značilne oblike, kombinacije umetniških del

Teorija umetnosti obravnava pojme, kot ja npr. harmonija. Pri umetniški tehniki so navedeni materiali in orodje ter podobno. Umetnostni slogi, označeni s priveskom 7.03, obsegajo predzgodovinsko umetnost, predkolumbijsko umetnost, evropske sloge in podobno. Zlasti zgodovinske sloge je včasih lažje opisati z imenom, npr. renesansa, kot pa z letnico. Vendar slogi ne izključujejo uporabe privesnih vrstilcev za kraj in čas, kar je zlasti za novejšo umetnost primernejše. Dodamo lahko tudi umetnikovo ime, zlasti če gre za kakšnega mnogostranskega umetnika, npr. Michelangela. Njegova dela lahko klasificiramo na tri načine:

7 MICHELANGELO	Michelangelova umetnost
7.071(450)"1475-1564"	italijanski umetniki med 1475 in 1564
7.034(450)	italijanska renesančna umetnost

Vsebina umetniške upodobitve so lahko portreti ljudi, resnične ali izmišljene živali, simboli, nefigurativna umetnost ipd. Uporaba umetnosti, ki jo uvaja privesni vrstilec 7.05, uvaja povezovanje umetnosti z industrijo in domom. To povezovanje prikažemo s simbolom za odnos, dvopičjem, npr. umetnost gledaliških kostumov 7.05:687.16.

Posebni privesni vrstilec za poklice in dejavnosti v umetnosti 7.07 ne velja v razredu 77 za fotografijo. Ta skupina izraža profesionalne in amaterske ustvarjalce, kritike, ljubitelje in zbiralce ter trgovce in podobno. Navodilo pa nam dovoljuje uporabljati sestavljeni vrstilec 7.07:929 A/Ž za biografije posameznikov iz teh dejavnosti, npr. 796.332.073:929FERK M. za *Vijola Miha: življenjepis zvestega nogometnega navijača*. S posebnim privesnim vrstilcem 7.077 pa lahko izrazimo tudi amaterje v določeni dejavnosti v oddelku 7.

Posebni privesni vrstilec 7.08 pa obravnava kombinacije umetniških del, je predvsem uporaben in podrobneje razložen pri 78.08, privesku za oblike glasbenih del. Privesek 7.09 uvaja še druge oblike umetniških del, kot so uprizoritve, natečaji, filmske upodobitve in radijski ter televizijski posnetki. Televizijski prenos operete bi označili tako: 782.8.097. Prav ta privesek pa je tudi posebej naveden pri športu za televizijske prenose športnih prireditev.

Razred 71 uvaja pojme za **prostorsko urejanje, regionalno planiranje, urbanizem in oblikovanje krajine**. Podrazred 711 obravnava prostorsko urejanje, regionalno planiranje in urbanizem, torej planiranje mest, naseljevanja, uporabe prostora in planiranje komunikacij v njih in med njimi. Pri izražanju

takih pojmov so običajni splošni privesni vrstilci za kraj. Poseben podrazred, 712, je namenjen oblikovanju krajine, vanj sodi urejanje, planiranje in oblikovanje zelenih površin, kot so parki, igrišča, pa tudi narodni parki in kmetijska zemljišča kot del krajinske podobe.

V podrazredu 718 je posebej opredeljeno planiranje in urejanje pokopališč, ker jih moramo razlikovati od pokopališč pri javnem zdravstvu (614.61), javni upravi (351.776) in arhitekturi (726.8). Pri javnem zdravstvu so pokopališča obravnavana z vidika javne higiene in ravnanja z umrlimi. V okviru javne uprave obravnavamo pokopališča z vidika skrbi lokalne uprave za javno zdravje. V okviru 718 planiramo prostor za pokopališča in jih urejamo kot prostor. Pri arhitekturi pa govorimo o arhitekturnih elementih na pokopališčih, kot so mrliške vežice, krematoriji in grobnice.

Razred 72 je namenjen **arhitekturi**. Navodilo nas najprej opozori na razloček med gradbeništvom, kot izvedbenim vidikom graditeljstva in arhitekturo, kot oblikovalnim in umetniškim vidikom. V razredu lahko uporabljamo vrsto posebnih privesnih vrstilcev. Med njimi so nekateri iz seznama na začetku oddelka 7 ponovno navedeni, drugi pa imajo samo napotilo na nadaljnjo delitev na začetku tega oddelka. Sledi podrazred za načrtovanje stavb nasploh, nato pa se v naslednjem podrazredu, 725, zvrstijo zgradbe po namenu. Razred se zaključi s posebnimi podrazredi za cerkveno arhitekturo (726), zgradbe za vzgojo, izobraževanje, raziskovanje in kulturno udejstvovanje (727) in stanovanjske zgradbe (728).

Razred 73 za **kiparstvo in sorodne umetnosti** je kratek, vendar pisan. Tu se ob umetniškem kiparstvu v ožjem smislu izdelovanja kipov nahajajo tudi numizmatika, umetniško oblikovanje keramike – torej lončarstvo - in umetniško oblikovanje kovin od zlatarstva do kovaštva. Sorodni pojmi sodijo v podrazred 749, saj zajema obrt umetniškega mizarstva, pečarstva in oblikovanja svetil. Ločiti moramo tudi zlatarstvo in kovaštvo kot industrijo v podrazredih 671/673. V oddelek 7 sodijo pojmi z vidika umetnosti, v oddelek 6 pa pojmi z vidika proizvodnje in industrije.

Risanje, naj bo umetniško ali tehnično, sodi v razred 74. Razred pa zajema še več drugih dejavnosti. Podrazredi 745/749 so namenjeni uporabnim umetnostim in umetni obrti kot so umetniško tkanje, ženska ročna dela, oblikovanje notranje opreme prostorov, umetniško oblikovanje stekla in umetno mizarstvo. Pri umetniškem oblikovanju različnih materialov moramo biti pozorni na sorodne pojme. Lesna industrija sodi v 674, umetniško mizarstvo v 749, umetniško oblikovanje lesa (npr. posode, kipcev) pa v 745. Navodilo tudi pravi, da lahko izrazimo umetniško izdelovanje določene vrste izdelka s pomočjo kombinacije z glavnim vrstilcem iz oddelka 6, npr. umetniško tkanje kravat 745.52:687.37. Tudi razrede samega oddelka 7 lahko priredimo v tem smislu, npr. notranja oprema knjižnic 747:725.8.

Slikarski umetnosti je namenjen razred 75. Za **grafiko** je namenjen poseben razred 76, za **fotografijo** pa 77. Pri fotografiji nam navodilo pove, da za pojme v zvezi z aparati uporabljamo posebne priveske 62-1/-5 in 62-7/-8. Uporabljamo pa lahko le nekatere posebne priveske s .0 iz oddelka 7, ki so posebej navedeni na začetku razreda 77. V okvir fotografije sodi tudi kinematografija in to z vidika tehnike in snemanja filma. Zelo tesna zveza med fotografijo in tehniko v oddelku 6 je vidna tudi pri fotolitografiji. Ta fotografski postopek za izdelavo tiskarskih plošč namreč ni opredeljen pri tiskarstvu v podrazredu 655, temveč samo v 776.

Glasba v razredu 78 se deli v glasbeno teorijo (781), posamezne vrste glasbe (782/785) in glasbo za posamezne instrumente (786/789). Tu veljajo posebni privesni vrstilci .0, ki veljajo zgolj za ta razred.

Zabava, igre in šport v razredu 79 zaključujejo oddelek. Tu velja najprej opozoriti, da lahko tako zabavo kot igre in športe delimo glede na osebe s splošnimi privesnimi vrstilci. Prvi podrazred, 791, je namenjen javnim zabavam in predstavam kot so tudi kino predstave, pustne zabave, luna parki in cirkusi. Sledi gledališka umetnost v podrazredu 792. Tu je dolga vrsta posebnih privesnih vrstilcev s .0 posebej prilagojenih za gledališče. Družabne zabave in plesi sodijo v podrazred 793. Namizne igre (npr. poker) in igre na deski (npr. šah) sodijo v podrazred 794. Razni športi pa so navedeni v 796. Tudi tu so nekateri posebni privesni vrstilci s .0 iz začetka oddelka 7 prilagojeni posebej za šport. Vodni športi in športi z živalmi sodijo v svoja ločena podrazreda. Posebej sta opredeljena športni ribolov in strelstvo, da ju ločimo od gospodarskih panog ribolova in lova.

6.8 ODDELEK 8: JEZIK, JEZIKOSLOVJE IN KNJIŽEVNOST

Oddelek je leta 1995 doživel globoke spremembe, ki jih velja upoštevati. Razred 80 je namenjen **jezikoslovju in književnosti nasplošno ter filologiji**. Uvedejo ga pomožne vede in viri za filozofijo ter prozodija. Navodilo priporoča klasificiranje prozodije posameznih jezikov s prirejanjem vrstilcev 811:801.6 za jezikoslovne študije in 821:801.6 za literarne študije. Pri tem so v okviru 811 naštetih posamezni jeziki, v 821 pa književnosti v posameznih jezikih. Če je primerno, lahko uporabimo tudi splošne privesne vrstilce za obliko.

Razred 81 našteva **jezikoslovje in jezike posameznih narodov**. Začenja z zelo dolgim nizom posebnih privesnih vrstilcev. Ena skupina teh posebnih priveskov začenja s -1/-2. Ti opredeljujejo šole in smeri v jezikoslovju (-1) ter razdelitev jezikov po razvitosti (-2). Druga skupina z apostrofom pa opredeljuje praoblike in razvojne stopnje jezikov ('0), semiotiko ('2), matematično in

uporabno jezikoslovje, fonetiko, slovnico, pisavo in drugo ('3) ter besediloslovje ('4). Poleg tega lahko glavne vrstilce iz tega razreda prirejamo z glavnimi vrstilci od drugod, npr 81:1 za filozofijo jezika.

V okviru podrazreda 811 so najprej ponovljeni nekateri najpogostejši posebni privesni vrstilci, ki so predstavljeni v začetku razreda in obravnavani v prejšnjem odstavku. Navodilo tudi pove, da od tu pridobimo nove splošne privesne vrstilce za jezik in sicer tako, da začetek vrstilca 811 nadomestimo z enačajem, npr. iz vrstilca 811.163.6 za slovenščino dobimo =163.6 za slovenski jezik.

Razred **82** obravnava **književnosti**. Filološki vidik književnosti označujemo s prirejanjem z vrstilci iz podrazreda 801, lingvistični vidik pa s pomočjo prirejanja z vrstilci iz podrazreda 811. Podrobnosti lahko izražamo tudi s splošnimi privesnimi vrstilci in z uporabo glavnih vrstilcev iz drugih strok.

Literarno teorijo označujemo s posebnim privesnim vrstilcem iz skupine .0, ki ga ovesimo posamezni književnosti. Nekatero teorije in šole bolje označujemo s splošnim privesnim vrstilcem za kraj ali čas, lahko tudi obema. Jezikovne izvore pa označujemo s posebnim priveskom, ki se začne z '0.

Književnosti v posameznih jezikih izražamo tako, da v vrstilcu za jezikoslovje iz podrazreda 811 nadomestimo eno številko v 821, npr. iz vrstilca za slovenščino **811.163.6** tvorimo vrstilec za slovensko književnost **821.163.6**. Literarne oblike, vrste in zvrsti izražamo s posebnimi privesnimi vrstilci, ki niso doživeli sprememb in jih lahko črpamo iz 3. izdaje slovenskih tablic. Tako sestavimo vrstilec za slovenski kriminalni roman 821.163.6-312.4. Mladinsko in otroško književnost po novem izrazimo s posebnim privesnim vrstilcem -93, torej slovensko mladinsko dramatiko izrazimo z sestavljenim vrstilcem 821.163.6-93-2. Dela posameznih avtorjev označujemo z določeno književnostjo, zvrstjo in imenom avtorja, npr. slovenska mladinska lutkovna igrlica Svetlane Makarovič 821.163.6-93-252.5MAKAROVIČ S. Ponekod, kjer se jezik književnosti in država ne ujemata, uporabimo splošni privesni vrstilec za kraj. Tako književnost pripadnikov manjšin v Sloveniji sestavimo iz vrstilca za ustrezno književnost in priveska za kraj, npr. 821.131.1(497.4) za italijansko književnost v Sloveniji in 821.511.141(497.4) za madžarsko književnost v Sloveniji. Na enak način je označena zamejska slovenska književnost: slovenska književnost, ustvarjena v Italiji, je označena z vrstilcem 821.163.6(450), tista iz Avstrije pa z 821.163.6(436).

Nekoliko drugače ločujemo sodobno in antično književnost. Starogrška in moderna grška književnost se ločujeta s posebnim privesnim vrstilcem za prablike in razvojne stopnje jezika '0 in sicer: 821.14'02 za starogrško književnost in 821.14'06 za moderno grško književnost.

6.9 ODDELEK 9: DOMOZNANSTVO, ZEMLJEPIS, BIOGRAFIJE IN ZGODOVINA

Zadnji oddelek UDK se začinja s podrazredom **902** za **arheologijo**. Sem uvrščamo metode in tehniko študija starih civilizacij na osnovi izkopavanj in interpretacije materialnih ostankov. Zgodovina teh civilizacij sodi v 93/99. V 903, podrazred za prazgodovino, prazgodovinske najdbe, artefakte in starine, uvrščamo najdbe o posameznih prazgodovinskih kulturah. Podrobneje jih opredeljujemo s splošnimi privesnimi vrstilci za delitev časa v geologiji, arheologiji in kulturi "6". Kulturne ostanke oziroma starine starega, srednjega in novega veka pa uvrščamo v podrazred 904.

V podrazredu **908** za **domoznanstvo** opisujemo splošni opis posameznih dežel in njihovih prebivalcev. Te dežele izrazimo s splošnim privesnim vrstilcem za kraj in sicer tako, da oklepaj izpustimo, npr. domoznanski opis Slovenije 908.497.4.

Eden od dveh velikih razredov v tem oddelku je **91** za **zemljepis, geografijo, raziskovanje zemlje in posameznih dežel, potovanja in regionalno geografijo**. Sem uvrščamo dela z geografsko vsebino. Dela, ki obravnavajo nek drug, na določen kraj omejen pojem označujemo z ustreznim vrstilcem za tak pojem in splošnim privesnim vrstilcem za kraj. Teoretični vidiki geografije so v podrazredih 910/913. Opise posameznih dežel pa najdemo v podrazredih 914/919. Tu so vrstilce sestavljamo tako, da začetku vrstilca 91 dodamo posebni privesni vrstilec za kraj (3/9) iz tabele Ie. Upoštevati moramo spremembe v posebnih privesnih vrstilcih za kraj iz leta 1995 in ustrezno prilagoditi tudi vrstilce za regionalnogeografski opis posameznih dežel, npr. 914.974 za samostojno Slovenijo in 914.971.2 za Socialistično republiko Slovenijo.

929 je podrazred za **biografske in podobne študije**, kot so genealogija, heraldika in podobno. Biografije moramo razločevati od biografskih prikazov (092) in biografskih romanov v 821-94. Biografije in biografski prikazi so strokovna dela, medtem ko so biografski romani leposlovna. Biografije in biografski prikazi pa se razločujejo po tem, da so biografije namenjene opisu življenja neke osebe (npr. življenje Franceta Bučarja), biografski prikazi pa lahko prikazujejo neko drugo tematiko v zvezi s to osebo (npr. vloga in delovanje Franceta Bučarja za osamosvajanje Slovenije).

Drugi največji razred tega oddelka in hkrati zadnji v celotni UDK je **zgodovina, 93/99**. Podrobneje jo lahko delimo kronološko s splošnimi privesnimi vrstilci za čas. Lahko pa uporabljamo tudi delitev na posamezne zgodovinske vire izmed splošnih privesnih vrstilcev za obliko (091) in (093). Tako kot zemljepis, se tudi ta razred začinja s teoretičnimi vidiki v podrazredu 930. Zgodovina starega veka je opredeljena v podrazredu 931/939. Ta vrstilec

že vključuje začetek splošnega privesnega vrstilca za antična ozemlja, npr. zgodovina starega Rima 937, kjer je (37) antični Rim v tabeli Ie.

Tudi zgodovina srednjega in novega veka, v razredu 94 začne z vrsto splošnih pojmov v okviru zgodovine Evrope 940. Zgodovina posameznih sodobnih dežel je podrobneje izražena s splošnim privesnim vrstilcem za sodobne dežele in kraje v tabeli Ie, podobno kot antična zgodovina. Vrstilec za zgodovino sestavimo z začetno številko 9 in vrstilcem za države in ozemlja novega sveta (4/9). Tudi tu moramo upoštevati spremembe iz leta 1995.

Posebni vrstilci so namenjeni zgodovini svetovnih vojn. Tudi zgodovini posameznih držav v drugi svetovni vojni je namenjena posebna skupina vrstilcev, ki jih moramo sestaviti. Tako je npr. zgodovina druge svetovne vojne v Sloveniji označena z vrstilcem 940.534.971.2, kjer 940.53 pomeni splošno zgodovino druge svetovne vojne, (497.12) pa Slovenijo pred l. 1991. Brskanje po vzajemnem katalogu bi pokazalo, da je ta vrstilec skoraj odsoten, čeprav lahko upravičeno pričakujemo veliko tovrstne literature. Pogosto je nadomeščen je z vrstilcem 940.53(497.12). Ta odločitev ni skladna s pravili. Najbrž nehote pa pomeni korak k dosledni uporabi faset v UDK.

7 VRSTNI RED POSAMEZNIH DELOV PRI

SESTAVLJANJU DECIMALNIH VRSTILCEV

Vrstni red razvrščanja posameznih delov vrstilcev v sestavljeni vrstilec se v grobem drži standardnega vrstnega reda pridruževanja privesnih vrstilcev in sicer: **vidik, kraj, čas, oblika in jezik**.

7.1 VRSTNI RED VRSTILCEV IN SIMBOLOV V SEZNAMIH IN KATALOGIH

Ker sistematskega kataloga v listkovni obliki ni več, bi utegnil kdo pričakovati, da strogost pri razvrščanju UDK vrstilcev ni več potrebna. Vendar pa se morajo tudi izpisi gradiva po UDK vrstilih iz računalniškega kataloga na zaslon, papir ali kam drugam ravnati po določenih pravilih. Ta pravila so enotna in povsod veljavna. (Drugače je pri gradnji vrstilca samega, ker se za vrstni red lahko odločimo na podlagi lokalnih potreb.)

V seznamih in katalogih imajo splošni privesni vrstilci, ki jih postavimo pred glavni vrstilec, prednost pred glavnimi vrstilci, ki so povezani z znakom prirejenosti in znakom razširitve zapovrstnih decimalnih vrstilcev, ti pa imajo prednost pred enostavnim vrstilcem. Za njim se zvrščajo vrstilci sestavljeni s priveski, ki so pripeti na koncu glavnega vrstilca. Šele potem je na vrsti naslednji decimalni vrstilec. Ker v Sloveniji ni navade, da bi privesne vrstilce postavljali pred glavne vrstilce, bomo upoštevali pravilo, da postavimo splošno pred posebno, torej enostaven glavni vrstilec pred vse enake glavne vrstilce s priveski. Vrstni red vrstilcev in znakov za urejanje v katalogih in izpisih je natančno določen v tabeli 9.

Razvrščanje vrstilcev UDK po določenem vrstnem redu je potrebno pri urejanju knjig na policah in pri urejanju listkovnega sistematskega kataloga. Pri iskanju gradiva po UDK vrstilu v računalniškem katalogu morajo biti najdeni zapisi urejeni (sortirani) po pravilih za razvrščanje UDK vrstilcev. Po istih pravilih urejamo predmetne dele bibliografij in drugih seznamov.

Tab. 9: Vrstni red vrstilcev UDK v seznamih in katalogih

Znak	Vrstilec	
+	622.332+662.339	Premogovništvo – pridobivanje lignita in jantarja
/	622.332/.335	Premogovništvo – pridobivanje lignita, rjavega in črnega premoga ter antracita
Enostavni vrstilec	622.332	Premogovništvo – pridobivanje lignita
:	622.332:338.124.4	Gospodarske krize v pridobivanju lignita (lahko obrnemo v 338.124.4: 622.33)
::	622.332::338.124.4	Gospodarske krize v pridobivanju lignita (ne smemo obrniti kot zgoraj)
=	622.332=112.2	Sestavki o pridobivanju lignita v nemščini
(0...)	622.332(035)	Priročnik o pridobivanju lignita
(1/9)	622.332(430)	Pridobivanje lignita v Nemčiji
(=...)	622.332(=18)	Premogovništvo – pridobivanje lignita med Albanci
"..."	622.332"18"	Pridobivanje lignita v 19. stoletju
*	Kjer je to primerno.	
A/Ž	622.332VELENJE	Pridobivanje lignita v premogovniku Velenje
-	622.332-78	Zaščitne naprave v rudnikih lignita
.00	622.332.004.8	Izraba odpadkov v rudnikih lignita
-0	662.332-057.2	Ročni delavci v rudnikih lignita
-1/-9	622.332-78	Zaščitne naprave in ukrepi v rudnikih lignita
.0	622.332.01	Teorija premogovništva – pridobivanja lignita
'	622.332'166	Pridobivanje lignita v vodoravnem sloju ⁵
Naslednji enostavni vrstilec	622.333	Pridobivanje črnega premoga

⁵ Posebnega privesnega vrstilca z apostrofofom v tretji slovenski izdaji UDK tablic sicer ni.

8 UDK V VZAJEMNEM KATALOGU

Ker sistem COBISS uporablja za vnos podatkov format COMARC, se za vsebinsko obdelavo uporabljajo polja v bloku 6xx. Klasifikaciji z UDK je namenjeno polje 675 z več podpolji (18).

8.1 GLAVNI VRSTILEC 675a

Glavni vrstilec za dokument ali publikacijo, ki jo obravnavamo v določenem zapisu, vpišemo v podpolje 675a. Tu vpišemo popolni vrstilec, kakršnega smo za dokument določili, kot kaže primer:

675__ #a379.825(497.12Bele Vode)"1995"

Legenda:

675	ime polja,
--	indikatorji, ki za to polje niso v uporabi,
≠	simbol, ki uvaja podpolje,
a	ime podpolja.

Če smo določili več vrstilcev, jih vpišemo v ponovljena polja 675a kot kaže primer:

Leksikon ekonomije i informatike / Adolf Dragičević, Dražen Dragičević. - Zagreb : Informator, 1999

675 #a 33(031/038)=163.42
 675 #a 659.2(031/038)=163.42:681.3
 675 #a 65.01(031/038)=163.42
 675 #a 681.3(031)
 675 #a 811.163.42'373.46:33:659.23
 675 #a 811.163.42'374.81:330.1:65

8.2 IZDAJA TABLIC UDK, 675v, IN JEZIK TE IZDAJE, 675z

Ker imamo lahko več izdaj tablic, v to polje vpišemo izdajo, s katero smo določili vrstilec v podpolju 675a. Pomen tega polja se ta hip morda ne zdi dovolj jasen. Če pa pomislimo, da ustvarjamo vzajemni katalog za več generacij in da bo v tem času verjetno izšlo kar nekaj izdaj tablic, bomo razumeli, da je ta podatek potreben. Knjižnice tudi zdaj uporabljajo različne izdaje tablic. Splošnoizobraževalne knjižnice navadno uporabljajo 3. slovensko skrajšano izdajo iz leta 1991, NUK pa večkrat angleško srednjo izdajo iz leta 1995. Jezik te izdaje vpisujemo v podpolje 675z po posebnem seznamu. Podpolje z je za zdaj redko v uporabi. Primer ilustrira uporabo podpolja v in z v polju 675:

675 ꝯa 659.2:681.3:556.32(043.2) ꝯv 3. izd. ꝯ z slv

675 ꝯa 659.2:681.3:556.32(043.2) ꝯv 5th ed. ꝯz eng

8.3 SKUPINA ZA IZPISE BIBLIOGRAFIJ 675b

V podpolje 675b vpisujemo skrajšani vrstilec. Vsaka knjižnica se lahko sama odloči za krajšanje tega vrstilca. Uporablja pa se za izpis bibliografij. V enem zapisu se lahko podpolje večkrat ponovi, če želimo, da se delo pojavi pod več vrstilci v predmetnem kazalu. Primer take bibliografije je Seznam novosti v OHK-Bibliotekarstvo. Knjižnice za to podpolje navadno pripravijo poseben seznam skrajšanih vrstilcev (šifrant), ki ga uporabljajo dlje časa in ga lahko po potrebi dopolnjujejo.

8.4 VRSTILEC ZA ISKANJE 675c

V podpolje 675c vse knjižnice v sistemu vnašajo skrajšani UDK po enotnem seznamu (šifrantu). Namenjen je iskanju po UDK vrstilcu. To je edino obvezno podpolje v bloku 6xx. V sistemu COBISS sodelujejo različne knjižnice. Nekatere med njimi, zlasti specialne ali visokošolske, ne uporabljajo UDK, ker je premalo podroben ali neprimeren za njihove potrebe. Take knjižnice uporabljajo svoje geselske in klasifikacijske sisteme. Da bi dosegli vsaj minimalno mero enotnosti, pa je obvezno vnašati vsaj skrajšani UDK vrstilec s seznama v 675c. Ta seznam je objavljen tudi v priročniku COMARC/B, Dodatek G (19).

8.5 VRSTILEC ZA STATISTIČNE PREGLEDE 675s

Tudi v podpolje 675s vpisujejo skrajšan UDK vrstilec. Ta je namenjen statističnim obdelavam kot so letna statistika prirasta gradiva po UDK ali statistika izposoje po UDK. Seznam skrajšanih vrstilcev za statistične preglede je lahko prirejen potrebam knjižnice. Navadno pa mora biti tudi usklajen s statističnimi obrazci, ki jih posreduje Republiška matična služba ali Urad za statistiko RS. Vedeti moramo, da se vsi podatki vpisujejo v zapis v času katalogizacije. Ko je zapis končan, so zabeleženi tudi vsi vrstilci. Če je ob koncu leta treba poročati statistične podatke v drugačnih UDK skupinah, lahko pride do hudih težav. Kasnejše popraviljanje vrstilcev v zapisih je izredno zamudno, zato si ga knjižnice navadno ne morejo privoščiti.

8.6 VRSTILEC ZA LOKALNE KATALOGE 675u

To podpolje uporabljajo nekatere knjižnice za lokalno prilagojene vrstilce. Primer:

675 u908 Sežana:31

8.7 KLASIFIKACIJA RAZLIČNIH VRST GRADIVA

Zgoraj opisana polja za klasifikacijo z UDK veljajo pri vseh vrstah publikacij. Navodila v priročniku COMARC pa vsebujejo tudi posebna navodila za različne vrste knjižničnega gradiva. Omenili smo že, da serijske publikacije navadno označimo s širšimi vrstilci. Za te priročnik COMARC ne zahteva posebne obdelave. Zahteva le, da doktorske disertacije dosledno označujemo s privesnim vrstilcem za obliko (043.3). Za druge vrste publikacij take zahteve ni, ponekod pa uporabljajo splošni privesni vrstilec, kot npr.:

za zvočne kasete (086.742)

CD ROMe (npr. računalniške igrice) (086.2.034)

filme na videokasetah (086.8)

8.8 POSTAVITVENI UDK VRSTILEC

Knjižnice, ki za signaturo uporabljajo UDK, vnašajo ustrezni vrstilec v polje 996d. Polje 996 je namenjeno lokacijskim podatkom, to so tisti, ki se nanašajo

na čisto določen izvod knjižničnega gradiva. V polju 996 za določeni izvod je v različnih podpoljih vpisano več podatkov, ki se tičejo tega izvoda, npr. inventarna številka, cena, način nabave in opombe o tem izvodu. Navadno v podpolje u polja 996 vnašajo podatke o signaturi, ki so sestavljeni iz imena oddelka, UDK vrstilca in iztočnice (npr. priimek avtorja ali začetek naslova). UDK vrstilec vnašajo v element u. To je navadno prirejen, skrajšan vrstilec ali vrstilec s posebnega seznama (npr. seznama polic).

Primer iz knjižnice bibliotekarskega oddelka:

996 #d l BIB \ u02 \ aZBORNIK razprav

8.9 ISKANJE PO UDK VRSTILCU

Vzajemni katalog omogoča iskanje po glavnem vrstilcu ter po vrstilih za lokalne kataloge, bibliografijo, statistiko in iskanje. Iskalne predpone so naslednje:

675a, u DC=

675c UC=

675b UG=

675s US=

Vsa polja z UDK vrstilci so frazno indeksirana. To pomeni, da lahko iščemo po celotnem vrstilcu ali po njegovem začetku, npr.

DC=681.3*

Ne moremo iskati po sestavnih delih, kot so posamezni glavni vrstilci sestavljenega (prirejenega) vrstilca ter splošni ali posebni privesni vrstilci⁶. Ker COMARC format predvideva podatke, kot so oblika publikacije, jezik ter starostna stopnja v območju kodiranih polj v območju 1xx, si lahko pomagamo z vključevanjem teh v iskalni izraz, npr. za iskanje bibliotekarskega slovarja v slovenščini (koda za slovarje je e):

dc=02* and la=slv and cc=e

Ker je pri tem treba poznati kode posameznih polj in podpolj, je tako iskanje uporabniku težko dostopno. Izjema je odločitev za iskanje med monografijami, serijskimi publikacijami in podobnim, za kar se lahko uporabnik odloči pred začetkom iskanja v OPACu.

⁶ COBISS/OPAC ver. 4.2 to delno že omogoča.

9 PREDMETNE OZNAKE

Predmetne oznake so besede ali besedne zveze, s katerimi kratko in jedrnato označimo vsebino dela. Za razliko od klasifikacijskih oznak, oziroma UDK vrstilcev, ki so navadno v številčni obliki, so predmetne oznake izražene v običajnem, slovenskem jeziku. Namen označevanja dokumentov s predmetnimi oznakami ali gesli je pomagati uporabniku, da hitro in neposredno najde kakršnokoli publikacijo o določenem predmetu ali pojmu.

V času klasičnih, listkovnih katalogov, je vlogo, ki jo imajo zdaj predmetne oznake v vzajemnem katalogu, opravljal **abecedni stvarni katalog**, imenovan tudi predmetni ali geselski. Takrat so tako kot sedaj, knjižnice imele različna pravila in geslovnike (ali geselnike). Priročnik COMARC/B navaja nekatere geselnike in tezavre, ki jih trenutno uporabljajo nekatere knjižnice. Nekateri specialne in visokošolske knjižnice uporabljajo: European Educational Thesaurus, Tezaver EUROVOC, Medical Subject Headings, Thesaurus of Psychological Index Terms. Te navadno prevajajo v slovenščino. Predmetnik za katoliške knjižnice in NUKov geslovník⁷ pa nastajata v slovenščini. Splošno-izobraževalne knjižnice se v glavnem od nekdaj ravnavajo po geselniku v NUKu. Mladinski oddelki in šolske knjižnice pa praviloma uporabljajo geselnik Pionirske knjižnice. V času listkovnih katalogov nastala pravila za oblikovanje gesel ali predmetnih oznak (20) so kasneje razširili in dopolnili tudi z navodili iz standarda ISO 2788:1986 (21). Tako so nastala trenutno veljavna pravila, izdal pa jih je NUK v publikaciji Vsebinska obdelava v vzajemnem katalogu (22) in iz nje so v glavnem posneta pravila v poglavju 9.1.

9.1 OBLIKOVANJE PREDMETNE OZNAKE

9.1.1 BESEDA ALI BESEDNA ZVEZA

Gesla, ali z drugo besedo predmetne oznake, so lahko sestavljena iz ene besede ali več besed (besedne zveze). **Enostavna gesla** so ena sama beseda, navadno samostalnik. Primeri so: knjižničarstvo, mačka, hitrost.

⁷Splošni slovenski geslovník je bil že objavljen l. 2002.

Večbesedna ali sestavljena gesla so lahko dveh vrst (23):

- Razvita gesla, kjer je besedna zveza sestavljena iz:
 - a) samostalnika in pridevnika: računalniški programi, informacijska služba;
 - b) samostalnika in več pridevnikov: Evropska gospodarska skupnost, slovenski kratki roman;
 - c) samostalnika in števnik: druga svetovna vojna, tretja internacionala;
 - d) dveh samostalnikov: sociologija kulture, študij uporabnikov;
 - e) več besed, oziroma fraze: Združena lista socialnih demokratov, hokej na ledu, industrija motornih vozil;
 - f) besed in številčnih oznak: bosanska vojna 1991-1995; Bučar, France (1923-).
- Razširjena gesla so sestavljena iz dveh enakovrednih, navadno samostojnih pojmov, povezanih z veznikom "in". Na ta način izrazimo sorodnost ali nasprotje, npr.: metode in tehnike, vojna in mir.

9.1.2 BESEDNI RED

Samo v večbesednih predmetnih oznakah lahko govorimo o besednem redu v predmetni oznaki. Besedni red je zelo pomemben pri iskanju v katalogu. Naravno zaporedje (npr. jedrska energija) ima prednost pred invertiranim (npr. energija, jedrska). Pri uveljavljenih sestavljenih geslih iz samostalnika in pridevnika zato vedno uporabljamo naravni vrstni red, npr: komunikacijski sistemi, prometni znaki.

Invertirano zaporedje uporabljamo v nekaj primerih:

- kadar zveza samostalnika in pridevnika ni stalna in uveljavljena, npr. geodezija, nižja; grupe, urejene; hebrejščina, moderna;
- kadar ima samostalnik dva ali več pridevnikov, npr. električna vezja, linearna; reaktorska goriva, iztrošena.

Obe pravili za invertirano zaporedje sta težavni. Težko je oceniti, ali je besedna zveza stalna ali ne, posebno če katalogizator ni strokovnjak v določeni disciplini. Tudi v primeru, če ima samostalnik dva ali več pridevnikov, so besedne zveze lahko stalne, npr. slovenska zamejska mladinska literatura. Tudi NUK se je odločil, da bo predmetne oznake za jezikoslovje in književnosti in podobno ohranil v

naravnem vrstnem redu, npr. angleška književnost, hrvaški ljudski plesi. Obratno pa so se v NUKu odločili, da bodo vse vrste rastlin označevali s predmetnimi oznakami v invertiranem vrstnem redu, npr. rastline, močvirske; rastline, samonikle. Presoja o primernosti inverzije je dejansko subjektivna in to tako pri katalogizatorju kot pri uporabniku kataloga in knjižnice. Od človeka do človeka je glede na njegovo izkušnost in razgledanost odvisno, ali se bo odločil za naravni ali inverzni vrstni red. Četudi bo pravilo poznal, se ne bo nujno dosledno odločal za eno ali drugo. Teh težav se morajo katalogizatorji zavedati in iskati skupno rešitev v sistemu COBISS.

9.1.3 EDNINA IN MNOŽINA

Predmetna oznaka (PO) je, glede na pojem in običajno rabo lahko v ednini ali množini. Nekaj splošnih pravil pa vseeno velja pri oblikovanju gesel.

9.1.3.1 Ednina

Ednino uporabljamo v primerih, ko samostalnike uporabljamo samo v ednini, kot je denar, dež, morje. Rabimo jo navadno tudi pri:

- abstraktnih pojmi: etika, čast, svoboda;
- verskih in vrednostnih sistemih: komunizem, krščanstvo;
- znanstvenih vedah in panogah: knjižničarstvo, matematika;
- organih in delih telesa: noga, rama;
- imenih živih organizmov, ki v biologiji označujejo rod in vrsto (najožje skupine): narcisa, človeška ribica;
- procesih in postopkih: katalogizacija, načrtovanje;
- imenih materialov in snovi: železo, beton;
- lastnostih materialov in struktur: trdnost, prožnost.

9.1.3.2 Množina

Množino prav tako uporabljamo v nekaterih primerih, kjer poznamo samo množinsko obliko. Sicer pa rabimo množino še v naslednjih primerih:

- generični pojmi: oblaki, vulkani;
- poklici: knjižničarji, strojni inženirji;
- imena narodov, narodnosti, plemen in pripadnikov verskih skupnosti: Slovenci, Apači, budisti;
- proizvode človekovega dela: knjige, računalniki;

- vrste materialov in snovi: strupi, porozni materiali;
- imena živih organizmov, ki v biologiji označujejo deblo, poddeblo, razred, red in družino (višje hierarhične skupine): vretenčarji, kukavičnice;
- naravni pojavi: vetrovi, nevihte.

9.1.3.3 Ednina in množina

V nekaterih primerih uporabljamo ednino in množino, posebno ko imata pojma v obeh številih različen pomen, npr: voda (snov), vode (površinske); gledališče (umetnost), gledališča (stavbe). Števili pa nam pomagata razlikovati tudi:

- rastlino od sadeža: češnja (drevo), češnje (sadež); jagoda (rastlina, jagodnjak), jagode (sadež);
- teorijo od rezultata njene uporabe, npr.: bibliografija (teorija), bibliografije (seznam).

Tab.10: Pregled uporabe ednine in množine v predmetnih oznakah

EDNINA	MNOŽINA
abstraktni pojmi (etika)	generični pojmi (stoli)
verski in vrednostni sistemi (taoizem)	imena narodov, narodnosti, plemen in pripadnikov verskih skupnosti (taoisti)
znanstvene vede in panoge (knjižničarstvo)	poklici (knjižničarji)
organi in deli telesa (noga)	naravni pojavi (nevihte)
imena živih organizmov - rod in vrsta (hrček)	imena živih organizmov - deblo, poddeblo, razred, red in družina (glodalci)
procesi in postopki (katalogizacija)	proizvodi človekovega dela (katalogi)
imena materialov in snovi (železo)	vrste materialov in snovi (kovine)
lastnosti materialov in struktur (prožnost)	
gledališče (umetnost) češnja (drevo) bibliografija (teorija)	gledališča (stavbe) češnje (sadež) bibliografije (seznam)

9.1.4 RAZLIKOVANJE SINONIMOV

Razlikovanje sinonimov, to je pojmov, ki so na videz različni, vendar pomenijo isto, je poseben problem. V NUKu zagovarjajo zapisovanje sprejetih pojmov z veliko začetnico, medtem ko nesprejete pojme zapisujejo z malo začetnico. Nesprejeti pojmi so lahko vključeni v geselnik, vendar kažejo na sprejeti pojem, npr.: kompjuterji glej Računalniki; lastniški certifikati glej Lastninski certifikati.

Tudi psevdonime obravnavamo podobno, le da jih z velikimi začetnicami ni mogoče razlikovati. Zaradi tega bi bilo zelo praktično, če bi mogli sprejete in nesprejete izraze označiti z različno obliko pisave ali kako drugače, na grafični

način (npr. Janko UROŠ), kot je to sprejeto v mednarodnem standardu ISO 215, sprejetem tudi v Sloveniji (24). Kot za avtorsko značnico tudi za osebno ime kot predmetno oznako izberemo bolj znano obliko, iz druge pa naredimo kazalko, npr. Kuhar, Lovro (1893-1950) glej Prežihov Voranc (1893-1950).

9.1.5 RAZLIKOVANJE HOMONIMOV

Homonime, to je pojme, ki jih pišemo in izgovarjamo enako, vendar imajo različen pomen, razlikujemo z dopolnilom v oklepaju, npr: vile (zgradbe), vile (pravljlična bitja), vile (orodje); matica (strojni element), matica (čebelja samica), matica (organizacijska enota).

Podobno ravnamo v primerih ljudi z enakim imenom, le da tem, kot pri značnici, dodamo letnice rojstva in smrti, npr. Kranjec, Miško (1908-1983) in Kranjec, Miško (1950-).

9.1.6 KRATICE

Samo kratice, ki se vedno uporabljajo kot take, npr. radar, laser, vedno uporabljamo kot take. V vseh drugih primerih je potreben premislek. Nekatere organizacije z zelo dolgimi imeni bomo uporabljali kot kratice, npr. UNESCO, COBISS. Druge pa bomo razreševali in jih uporabljali s celotnim imenom, npr. ne WW temveč Microsoft Word for Windows. NUKov geselnik za NATO predvideva razreševanje v North Atlantic Treaty Organization, kar pa je dvomljiva odločitev, saj verjetno malo ljudi ve za celotno ime, ker se pogosteje uporablja kratica.

9.2 VRSTE PREDMETNIH OZNAK V VZAJEMNEM KATALOGU

Ker je sistem COBISS usklajen s formatom UNIMARC, uporablja več različnih PO. Različne vrste PO tudi vnašamo v različna polja bibliografskega zapisa. V nadaljevanju bodo predstavljene vrste PO skupaj z ustreznimi polji v formatu COMARC (25) in UNIMARC (26).

9.2.1 IME OSEBE KOT PO, POLJE 600

9.2.1.1 Oblikovanje

Ime osebe je PO, če gre za biografije ali podobna dela. PO oblikujemo iz imena po pravilih za oblikovanje avtorske značnice. Uporabimo invertirano

obliko, npr. Urbanija, Jože. Obvezen del te PO je letnica rojstva in pri preminulih tudi letnica smrti, npr. Kesovija, Tereza (1938-) ali Broz, Josip (1892-1980).

Imena vladarjev in drugih državnih in cerkvenih dostojanstvenikov navedemo v splošno sprejeti obliki z navedbo nasledstva z rimsko številko, naslovom in letnico rojstva in smrti, npr. Nikolaj II, ruski car (1868-1918), Bstan-dzin-rgya-mtsho, Dalai Lama IV (1935-) in Diana, valižanska princesa (1961-1997). Ali je splošno sprejeta oblika poslovenjena ali v izvornem jeziku, pa je v praksi marsikdaj še nejasno. Zato lahko v katalogih zasledimo različne oblike.

Kot pri značnicah, se lahko tudi pri PO za osebna imena odločimo za sprejetje psevdonima kot glavnega imena in postane pravo ime sinonim. V takih primerih so nujne kazalke.

Osebnosti starega in srednjega veka pa pogosto navajamo s poznanim imenom v naravnem vrstnem redu, npr. Dante Alighieri (1265-1321) in Jean d'Arc (1412-1431), vendar pa invertiramo vrstni red, ko je priimek jasen, npr. Boccaccio, Giovanni (1313-1375).

Pri nekaterih zgodovinskih osebnostih ne poznamo natančnih letnic rojstva in smrti, zato jih lahko nadomestimo s približnimi letnicami, npr. Džingiskan (ok. 1155-1227), Homerus (8. st.pr.n.št.). Ko pa vemo le približen čas delovanja, letnice povežemo s poševnico, npr. Ramzes II, egiptovski faraon (1317 pr.n.št./1251 pr.n.št.).

Mitološka imena navajamo v obliki, ki je za našo deželo in jezik običajna, npr. Phoibos glej Apollon.

9.2.1.2 Struktura polja 600

Začetni element je podpolje **600a**, vanj vnesemo prvi del imena, navadno priimek. To je edino obvezno podpolje, če uporabimo polje 600. Drugi del imena sodi v podpolje **600b**. Druga podpolja so še:

- **600f** za letnice,
- **600c** za vladarske in cerkvene naslove in
- **600d** za rimske številke nasledstva.

Nekaj primerov sledi:

600_1 ≠a Kesovija ≠b Tereza ≠f (1938-)

600_0 ≠a Diana ≠c valižanska princesa ≠f (1961-1997)

600_0 ≠a Jean d'Arc ≠f (1412-1431)

600_0 ≠a Ramzes ≠c egiptovski faraon ≠d II ≠f (1317 pr.n.št./1251 pr.n.št.)

Polje vsebuje dva **indikatorja**, od katerih prvi nima nobene vloge, drugi pa izraža vrstni red zapisanega imena. Za invertirani vrstni red uporabimo vrednost 1, za naravni vrstni red pa vrednost 0.

V polju 600 lahko uporabljamo še nekaj drugih podpolj:

- **600g, razrešitev začetnic imena:** Kadar imamo dejansko samo kratice imen, jih vnesemo kot take v 600b, v 600g pa zapišemo popolno obliko, npr. C.S. Lewis:
600_1 ≠a Lewis ≠b C.S. ≠g Clive Staples
- **600x, tematsko določilo:** Vpišemo izraz, ki podrobneje opredeljuje obravnavano osebo, npr.:
600_1 ≠a Dostoevskij ≠b Fedor Mihajlovič ≠f (1821-1881) ≠x "Zapiski iz podtalja"
600_1 ≠a Ciuha ≠b Jože ≠f (1924-) ≠x Razstavniki
- **600y, geografsko določilo:** Opredelimo kraj, na katerega se nanaša delo o osebi v PO, npr. delovanje Pabla Picassa v Franciji, ne pa v Španiji ali Humarjeve vzpone v Himalaji, ne kje drugje:
600_1 ≠a Picasso ≠b Pablo ≠f (1881-1973) ≠y Francija
600_1 ≠a Humar ≠b Tomaž ≠f (-) ≠y Himalaja
- **600z, časovno določilo:** Opredelimo časovno obdobje, na katero se nanaša delo o osebi v PO, npr. obdobje predsednikovanja Milana Kučana:
600_1 ≠a Kučan ≠b Milan ≠f (1941-) ≠z1986-1989

9.2.2 IME KORPORATIVNEGA TELESA KOT PO, POLJE 601

9.2.2.1 Oblikovanje

Z imenom korporativnega telesa mislimo na imena organizacij, društev, ustanov, političnih strank, verskih skupnosti, podjetij, kongresov, razstav, dogodkov in podobnega. Tudi ta imena oblikujemo po pravilih, ki veljajo za oblikovanje korporativnih značnic.

Korporativna telesa s sedežem v Sloveniji navajamo s polnim uradnim imenom, npr. Filozofska fakulteta (Ljubljana), Zborovanje Zveze bibliotekarskih društev Slovenije (1999; Ljubljana).

Imena tujih korporativnih teles navajamo v izvornem jeziku, npr.: Biblioteca Statale Isontina (Gorizia), Nacionalna i sveučilišna biblioteka (Zagreb).

Kratice korporativnih teles navadno razrešujemo. Le izjemoma jih ohranimo kot kratice, npr. UNESCO, UNICEF. O težavah v zvezi s kraticami smo govorili že v poglavju 9.1.6.

9.2.2.2 Struktura polja 601

Začetni element je podpolje **601a**, vanj vpisujemo začetni del imena. Drugi del imena vpišemo v podpolje **601b**, sedež korporativnega telesa pa v **601c**. Običajna podpolja so še:

- **601d** za zaporedno številko sestanka, vnašamo pa jo kadar so sestanki zaporedno številčeni;
- **601e** za kraj sestanka in
- **601f** za letnico sestanka.

Nekaj primerov sledi:

601 0 2 ≠a Tovarna sladkorja ≠c Ormož

601 1 2 ≠a Vseslovensko tekmovanje v znanju materinščine za Cankarjevo priznanje ≠d 17 ≠e Ljubljana ≠f 1993

Polje vsebuje dva **indikatorja**. **Prvi** ima vrednost 0, ko je PO ime korporacije, vrednost 1 pa ko se PO nanaša na sestanek. **Drugi** indikator ima tri možne vrednosti:

- 0 za ime v invertirani obliki, uporabimo pa ga kadar je prva beseda v imenu korporacije ali sestanka začetnica ali osebno ime;
- 1 za ime, ki je podrejeno političnoteritorialni enoti ali kraju, to pa uporabimo v primeru vladnih in državnih organov, znanstvenih ustanov in univerz, kot določajo pravila za oblikovanje značnice, npr. 601 0 1 ≠a Slovenija ≠b Državni zbor
- 2 za ime v naravnem vrstnem redu.

V polju 601 lahko uporabljamo še nekaj drugih podpolj:

- **601g, invertirani element:** za del imena, ki ga nismo mogli uporabiti kot začetni del PO v 601a (uprabili smo tudi drugi indikator 0);
- **601h, del imena, ki ni začetni ali invertirani;**
- **601x, tematsko določilo:** za podrobnejšo tematsko opredelitev PO, npr: 601 0 1 ≠a U2 ≠x Monografije
- **601y, geografsko določilo:** za podrobnejšo geografsko opredelitev PO, npr.: 601 0 1 ≠a UNICEF ≠y Afrika

- **601z, časovno določilo:** za podrobnejšo časovno opredelitev PO, npr.: 601 0 1 #a UNICEF #x Zborniki #z 1990-1992

9.2.3 RODBINSKO IME KOT PO, POLJE 602

9.2.3.1 Oblikovanje

Tudi oblikovanje rodbinskih imen kot PO poteka po pravilih za oblikovanje značnic za rodbine, odgovorne za nastanek in vsebino dela. Ime rodbine vedno opremimo z dopolnilom (rodbina).

9.2.3.2 Struktura polja 602

Rodbinsko ime vpišemo v podpolje **602a** in ga vedno opremimo z dopolnilom v oklepaju (rodbina), v **602f** pa vpišemo letnice, ki označujejo obdobje te rodbine, npr.:

602 __ #a Habsburžani (rodbina) #f 1282 - 1918

Oba indikatorja v tem polju sta brez vrednosti in ju puščamo prazna.

V polju 602 lahko uporabljamo še nekaj podpolj:

- **602x, tematsko določilo:** za podrobnejšo tematsko opredelitev PO, npr.:
602 __ #a Auersperg (rodbina) #x Albumi
- **602y, geografsko določilo:** za podrobnejšo krajevno opredelitev PO, npr. posest rodbine Turjaških v Ljubljani in ne na Turjaku:
602 __ #a Turjaški (rodbina) #y Ljubljana
- **602z, časovno določilo:** za podrobnejšo časovno opredelitev PO, npr.: čas delovanja Windsorjev od 1939-1945
602 __ #a Windsor (rodbina) #z 1939-1945

9.2.4 NASLOV KOT PO, POLJE 605

9.2.4.1 Oblikovanje

Če dokument obravnava neko delo, za katerega avtorstvo ni zanesljivo ugotovljeno, lahko oblikujemo PO za naslov tega dela. To so lahko stare umetniška in literarna dela (Carmina Burana, Beowulf), zakoniki (Dušanov

zakonik, Rižanski placit) in druga dela (Ramajana). Lahko pa so tudi novejša dela, kot so gledališke predstave ali televizijske uprizoritve. Te PO lahko primerjamo s stvarnimi značnicami.

9.2.4.2 Struktura polja 605

Enotni naslov ali stvarni naslov vpišemo v polje 605a. Podpolje 605i je namenjeno naslovu podrejenega dela, 605k pa letu izida, npr.:

605__ ≠a Koran ≠w Komentarji

Oba indikatorja sta v polju 605 brez vrednosti in ju pustimo prazna.

V polju 605 pa lahko po potrebi uporabimo še nekaj podpolj:

- **605h, številčna oznaka razdelka ali podrejenega dela:**
605__ ≠a Biblia ≠i N. T. ≠i Evangelia
- **605l, oblikovna podznačnica:** za stalen izraz, ki ga dodamo PO kot dodatno oznako enotnega naslova;
- **605m, jezik:** če želimo poudariti, da je jezik dokumenta drugačen od običajnega;
- **605n, razni podatki:** za katere ni predviden prostor drugje;
- **605q, različica:** za oznako različice, lahko tudi letnice izida;
- **605x, tematsko določilo:** za podrobnejšo tematsko opredelitev PO;
- **605y, geografsko določilo:** za podrobnejšo krajevno opredelitev PO;
- **605z, časovno določilo:** za podrobnejšo časovno opredelitev PO.

9.2.5 TEMA KOT PO, POLJE 606

9.2.5.1 Oblikovanje

Tematske PO opredeljujejo vsebino dokumenta v najbolj običajnem smislu, ko dokument ne govori o neki osebi, korporativnem telesu, rodbini ali umetniškem delu. Za oblikovanje teh PO veljajo vsa pravila iz poglavja 9.1.

9.2.5.2 Struktura polja 606

Pojem, ki najprimerneje opredeljuje vsebino dokumenta, vpišemo v podpolje **606a**. Ta pojem lahko podrobneje opredelimo z uporabo nekaterih podpolj:

- **606x, tematsko določilo:** za podrobnejšo tematsko opredelitev PO;
- **606y, geografsko določilo:** za podrobnejšo geografsko opredelitev PO;
- **606z, časovno določilo:** za podrobnejšo časovno opredelitev PO.

Nekaj primerov sledi:

606 0 _ #a Alergijske bolezni

606 0 _ #a Alergijske bolezni #x Dietna prehrana

606 0 _ #a Francosko slikarstvo #x Razstavniki #z 20. stol.

606 0 _ #a Botanični vrtovi #y Slovenija #x Zgodovina

Samo prvi indikator ima določene štiri vrednosti, uporabljajo pa se za razlikovanje primarnih in sekundarnih PO. Vrednost 1 damo PO, ki opredeljuje glavno temo dela, vrednost 2 pa PO, ki opredeljuje manj pomembno temo dela. To razlikovanje velja samo za delo, ki ga opisujemo v določenem bibliografskem opisu. Običajnejša je uporaba vrednosti 0, ker ne določa podrejene in nadrejene teme. Znak # pove, da vrednosti nismo določili (ni podatka). Drugi indikator nima vrednosti.

9.2.6 ZEMLJEPISNO IME KOT PO, POLJE 607

9.2.6.1 Oblikovanje

Ime vsake geografske enote je lahko PO. Za PO uporabljamo popolno ime, npr. Bosna in Hercegovina. Za države in nižje upravne enote uporabljamo geografsko, ne politično ali upravno ime, npr.: Jugoslavija, ne Zvezna republika Jugoslavija in Ljubljana, ne Ljubljanska občina.

Pri državah, ki so zaradi zgodovinskih razlogov razdeljene, uporabljamo politično ime kot dopolnilo v oklepaju, npr.: Koreja (NDR) za severno in Koreja (R) za južno Korejo. Dopolnilo v oklepaju uporabljamo tudi v primerih, ko moramo razlikovati homonime, npr.: Koroška (Avstrija) in Koroška (Slovenija), Washington (mesto) in Washington (država), Cres (mesto) in Cres (otok).

Za območje, ki obsega okolico nekega kraja, PO razširimo, vendar ne uporabimo oklepaja, npr. Koprška okolica.

Kraji in države lahko spreminjajo imena v različnih zgodovinskih obdobjih. Če dokument obravnava zgodovino določene države ali mesta v nekem obdobju, za PO uporabimo v tistem obdobju veljavno ime, npr. Emona za antično Ljubljano, Sovjetska zveza za celotno ozemlje te države v letih od 1918 do 1991.

Tuja zemljepisna imena uporabljamo v slovenščini, npr. Dunaj, ne Wien in Benetke, ne Venezia. Le kadar svojih izrazov nimamo, uporabimo izvirno obliko, npr. Stockholm in Sydney.

9.2.6.2 Prednost zemljepisnega pojma pred splošnim pojmom

Ko dela obravnavajo pojave, dogodke ali procese, ki so specifični za določeno geografsko območje, ima zemljepisno ime prednost pred splošnim pojmom pri sestavljanju PO. To velja v primerih, ko splošne pojme izrazimo z naslednjimi in tem podobnimi tematskimi določili:

domoznanstvo,
geografija,
gospodarstvo,
ekonomski odnosi s tujino,
krajepis,
zgodovina,
zunanja politika.

Npr.: Koper – domoznanstvo, Italija – zunanja politika, Slovenija – Avstrija – mednarodni odnosi.

Prav tako ima zemljepisni pojem prednost, ko oblikujemo PO za potopise, vodnike, atlase in podobno, npr. Kitajska – potopisi, Sežana – albumi. Če delo obravnava zemljepisne dele mest ali dežel, urbanistične in arhitektonske enote krajev ter podobno, ima zemljepisni pojem ravno tako prednost pred tematskim določilom pri oblikovanju PO, npr. Pulj – Arena, Slovenija – Triglavski narodni park, Ljubljana – Tivoli.

9.2.6.3 Struktura polja 607

Zemljepisno ime vpišemo v podpolje **607a**, uporabimo pa lahko tudi:

- **607x, tematsko določilo:** za podrobnejšo tematsko opredelitev PO; navadno uporabimo zgoraj navedene pojme, npr.:
607 __ ≠a Koper
607 __ ≠a Korte ≠x Domoznanstvo
607 __ ≠a Bali ≠x Vodniki
- **607y, geografsko določilo:** za podrobnejšo geografsko opredelitev PO, zlasti ko gre za izražanje odnosov med dvema državama, npr.:
607 __ ≠a Slovenija ≠y Avstrija ≠x mednarodni odnosi

- **607z, časovno določilo:** za podrobnejšo časovno opredelitev PO, npr.:
607 __ #a Maribor #x Albumi #z 1918-1930

Oba **indikatorja** sta v tem polju brez vrednosti.

9.2.7 ČASOVNA PO, POLJE 608

9.2.7.1 Oblikovanje

Datum ali časovno, geološko ali arheološko obdobje so lahko PO, npr. 1918-1939, Renesansa, Paleozoik.

9.2.7.2 Struktura polja 608

Časovno oznako vpišemo v podpolje 608a. Uporabimo pa lahko še nekaj drugih podpolj:

- **608x, tematsko določilo:** za podrobnejšo tematsko opredelitev PO, npr.:
608 __ #a Paleozoik #x Vodniki
- **608y, geografsko določilo:** za podrobnejšo geografsko opredelitev PO, npr.:
608 __ #a Srednji vek #y Italija #x Kulturna zgodovina
- **608z, časovno določilo:** za podrobnejšo časovno opredelitev PO, npr.:
608 __ #a Stari vek #x Izkopanine #y Evropa #z 2. tisočletje pr.n.št.

Oba **indikatorja** sta v tem polju brez vrednosti.

9.2.8 FORMALNA PO, POLJE 609

9.2.8.1 Oblikovanje

Formalne PO označujejo obliko dokumenta. Dodelimo jih takrat, kadar zaradi vsebinske pisanosti in širine ne moremo določiti tematske ali drugačne PO. Primeri takih del so splošne svetovne enciklopedije, splošni leksikoni, slovarji, bibliografije in almanahi, npr.: Bibliografije, Slovarji. Vendar pa takih tematskih del, npr. bibliotekarskega terminološkega slovarja ali bibliotekarske bibliografije ne opisujemo s formalno PO, temveč s tematsko PO, kateri dodamo obliko

publikacije v tematsko določilo (podpolje x), npr.: Bibliotekarstvo – bibliografije, Bibliotekarstvo – slovarji.

9.2.8.2 Struktura polja 609

Glavni izraz vpišemo v podpolje **609a**, uporabimo pa lahko še nekaj drugih podpolj:

- **609x, tematsko določilo:** za podrobnejšo tematsko opredelitev PO, npr.:
609 __ ≠a Adresarji ≠x Podjetja
609 __ ≠a Slovarji ≠x Japonščina ≠x Angleščina
- **609y, geografsko določilo:** za podrobnejšo geografsko opredelitev PO, npr.:
609 __ ≠a Enciklopedije ≠y Španija
- **609z, časovno določilo:** za podrobnejšo časovno opredelitev PO, npr.:
609 __ ≠a Sodne takse ≠y Slovenija ≠z 1999

Oba **indikatorja** sta v tem polju brez vrednosti.

9.2.9 POLJEM 600-609 SKUPNA PODPOLJA

UNIMARC predvideva in COBISS omogoča vključevanje še večjega števila podpolj v zapis, od teh pa sta dve pomembnejši. To sta podpolji za šifro sistema in številko normativnega zapisa.

9.2.9.1 Šifra sistema, podpolje 2

V vsako od polj 600 do 609 moramo vpisovati podpolje 2, vanj pa vnesti podatek o tem, kateri geslovník ali tezaver uporabljamo pri dodeljevanju PO. V uvodu smo že omenili, da nekatere knjižnice uporabljajo svoje sezname. Tiste knjižnice, ki so svoje sezname že potrdile pri NUKu in IZUMu, so zanje dobile šifre. Sprejeti tezavri in geselniki so: European Educational Thesaurus, EUROVOC, Medical Subject Headings, Thesaurus of Psychological Index Terms ter NUKov geslovník in Predmetnik za katoliške knjižnice. Knjižnice, ki sodelujejo v sistemu COBISS, imajo možnost uporabljati enega od teh virov ali pa svoj seznam PO poslati v recenzijo Komisiji za vsebinsko obdelavo pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije. Po morebitni reviziji in pozitivni oceni pa lahko zaprosijo za svojo šifro.

Uporaba šifre sistema bo takoj omogočala uporabo geselnika s sistemom COBIB. V prihodnosti pa bo omogočila tudi vzpostavitev normativne kontrole.

9.2.9.2 Številka normativnega zapisa, podpolje 3

To podpolje še ne deluje. Ko bo v prihodnosti vzpostavljena normativna datoteka, pa bo podpolje vsebovalo številko normativnega zapisa. Tako bo vzpostavljena povezava med normativno datoteko in gradivom v katalogu in mogoče bo začeti z normativno kontrolo vsebinske obdelave. Seveda bi bilo bolje, če bi bila taka povezava vzpostavljena avtomatično, brez katalogizatorjevega posega.

9.2.9.3 Formalno predmetno določilo w

COMARC/B v vseh poljih od 600 do 609 dovoljuje uporabo podpolja w za vpis formalnega predmetnega določila, kakršna so npr. razstavniki katalogi, albumi ali koledarji. UNIMARC tega podpolja ne navaja.

Primer:

606 __ #a Gotska umetnost #y Slovenija #w Koledarji, stenski

9.2.10 POLJA ZA NESPREJETE IZRAZE

Vsa polja 600-609 imajo ustrezna polja v območju 96x, za vnašanje nesprijetih izrazov. Tabela 11 prikazuje polja za PO in ustrezna polja za nesprijetje izraze. Struktura polj 96x je enaka kot struktura ustreznih polj 60x in za oblikovanje veljajo enaka pravila, npr.:

600 _ 1 #a Gandhi #b Mohandas Karamchand #f 1869-1948

960 _ 1 #a Gandi #b Mahatma #f 1869-1948

Tab. 11: Polja za sprejete predmetne oznake (PO) in ustrezna polja za nesprejete izraze

Polje za sprejeto obliko PO	Polje za nesprejeti izraz
600	Osebno ime 960
601	Ime korporacije 961
602	Rodbinsko ime 962
605	Naslov kot PO 965
606	Tematska PO 966
607	Zemljepisna PO 967
608	Časovna PO 968
609	Formalna PO 969

Trenutno vnašanje nesprejetih izrazov v polja 960-969 v COBIB omogoča iskanje po alternativnih izrazih. Možnost za vnašanje nesprejetih izrazov je pomemben dejavnik za gradnjo normativne datoteke in iskalnega vmesnika, ki bo omogočal kazalke z nesprejetih na sprejete izraze.

9.3 OBLIKOVANJE PREDMETNIH OZNAK

Predmetne oznake so sestavljene iz gesel in določil. V poglavju 9.2 smo že spoznali, da imajo vse predmetne oznake tudi določila, za katera uporabljamo različna podpolja. Vsa polja npr. vsebujejo podpolja x, y in z, pri tem rabimo podpolje x za tematsko določilo, podpolje y za zemljepisno določilo in podpolje z za časovno določilo. V tem poglavju moramo spoznati pravila, ki veljajo za oblikovanje zaporedja gesla in določil, oziroma vrstni red podpolj v predmetni oznaki. Pomemben pa je tudi vrstni red predmetnih oznak, kadar delu dodelimo več kot eno.

9.3.1 NOTRANJE OBLIKOVANJE POSAMEZNE PO

Vsebino dela lahko opišemo z enim ali več izrazi, ki so med seboj odvisni, semantično povezani. Velja pravilo, da je vodilni pojem vedno prvi in v podpolju a. Sledijo mu določila v določenem vrstnem redu. Grafično so glavna gesla in njihova določila zapisana v isti vrsti in ločena s pomišljajem ali črtico. V COBIB pa jih vpisujemo v podpolja, ta pa so običajno urejena po abecedi. Abecedni red oznak za podpolja ni vedno enak vrstnemu redu, ki je določen za neko predmetno oznako. **Pri vseh imenskih PO (600-603) velja standardni vrstni**

red določil, ki ga določajo pravila za oblikovanje osebnih, korporativnih in rodbinskih značnic. Primeri v poglavjih 9.2.1, 9.2.2 in 9.2.3 ilustrirajo ta vrstni red.

V vseh drugih **PO (605-609) pa je običajni vrstni red določil** naslednji: tematska, zemljepisna, časovna, formalna. (Formalna določila vpisujemo v podpolje x.) Po potrebi podrejšmo vrstni red pomenu posameznih gesel, s katerimi izražamo vsebino dela. Vodilo je torej vsebina dokumenta in samo ta določa vrstni red določil. Glavno geslo, to je predmetno značnico, vedno vpisujemo v prvo podpolje, to je podpolje a. Smiselno za izražanje vsebine dela mu sledijo določila. Prvo določilo je na prvi stopnji podrejenosti glavnemu geslu, drugo določilo je na drugi stopnji podrejenosti, tretje določilo na tretji stopnji in tako naprej. Določila si sledijo od bolj do manj pomembnega. Kadarkoli so gesla ali določila enakovredna, jih ne smemo nizati v eno predmetno oznako, temveč zanje oblikujemo novo predmetno oznako (glej 9.3.2).

Primer:

Bosanska kuharica v miru in vojni

609 ≠a Kuharski recepti ≠x Narodne jedi ≠y Bosna in Hercegovina

9.3.2 OBLIKOVANJE NIZA PO V POSAMEZNM BIBLIOGRAFSKEM OPISU

Vsebino del je velikokrat treba opisati z več enakovrednimi izrazi. Teh ne vpisujemo v eno samo PO, temveč zanje oblikujemo nove, samostojne. Grafično so prikazane v samostojnih vrsticah, v COBIB pa v različnih ponovitvah istega polja ali v različnih poljih. Posameznih podpolj a v poljih 600-609 ne moremo ponavljati, zato ponavljamo celotna polja. V nekaterih primerih pa moramo delo opisati z različnimi polji. Za vrstni red ponovljenih polj ni standardnega vrstnega reda, tudi številčenje polj ga ne more narekovati. Vrstni red je odvisen samo od vsebine dela.

Primeri:

Osnovno študijsko gradivo za predmet Sistemska analiza obravnavanja podatkov

606 ≠a Sistemska analiza ≠w Učbeniki za visoke šole

6061 ≠a Informacijski sistemi ≠w Učbeniki za visoke šole

6061 ≠a Poslovni sistemi ≠x Informacijski sistemi ≠w Učbeniki za visoke šole

- 6100 ≠a informacijski sistemi ≠a poslovni sistemi ≠a poslovna informatika
 ≠a sistemska analiza ≠a modeliranje ≠a mednarodni standardi
 ≠a RIP
 ≠a EDIFACT ≠a učbeniki za visoke šole

Kultura, delavstvo, narodnost Borovlje od 1848 do danes

- 606 ≠a Koroški Slovenci ≠x Zgodovina ≠z 1848- ≠w Razstavniki katalogi
 607 ≠a Borovlje ≠x Zgodovina ≠z 1848- ≠w Razstavniki katalogi

Gotika na Slovenskem

- 606 ≠a Gotska umetnost ≠y Slovenija ≠w Koledarji, stenski
 608 ≠a Gotika ≠x Slovenska umetnost ≠w Koledarji, stenski

9.4 PROSTO OBLIKOVANE PREDMETNE OZNAKE

V preteklosti so nekatere knjižnice uporabljale **polje 627** za vse predmetne oznake.
 Primer:

Zgodbe iz grmovja

- 627 ≠a Slovenija - narava - uničevanje - članki
 627 ≠a Narava - Slovenija - uničevanje - članki

Polje 627 se od polj 600-609 razlikuje po tem, da vanj vpisujemo gesla in določila brez označevanja podpolj. Predmetna oznaka je torej sestavljena in oblikovana s pomišljaji, ne z oznakami podpolj. Zato polju 627 pravimo nestrukturirano in PO iz tega polja nestrukturirane predmetne oznake. Polja 600-609 in ustrezne PO pa so strukturirane.

Nekatere knjižnice pa uporabljajo **polje 610**. Oblikovanje tega polja sledi enakim načelom kot oblikovanje polj 600 do 609, le da uporabljamo samo podpolje a.

Primer:

Zgodbe iz grmovja

- 610 ≠a Slovenija ≠a narava ≠a uničevanje ≠a ekološko ravnotežje ≠a
 človekovo okolje ≠a članki

9.5 ISKANJE PO PREDMETNIH OZNAKAH

Za iskanje po predmetnih oznakah imamo več možnosti, vendar le v ukaznem načinu iskanja v javnem računalniškem katalogu COBISS OPAC. Podrobna navodila najdemo v priročniku COMARC/B (27) in v OPACu.

Posebej lahko iščemo po vsakem podpolju a v poljih 600 do 609, ki so besedno in frazno indeksirana. Predpone in pripone so navedene v tabeli 12. Iskanje olajšuje tudi prisotnost alternativnih izrazov v poljih 960 do 969.

Tab.12: Iskalne predpone in pripone za iskanje po strukturiranih predmetnih oznakah v poljih 600 do 609

Predpona-pripone	Polje, v katerem se vrši iskanje	Razrešitev mnemonične oznake
PN	Osebno ime, 600a, 960a	Personal name
CS	Ime korporacije, 601a, 961a	Corporate subject heading
FN	Ime rodbine, 602a, 962a	Family name
TS	Naslov dela, 605a, 965a	Title subject heading
TN	Tema, 606a, 966a	Topical name
GN	Zemljepisno ime, 607a, 967a	Geographical name
CH	Časovna oznaka, 608a, 968a	Chronological subject heading
FS	Formalna oznaka, 609a, 969a	Formal subject heading

V istih poljih lahko posebej iščemo po skupnih podpoljih w, x, y in z. Iskalne predpone so navedene v tabeli 13.

Tab.13: Iskalne predpone in pripone za iskanje po posameznih podpoljih strukturiranih predmetnih oznak v poljih 600 do 609

Predpona-pripone	Podpolje, v katerem se vrši iskanje
DX	Tematsko določilo, 600x-609x,960x-969x
DY	Zemljepisno določilo, 600y-609y,960y-969y
DW	Formalno določilo, 600w-609w,960w-969w
DZ	Časovno določilo, 600z-609z,960z-969z

Posebej moramo iskati tudi v polju 610. To naredimo s predpono DU, ker opravi iskanje v vseh podpoljih a.

Iskanje v polju 627 pa opravimo s predpono GE, ta namreč išče samo po začetku teh predmetnih oznak.

10 **NORMATIVNA DATOTEKA ZA PREDMETNE OZNAKE**

10.1 **UVOD**

Normativna datoteka za predmetne oznake je dobrodošel sestavni del vsakega kataloga zato, ker omogoča nadzor nad predmetnimi oznakami. Deluje kot tezaver v takem smislu, da vsebuje kazalke s sprejetih na nesprejete izraze ter povezuje sorodne, nadrejene in podrejene pojme.

Navodila za strukturiranje normativnih datotek je izdala IFLA. Slovenski prevod z naslovom *Smernice za predmetne normativne in napolilne vpise* pa je izšel spomladi 2000 (28).

10.2 **STRUKTURA NORMATIVNEGA VPISA**

10.2.1 **NORMATIVNA ZNAČNICA**

Vsaka datoteka je sestavljena iz več zapisov. V normativni datoteki so to normativni vpisi. Tako kot bibliografski zapisi so normativni vpisi razdeljeni na območja. Sestavljeni so iz več elementov. Normativna značnica, to je začetni del predmetne oznake, pa je prvi in nosilni element vpisa v normativno datoteko. Osnovna struktura normativnega vpisa je predstavljena v Tabeli 14. Podrobnejša struktura pa je pojasnjena v *Smernicah za predmetne normativne in napolilne vpise* (27).

Tab. 14: Osnovna struktura predmetnega normativnega vpisa

Ime elementa	Pojasnilo
Normativna značnica	Veljavni izraz (zgoščenka)
Opombe o obsegu	Pojasnilo o uporabi, obsegu in odnosu izbranega izraza z drugimi (Uporabljamo od 1996 za optični disk za shranjevanje in predvajanje glasbe.)
Opombe o klasifikacijskem sistemu	Navedba, v katerem klasif. sistemu je izraz v uporabi (UDK (086.76))
Območje sledišča kazalk	Seznam neizbranih izrazov (glasbeni CD)
Območje sledišča vodilk	Seznam sorodnih, širših in ožjih izrazov (optični zapisi, zvočni zapisi, digitalni zapisi)
Območje katalogizatorjevih opomb	Beležke o opravljenem raziskovanju za normativni vpis (korespondenca s terminološko komisijo, 1996-05-09)
Območje vira	Vir predmetne značnice (Vzgojno-izobraževalno delo v šolski knjižnici srednje šole. - Ljubljana, 1995, str. 8)

Opomba o obsegu je lahko namenjena raznim navodilom in opozorilom v zvezi z izrazom. Namenjena je izpisu na zaslone v katalogih, zato lahko pomaga bralcem in uporabnikom knjižnic pri iskanju gradiva. V območju sledišča kazalk navedemo tiste izraze, ki jih nismo sprejeli v geselnik ali tezaver. Za take nesprejete izraze pa tudi oblikujemo posebne zapise v normativni datoteki, **posebne napotilne vpise**. V območju sledišča vodilk navedemo poleg sorodnih, širših in ožjih izrazov tudi vrsto odnosa med izrazoma (npr. različne hierarhične odnose, kot sta partitivni in asociativni). V območju katalogizatorjevih opomb katalogizator zase in za svoje kolege zabeleži vire, v katerih je iskal in našel podatke za določeni normativni vpis. Območje vira pa vsebuje podatek o publikaciji, kjer se je pojavil izbrani izraz, za katerega je oblikovan normativni vpis.

10.2.2 NAPOTILNI VPIS

Napotilni vpisi imajo enako strukturo kot normativni. Njihova vloga pa je povezovanje nesprejetih izrazov s sprejetimi. Osnovna enota je, v nasprotju z

normativnim vpisom, nesprejeti izraz. V območju sledišča kazalk pa navaja sprejeti izraz. Podobnosti in razlike med obema vpisoma so predočene v Tabeli 15.

Tabela 15: Primerjava primerov predmetnega normativnega in napolilnega vpisa

Normativni vpis	Napolilni vpis
zgoščenska	glasbeni CD
Uporabljamo od 1996 za optični disk za shranjevanje in predvajanje glasbe.	Izraz uporabljan do 1996.
UDK (086.76)	
glasbeni CD	zgoščenska
optični zapisi, zvočni zapisi, digitalni zapisi	optični zapisi, zvočni zapisi, digitalni zapisi
Korespondenca s terminološko komisijo, 1996-05-09.	Korespondenca s terminološko komisijo, 1996-05-09.
Vzgojno-izobraževalno delo v šolski knjižnici srednje šole. - Ljubljana, 1995, str. 8	Celija, D. Nada: Ciljne informacije v "elektronskih knjižnicah" - ključ za učinkovito prehitavanje konkurence. Ljubljana, 1996, str. 90

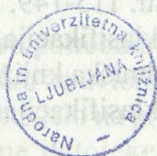
10.3 NORMATIVNA DATOTEKA V VZAJEMNEM KATALOGU

Trenutno v sistemu COBISS ni vseh potrebnih normativnih datotek. Začeli so s pripravami na normativno datoteko za avtorske in korporativne značnice. Najbrž ni mogoče pričakovati, da se bo delo na predmetni normativni datoteki začelo pred zaključkom normativne datoteke za značnice. Vključenost normativne datoteke za predmetne oznake pa bi znatno izboljšala kakovost vsebinskega opisovanja in možnosti za priklic gradiva.

11 VIRI

1. Slovar slovenskega knjižnega jezika. – Ljubljana: DZS, 1995, str. 212
2. Ranganathan, S.R. Colon classification: Basic classification. 6th ed. Bombay: Asia Publishing House, 1963
3. Iyer, H. Classificatory structures. Frankfurt: Indeks Verlag, 1995
4. Bliss bibliographic classification. Class AM/AX, Mathematics, statistics and probability. 2nd ed. London: Bowker Saur, 1993
5. Bliss Classification Association. URL: <http://www.sid.cam.ac.uk/bca/bcahome.htm> (pripravljena 2000-04-07, dostopna 2000-05-24)
6. Library of Congress Classification Outline. URL: <http://lcweb.loc.gov/catdir/cpso/lcco/lcco.html> (pripravljena 1999-04-07, dostopna 2000-05-24)
7. Cyberstacks (sm)- URL: <http://www.public.iastate.edu/~CYBERSTACKS/> (pripravljena 1998-08-24, dostopna 2000-05-24)
8. Dewey decimal classification and relative index. 21st ed. Albany (N.Y.): Forest Press, 1996
9. Dewey Decimal Classification. URL: http://www.oclc.org/dewey/about/ddc_21_summaries.htm (pripravljena 2000, dostopna 2000-05-24)
10. The Scorpion Project. URL: <http://orc.rsch.oclc.org:6109/> (dostopna 2000-05-24)
11. McIlwaine, I.C.; Buxton, A. Guide to the use of UDC: An introductory guide to the use and application of the Universal Decimal Classification. Rev. ed. The Hague: FID, 1995.
12. Kovač, T., Vrhovšek, D. Novi in spremenjeni UDK vrstilci za jezikoslovje in književnost ter splošni privesni vrstilci za kraj. Knjižnica 39(1995)4, str. 115-149.
13. Univerzalna decimalna klasifikacija. Slovenska skrajšana izd. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica, 1971
14. Univerzalna decimalna klasifikacija, 2. spr. in dop. izd. Ljubljana, CTK: 1982
15. Univerzalna decimalna klasifikacija, 3., spr. in dop. izd. Ljubljana, CTK: 1991

16. Glej 12
17. Glej 12
18. COMARC/B format za bibliografske podatke: priročnik za uporabnike. Maribor : IZUM, 1991-
19. COMARC/B format za bibliografske podatke: priročnik za uporabnike. Maribor : IZUM, 1991-, Dodatek G
20. Osnove knjižničarstva. Ljubljana: Posebna izobraževalna skupnost za kulturo, 1987
21. ISO 2788:1986 in SIST ISO 2888:1996 Documentation – Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri
22. Vsebinska obdelava v vzajemnem katalogu:- predmetne rubrike: sezname in navodila za oblikovanje. Ljubljana: NUK, 1997
23. Glej 21
24. ISO 215 in SIST ISO 215:1996 Dokumentacija – Oblikovanje prispevkov v periodiki in drugih serijskih publikacijah
25. Glej 19
26. Priročnik za UNIMARC. Format za bibliografske podatke. 2. izd. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 1999
27. Glej 19
28. Smernice za predmetne normativne in napotilne vpise. Ljubljana: NUK, 2000

COBISS

00000293523

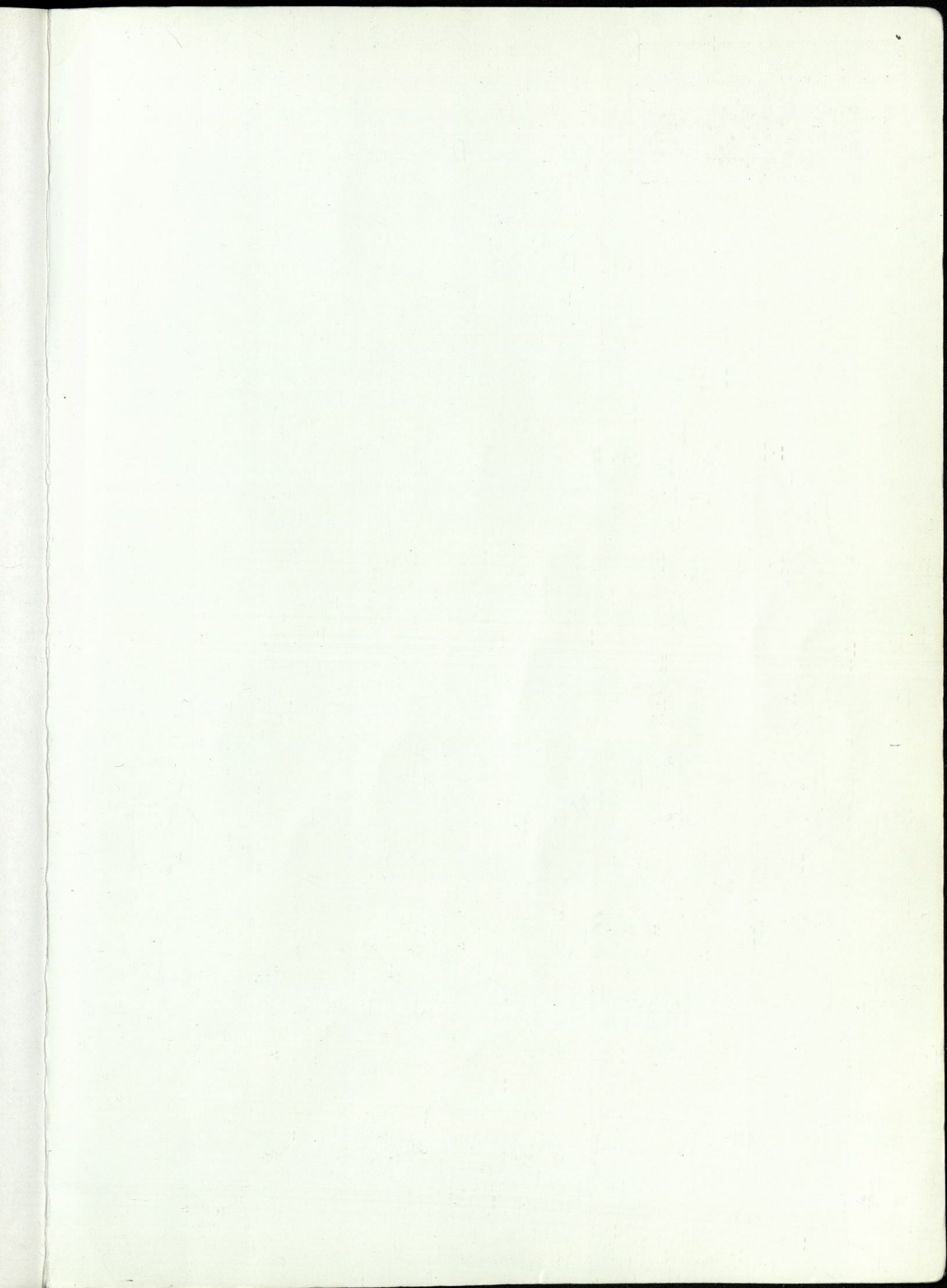
18. COMARC/B format za bibliografske podatke: priročnik za uporabnike. Maribor : IZUM, 1991.
19. COMARC/B format za bibliografske podatke: priročnik za uporabnike. Maribor : IZUM, 1991-. Dodatek G
20. Osnove knjižničarstva. Ljubljana: Posebna izobraževalna skupnost za knjare, 1987.
21. ISO 2788:1986 in SIST ISO 2888:1996 Documentation – Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri
22. Vsebinska obdelava v vzajemnem katalogu: predmetne rubrike: seznam; in navodila za oblikovanje. Ljubljana: NUK, 1997
23. Glej 21.
24. ISO 215 in SIST ISO 215:1996 Dokumentacija – Oblikovanje prispevkov v periodiki in drugih serijskih publikacijah
25. Glej 19
26. Priročnik za UNIMARC. Format za bibliografske podatke. 2. izd. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 1999
27. Glej 19
28. Smernice za predmetne normativne in napolne vpise. Ljubljana: NUK, 2000

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000306442

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

463 275
/9(Ponat. .)

COBISS *

Z B I R K A B I B L I O T H E C A R I A

1	J. Urbanija	Metodologija izdelave tezavra	1996
2	Zbornik razprav	10 let oddelka za bibliotekarstvo 1987-97	1998
3	M. Kovač	Skrivno življenje knjig	1999
4	T. Rešič, J. Urbanija	Biblioterapija	1999
5	M. Žnideršič D. Podmenik G. Kocijan	Knjiga in bralci IV.	1999
6	IFLA	Funkcionalne zahteve za bibliografske zapise	2000
7	IFLA	Načela za hrambo knjižničnega gradiva in za ravnanje z njim	2000
8	B. Berčič	O knjigah in knjižničarstvu	2000
9	A. Šauperl	Klasifikacija knjižničnega gradiva	2000
10	F. M. Dolinar	Uvod v znanstveno delo	2001
11	Jasna Maver	Informacijska tehnologija	2002
12	Irena Marinko	English for Librarians	2003

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA BIBLIOTEKARSTVO